

AZ OKTATÁS EGYES TERÜLETEI

KÖZOKTATÁS

A SZEMÉLYI SZABADSÁGJOGOK ÉRVÉNYESÜLÉSE

A személyi szabadságjogok családja történetileg az állami beavatkozást tilalmazva, az államhatalom törvényekben megjelenő jogi korlátjaként alakult ki. Később az állam már másokkal szemben is védeni kezdte a polgárok személyi szabadságát. Többek között a következő alapjogokat szokás személyi szabadságjogként elismerni:

- élethez és emberi méltósághoz való jog, személyi önrendelkezési jog, a testi épséghez, integritáshoz való jog;
- személyes szabadsághoz való jog, a magánélet védelme;
- mozgásszabadsághoz való jog;
- személyiségvédelem, személyiségi jogok, becsület védelme, személyes adatok védelme;
- tulajdonhoz való jog.

Beszámolónk jelen fejezetében mi is ezen jogok a közoktatásban való érvényesülését mutatjuk be 2005-ös ügyeink tükrében.

Hivatalunkhoz nagy számban érkeznek olyan panaszok, amelyekben a hozzánk forduló oktatási szereplők az iskolában alkalmazott testi fenytés ügyében kéri segitségünket. Néhányan abban a kérdésben is bizonytalanok, hogy valóban jogszerűtlen fegyelmezési eszköz-e a testi fenytés. Volt olyan szülő, aki azt kérdezte, lehet-e, illetőleg érdemes-e bármit tenni ilyen esetben a bántalmazó tanárral szemben, hiszen a testi fenytés elszenvedője, a gyermek egyébként is kiszolgáltatott helyzetben van az iskolában. (K-OJOG-1330/2005.) Volt olyan szülő is, aki azért keresett meg minket, hogy megtudja, milyen álláspontot alakított ki hivatalunk a testi fenytés kérdéséről. (K-OJOG-619/2005.)

Az oktatási jogok biztosának következetesen képviselt álláspontja szerint a legsúlyosabb jogsértés, amely oktatási intézményben előfordulhat, a fizikai bántalmazás. Fontosnak tartjuk hangsúlyozni, hogy az emberi méltósághoz való jog mindenkit – így az oktatás valamennyi szereplőjét – megillető alkotmányos alapjog, amely alapján többek között tilos a tanulók testi és lelki bántalmazása, megalázó büntetésben való részesítése. Az emberi méltósághoz való jog az oktatási szereplőket életkorukra való tekintet nélkül megilleti.

A közoktatási törvény 10. § (2) bekezdése szerint a gyermek, illetve a tanuló személyiségét, emberi méltóságát és jogait tiszteletben kell tartani, és védelmet kell számára biztosítani a fizikai és a lelki erőszakkal szemben. A gyermek és a tanuló nem vethető alá testi fenytésnek, kínzásnak, kegyetlen, embertelen, megalázó büntetésnek vagy bánásmódnak.

Az emberi, állampolgári, gyermeki és tanulói jogokat a pedagógus nem vonhatja el, azok nem pedagógiai mérlegelés függvényei. Érvényesülésük nem függ attól sem, hogy a diák teljesíti-e a

kötelességeit az iskolában, tehát a tanulókat megillető alapvető emberi jogok nem állíthatók összefüggésbe a tanulói kötelességek teljesítésével.

Az intézményvezetők nyilatkozataikban gyakran érveltek azzal, hogy a tanóra, illetőleg az iskolai élet rendjének biztosítása érdekében a súlyosan fegyelmezetlen tanulóval szemben a pedagógusnak sokszor nincs más eszköze, mint a testi fenyítés. Amennyiben a tanuló fegyelmezetlen magatartásával megzavarja az órát, indokolt, hogy a pedagógus vele szemben fegyelmező eszközt alkalmazzon. A fegyelmezés során azonban csak olyan eszközöket vehet igénybe, amelyek alkalmazásával nem követ el jogsértést. A nevelő-oktató tevékenység során a tanárok szabadon mérlegelhetik, hogy milyen pedagógiai módszert választanak a diákok fegyelmezésére. Választásuknak azonban szigorú jogi korlátai vannak: nem alkalmazható olyan fegyelmezési eszköz, amellyel a pedagógus megsérti a tanuló legalapvetőbb jogait, a méltósághoz és a testi épséghez való jogát.

Amennyiben eljárásunk során a testi fenyítés bizonyítást nyer, álláspontunk szerint sérül a tanuló emberi méltósághoz való joga. Ezért minden ilyen esetben azzal a kezdeményezéssel fordulunk az intézmény vezetőjéhez, hogy vezetői hatáskörében tegye meg a szükséges intézkedéseket annak érdekében, hogy a jövőben a pedagógusok csak olyan fegyelmezési eszközöket alkalmazzanak a diákokkal szemben, amelyeket a jogszabályok lehetővé tesznek, hogy a tanulók emberi méltósága, személyiségi jogai ne sérülhessenek az iskolában.

Egy unokáját képviselő nagyszülő azért fordult hivatalunkhoz, mert a gyermeket az egyik tanára pofonvágtta és meghúzta a haját. A panaszos előadta azt is, hogy a történetekkel kapcsolatban megkereste az intézményvezetőt, aki ekkor azt az utasítást adta a napközis pedagógusnak, hogy a foglalkozásokon a továbbiakban a panaszos unokája házi feladatának elkészítését ne felügyelje. A nagyszülő szerint az intézményvezető a gyermeket ért testi fenyítés kivizsgálásában nem volt a segítségére.

Az intézményvezető nyilatkozatában azt állította, a nagymama elpanaszolta neki, hogy a gyermeket a napközis pedagógus megütötte. Az intézményvezető azt válaszolta a nagyszülőnek, hogy panaszát írásban is tegye meg. A gyermek napközis munkájának felügyeletével kapcsolatban az intézményvezető előadta, közölte a pedagógussal, hogy a házi feladat javítása az osztálytanító feladata. Az intézményvezető szerint annak ellenére, hogy a panaszt írásban a nagymama nem nyújtotta be, vizsgálóbiztost rendelt ki a testi fenyítés kivizsgálására, majd a vizsgálóbiztos jelentését megküldte hivatalunknak, amelyben az szerepelt, hogy bizonyítást nyert a testi fenyítés. Az intézményvezető azt nyilatkozta, hogy a fentiekre tekintettel a bántalmazó pedagógust megrovás fegyelmi büntetésben részesítette.

Vizsgálatunk során megállapítottuk, hogy az intézményvezető a tanulót ért testi fenyítést saját hatáskörében kivizsgálta, és a pedagógust fegyelmi büntetéssel sújtotta. A hasonló esetek elkerülésének érdekében azonban a fentieknek megfelelően kezdeményeztük, hogy az iskola igazgatója vezetői hatáskörében tegye meg a szükséges intézkedéseket annak érdekében, hogy a jövőben a pedagógusok csak olyan fegyelmezési eszközöket alkalmazzanak a diákokkal szemben, amelyeket a jogszabályok lehetővé tesznek, hogy a tanulók emberi méltósága, személyiségi jogai ne sérülhessenek az iskolában. Kezdeményezésünket az iskola igazgatója elfogadta. (K-OJOG-509/2005.)

Egy szülő azért fordult hozzánk, mert az egyik pedagógus az iskola mosdójában több tanulót megpofozott, köztük a panaszos gyermekét is. Az intézményvezető a fentiekkel kapcsolatos nyilatkozatában előadta, hogy a pedagógus valóban megütötte a gyermeket. Az igazgató arról tájékoztatta hivatalunkat, hogy az ügyel kapcsolatban a közalkalmazottak jogállásáról szóló törvény szabályainak megfelelően járt el, és a pedagógus a kötelezettségzegésével arányos, az előmeneteli rendszerben történő várakozási idő egy évvel történő meghosszabbítása fegyelmi büntetésben részesült. A fentieknek megfelelően ebben az esetben is kezdeményezést fogalmaztunk meg az iskola igazgatójának, hogy vezetői hatáskörében tegye meg a szükséges intézkedéseket annak érdekében, hogy a jövőben a pedagógusok csak olyan fegyelmezési eszközöket alkalmazzanak a diákokkal szemben, amelyeket a jogszabályok lehetővé tesznek, hogy a tanulók emberi méltósága, személyiségi jogai ne sérülhessenek az iskolában. (K-OJOG-233/2005.)

Tapasztalataink azt mutatják, hogy a szülők rendkívül nehezen élik meg gyermekük bántalmazását, s gyakran a legkörülményesebb intézményvezetői eljárás nyomán sem érzik úgy, hogy sikerült megnyugtatóan rendezni a problémát. Vizsgálatainkból kiderül, hogy az intézmények vezetői általában maguk is rendkívül súlyos jogsértésnek tekintik a testi fenyegetést, és amennyiben tudomást szereznek arról, hogy az iskolában ilyen eset előfordult, igyekeznek mindent megtenni a probléma megoldása, illetőleg a bántalmazó pedagógus felelősségre vonása érdekében. A testi fenyegetés alkalmazásával ugyanis a pedagógus nemcsak megsérti a tanuló jogait, hanem olyan, jelentős súlyú fegyelmi vétséget is elkövet, amelynek esetében a közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvény a munkáltató kötelező feladatává teszi a fegyelmi eljárás megindítását. A Legfelsőbb Bíróság egyik határozata szerint továbbá a pedagógus a nevelésére, felügyeletére bízott gyermekkel szemben nem alkalmazhat testi fenyegetést, ilyen esetben a pedagógus által elkövetett fegyelmi vétség olyan súlyú, hogy azzal a legsúlyosabb fegyelmi büntetés is arányban állhat. (BH 1998. 53.)

Egy szülő azért fordult hozzánk, mert gyermekét osztályfőnöke órán négyszer megütötte. A panaszos állítása szerint az iskolában nem sikerült megnyugtatóan rendezni a problémát, és a fenntartó sem nyújtott segítséget számukra. Az intézményvezető által hivatalunkhoz eljuttatott iratokból kiderül, hogy az osztályfőnök valóban megütötte a panaszos gyermekét. A tanár tettét azzal indokolta, hogy a tanuló órán fegyelmezetlenül viselkedett. Az igazgató az ügyben fegyelmi eljárást folytatott le, amelynek során a pedagógust figyelmeztetés büntetésben részesítette. Az iratokból kiderül az is, hogy az intézményvezető tájékoztatta a panaszost a vizsgálat lefolytatásáról, illetve arról, hogy a tanár megbánta, amit tett, majd elnézést kért a szülőtől és a tanulótól. Az intézményvezető továbbá biztosította a szülőt, hogy hasonló eset a jövőben nem fog előfordulni. Az intézményvezető tájékoztatott minket arról is, hogy a szülő a fenti eljárást nem tudta elfogadni, és gyermekét másik iskolába íratta át. A fegyelmi felelősségre vonással kapcsolatos munkáltatói döntések tekintetében az oktatási jogok biztosja nem rendelkezik hatáskörrel, így azon túlmenően, hogy az ezzel kapcsolatos jogszabályi rendelkezésekre felhívjuk az intézményvezetők figyelmét, nincs arra lehetőségünk, hogy fegyelmi eljárás megindítását kezdeményezzünk, illetőleg felülbíráljuk az ilyen típusú munkáltatói döntéseket.

A fentiekre tekintettel kezdeményeztük, hogy az iskola igazgatója vezetői hatáskörében tegye meg a szükséges lépéseket annak érdekében, hogy a jövőben a pedagógusok csak olyan fegyelmezési eszközöket alkalmazzanak a diákokkal szemben, amelyeket a jogszabályok lehetővé tesznek, hogy a tanulók emberi méltósága, személyiségi jogai ne sérülhessenek az iskolában. (K-OJOG-108/2005.)

A pedagógusoknak felügyeleti kötelezettségük keretében arról is gondoskodniuk kell, hogy a tanulókat az iskolában semmilyen bántódás ne érje. Ezzel összefüggésben a pedagógusok kötelessége a jogsérelmek, balesetek megelőzése, és minden olyan veszélyforrás időben való felismerése, amely a tanulók egészségének, testi épségének sérelmét eredményezheti. A pedagógusoknak a felügyeletre vonatkozó jogszabályi rendelkezésekből eredően kötelességük, hogy megtegyenek mindent az olyan jellegű konfliktusok megakadályozása érdekében, amelyek a tanulók bántalmazásához vezetnek.

Szülők fordultak hozzánk az alábbi ügyben kérve segítségünket. Egyik napon, amikor fél ötkor gyermekeikért mentek az iskolába, arról értesültek, hogy a tanítási nap folyamán a tanulókat az iskola területén bántalmazta egy osztálytársuk édesapja. A férfi kiabált velük, trágár szavakkal illette őket, tépte a fülüket és a hajukat, fenyegette őket. A szülők sérelmezték, hogy a bántalmazó férfi feljuthatott az osztályteremig, annak ellenére, hogy – a szülők tudomása szerint – ezt az iskola helyi szabályzata tiltja. A szülők sérelmezték továbbá, hogy az iskola a történet után nem értesítette őket az esetről. A szülők sérelmezték azt is, hogy az iskola nem kért rendőri segítséget.

Az iskola igazgatója nyilatkozatában arról tájékoztatott minket, hogy az eset reggel történt, a szülőt megállítani a portás kötelessége lett volna, de mivel a portás nő, egy feldúlt állapotban lévő férfit nem tudott feltartóztatni. Az ügyeletes tanárok nem vették észre a beosonó szülőt, nem tartózkodtak azon a folyosón, ahol

az eset történt, csak a tanulók jelzése után mentek oda, és szólították fel a szülőt a távozásra. Az intézményvezető arról tájékoztatott, hogy hivatalos eljárást azért nem kezdeményeztek, mert az esetnek csak kiskorú tanúi voltak, felnőtt nem látta a bántalmazást. Az ügyet nem ítélte olyan nagyságrendűnek, hogy a szülőket azonnal értesítse, következő nap kívánta tájékoztatni őket az ügyről, de ők a gyermekeiktől, illetve az éppen távozó igazgatóhelyettestől már korábban megtudták a történeteket. Az igazgató végezetül arról is tájékoztatott, hogy az iskola később határozatot hozott, hogy a nevezett szülő csak a kapuig kísérheti gyermekét, az iskolába nem léphet be. A határozattal a szülő is egyetértett.

Az ügyben elsőként az intézmény felügyeleti kötelezettségének teljesítését vizsgáltuk. A közoktatási törvény 41. § (5) bekezdése értelmében a nevelési-oktatási intézménynek gondoskodnia kell a rábízott gyermekek, tanulók felügyeletéről, a nevelés és oktatás egészséges és biztonságos feltételeinek megteremtéséről, a tanuló- és gyermekbaleseteket előidéző okok feltárásáról és megszüntetéséről, továbbá a gyermekek, tanulók rendszeres egészségügyi vizsgálatának megszervezéséről. A törvény az értelmező rendelkezések között definiálja a felügyelet fogalmát. Eszerint a felügyelet: a gyermek, tanuló testi épségének megóvásáról és erkölcsi védelméről történő gondoskodás, a nevelési-oktatási intézménybe történő belépéstől a nevelési-oktatási intézmény jogszerű elhagyásáig terjedő időben, továbbá a nevelési, illetve a pedagógiai program részeként tartott kötelező, a nevelési-oktatási intézményen kívül tartott foglalkozások, programok ideje alatt. A tanulók egészségét és biztonságát minden, azt veszélyeztető tényezővel szemben védelemben kell részesíteni. Ennek keretében a pedagógusok kötelessége a jogsérelmek, balesetek megelőzése, és minden olyan veszélyforrás időben való felismerése, amely a tanulók egészségének, testi épségének sérelmét eredményezheti. A pedagógusoknak a felügyeletre vonatkozó jogszabályi rendelkezésekből eredően kötelességük, hogy megtegyenek mindent az olyan jellegű konfliktusok megakadályozása érdekében, amelyek a tanulói bántalmazásokhoz vezetnek. Ezzel összefüggésben minden ilyen típusú ügyben felmerül a pedagógusok mulasztásának, felelősségre vonásának kérdése is. Mivel a pedagógusok nem tartózkodtak a helyszínen, nem tudták megelőzni a konfliktust. Fentiekre tekintettel megállapítottuk, hogy a tanulók felügyelet nélkül hagyása jogsértő volt.

Másodszor a megfelelő tájékoztatás megtörténtét vizsgáltuk. A tájékoztatáshoz való jog a közoktatási törvényben az egyes oktatási szereplők jogai között általános elvként szerepel, garanciális jellegű. A közoktatási törvény 14. § (1) bekezdés b) pontjában foglaltak szerint a szülő joga különösen, hogy gyermeke fejlődéséről, magaviseletéről, tanulmányi előmeneteléről rendszeresen részletes és érdemi tájékoztatást kapjon. Ebből következően természetesen a szülőt tájékoztatni kell az egyéb olyan körülményekről is, amely a tanulót érinti, kivéve, ha ez a tanulóra veszélyt vagy hátrányt jelent. Mivel a szülők tájékoztatása aznap délután megtörtént – igaz, hogy nem tervezetten, hanem az igazgatóhelyettessel való véletlen találkozás következtében – ebben a kérdésben kezdeményezést nem fogalmaztunk meg.

A fentiekre tekintettel azzal a kezdeményezéssel fordultunk az intézményvezető felé, hogy a jövőben az iskola a jogszabályban előírt felügyeleti kötelezettségének maradéktalanul tegyen eleget. Kezdeményezésünket az igazgató elfogadta. (K-OJOG-302/2005.)

Egészségügyi problémákkal küszködő gyermekek, illetve tanulók óvodai, iskolai ellátása járhat a pedagógusok számára olyan többletfeladatokkal, amelyekről a gyermekek egészségi állapotának megőrzése érdekében kötelesek gondoskodni. A közoktatási törvény 10. § (1) bekezdésében foglaltak szerint a gyermeknek joga, hogy nevelési intézményben biztonságban és egészséges környezetben neveljék. Ez az első jogosultság, amelyet a közoktatási törvény a gyermek, a tanuló számára nevesít. A törvény 41. § (5) bekezdésében foglaltak alapján a nevelési-oktatási intézménynek gondoskodnia kell a rábízott gyermekek, tanulók felügyeletéről, a nevelés és oktatás egészséges és biztonságos feltételeinek megteremtéséről. A gyermek jogainak tiszteletben tartása és védelme nem merülhet ki abban, hogy tartózkodni kell a megsértésüktől, hanem gondoskodni kell az érvényesülésükhöz szükséges feltételekről is.

Az ENSZ Gyermekjogi Egyezményének 6. cikk 2. pontjában foglaltak szerint az Egyezményben részes államok a lehetséges legnagyobb mértékben biztosítják a gyermek életben maradását és fejlődését. A 18. cikk 3. pontja alapján az Egyezményben részes államok megtesznek minden megfelelő intézkedést annak érdekében, hogy a dolgozó szülők gyermekei számára biztosítsák olyan szolgáltatások és gyermekőrző intézmények igénybevételének jogát,

amelyekre jogosultak. Az Egyezmény egyébként külön hangsúlyozza azt, hogy a szellemileg vagy testileg fogyatékos gyermeknek emberi méltóságát biztosító, önfenntartását előmozdító, a közösségi életben való tevékeny részvételt lehetővé tevő, teljes és tisztességes életet kell élnie.

Egy óvónő levelében arról kért tájékoztatást, hogy óvónőként köteles-e ellátni azokat a teendőket, amelyeket egy cukorbeteg óvodás gondozása jelent a mindennapokban. A fentiekben túlmenően felhívtuk a pedagógus figyelmét arra, hogy egy gyermek fejlődése, a társadalomba való megfelelő beilleszkedésre nevelése szempontjából mennyire fontos, hogy a közösségi lét velejáróit, szokásokat, toleranciát, viselkedési kultúrát már egészen kicsi kortól tanulják a gyermekek. Talán a gyermek egészséges társai számára is szolgálhat tanulsággal egy ilyen csoporttárs, mert testközlelől tapasztalhatják, hogy bár bizonyos dolgokban külön figyelmet igényel társuk (máskor ékezik, mérni kell a vércukorszintjét), de valójában ugyanolyan felszabadultan játszik, ugyanazok a dolgok érdeklnek, mint a többieket. Betegségével együtt kell ugyan élnie, de ez nem korlátozhatja őt abban, hogy – egészséges társaihoz hasonlóan – teljes életet éljen. (K-OJOG-381/2005.)

Az elmúlt évben is több megkeresés érkezett hivatalunkhoz a tanulók külső megjelenésével, öltözködésével, hajviseletével kapcsolatban. Ezzel kapcsolatban számos kérdést kaptunk diákoktól, szülöktől, illetve pedagógusoktól is. A probléma fontosságát jelzi, hogy ilyen tárgyú megkereséssel intézményvezető is fordult hozzánk, aki azért kérte segítségünket, mert biztosítani akarta, hogy az általa vezetett iskola házirendje a jogszabályokkal összhangban álló rendelkezéseket tartalmazza. (K-OJOG-1261/2005.) A problémával kapcsolatban a következő álláspontot alakítottuk ki. Az öltözködés, a külső megválasztása az ember önrendelkezési jogához tartozik. E jog Alkotmányban biztosított alapjog, azon belül a szabadságjogok körébe tartozik. Nevezik más néven általános személyiségi jognak is, mert más alapjogok anyajogaként funkcionál, belőle vezethető le több alapjog léte. Lényege, hogy az emberi személyiség szabad kibontakoztatásának lehetőségét biztosítja, még hozzá az állam vagy az annak részéről eljáró szerv, hatósággal szemben. Ezért is nevezik szabadságjognak.

Az általános személyiségi jog minden embert megillető alapjog. Minden embert, így nem csak a felnőtteket, hanem a gyermekeket, az iskola világában pedig a pedagógusokat és a tanulókat is megilleti. Ugyanakkor, mint a legtöbb alapjog, nem korlátozhatatlan. Az Alkotmány 8. § (2) bekezdése értelmében a Magyar Köztársaságban az alapvető jogokra és köteleességekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg. Ennek alapján tehát az alapjog korlátozása csak törvényben történhet.

A fentiekből az következik, hogy a saját külsejét minden ember szabadon alakíthatja, bizonyos tág korlátok között. Ilyen korlát például a büntető törvényeknek az a rendelkezése, amely a másokban megbotráncozást, félelmet keltő külsőt tiltja, és büntetni rendeli. Az általános jellegű, mindenkire vonatkozó jogszabályok természetesen hatályosak az oktatási szereplőkre is. A közoktatási intézményekben folyó élet speciális viszonyait azonban törvényi szinten a közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény szabályozza. Az iskola világában érintett alapjogok korlátozására vonatkozó szabályok tehát nagyrészt itt találhatók. A közoktatási törvény több, a diákok öltözködésével kapcsolatba hozható rendelkezést tartalmaz. Ezek alapja, hogy a közoktatási intézmény köteles felügyeletet biztosítani a kiskorú tanulók felett, és ennek keretében óvnia kell azok testi épségét, egészségét, vigyáznia kell értékeikre, gondoskodnia kell a tanulók erkölcsi védelméről. Mindebből következik, hogy az öltözködéssel kapcsolatos iskolai előírások kizárólag e cél érdekében szülehetnek, hiszen, ha nem ezt a célt szolgálnák, akkor törvényi felhatalmazás nélkül, indokolatlanul korlátoznák a tanulók önrendelkezési jogát. A szabadságjogoknak ugyanis éppen az a lényege, hogy amíg törvény nem korlátozza őket, addig szabadon gyakorolhatók. A korlátozásnak pedig a fent idézett alkotmányi rendelkezés értelmében

törvényben kell megtörténnie, az iskola saját belső normáiban (pedagógiai program, házirend) csak a törvényi korlátozás kifejtését, konkretizálását végezheti el, új indokokat nem alkothat.

Azok az öltözködésre vonatkozó iskolai előírások tehát, amelyek a tanuló testi épségét kívánják megőrizni, jogszerűek. Ilyen például az az előírás, hogy bizonyos ékszerek nem hordhatók testnevelés órán, mert balesetveszélyesek. Ilyen az az előírás, hogy műhelygyakorlatokon védőöltözetet kell használni. (Megjegyzendő, hogy természetesen a szakiskolákban a munkavédelmi, illetve higiéniai előírások betartatása is jogszerű, hiszen ezek a szabályok nem is csak a tanulókra vonatkoznak, hanem mindenkire, aki az adott jellegű tevékenységgel foglalkozik.) Azok az előírások is jogszerűek, amelyek nem feltétlenül a testi épséget, hanem a tanuló ruháját hivatottak védeni, ezek sok esetben nem is különíthetők el a balesetvédelmi előírásoktól.

Nem jogszerű azonban az az előírás, amely csak azért ír elő öltözködési szabályokat, hogy ezzel „egyenműsítse” a tanulókat, hiszen nincs olyan törvényes cél, amely ezt megkövetelné. Szintén jogszerűtlen, ha az öltözködési szabályoknak mögöttes fegyelmezési célja van. A fegyelmezésnek a közoktatási intézményben más eszközökkel kell történnie, ezek egyébként szintén fel vannak sorolva a közoktatási törvényben.

Egy szülő azért keresett meg minket, és kérte állásfoglalásunkat, mert sérelmesnek tartotta, hogy gyermekének az iskolában kötelező iskolaköpenyt hordani. A fenti érvelés alapján tájékoztattuk a szülőt arról, hogy az általa leírtak felvetik a gyanúját, hogy a gyermekének iskolájában jogszerűtlenül követelik meg a köpenyhasználatot. Az iskolaköpeny alkalmazása a fenti elveknek nem felel meg, és semmilyen ésszerű ok nem teszi szükségessé a köpenyt egy átlagos, osztályteremben tartott tanítási órán. (K-OJOG-887/2005.)

Egy beadványozó arról kért tájékoztatást, hogy a testnevelés órán használt öltözékre nézve milyen kötelező szabályok vannak a tanulók számára. A fenti álláspontunkról szóló tájékoztatás mellett felhívtuk a beadványozó figyelmét a következőkre. A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény 19. § (2) bekezdése kimondja, hogy a pedagógus – a minőség, típus és ár megjelölése nélkül – olyan ruházati vagy más felszerelés beszerzését kérheti a tanulóktól, amely nélkülözhetetlen az általa tartott tanórai foglalkozáson való részvételhez, illetve a tanított tananyag elsajátításához, és amelyet a tanórai foglalkozáson egyidejűleg minden tanulónak rendszeresen alkalmaznia kell. A jogszabály rögzíti, hogy minőség, típus és ár megjelölése nélkül határozhatja meg a pedagógus a felszerelést. Tekintettel az előbbiekre, álláspontunk szerint egy olyan ruházat előírása, amelybe a testnevelés órán át kell öltözni, nem tartozik a szabadságjog jogszerűtlen korlátozásai közé. Az öltözék esetében azonban a szín előírása nem tekinthető a tanórai foglalkozáson történő részvételhez nélkülözhetetlennek, mással nem helyettesíthetőnek. (K-OJOG-1229/2005.)

Egy szülő a következő panasszal fordult hozzánk. Mivel gyermeke természetes szőke haja hajtónél barnulni kezdett, a gimnáziumi előkészítőn történő részvétel miatt tavaly szeptemberben egyszínűre festette azt. A hajmosások miatt bekövetkezett hajszínváltozást a szülő decemberben ismét festéssel korigálta. A beadványozó előadta, hogy a gyermek ezért igazgatói figyelmeztetést kapott. A szülő szerint az iskola házirendjében az áll, hogy haját, körmöt festeni, és kihívóan öltözködni tilos.

Az intézményvezető azt nyilatkozta, hogy az iskola házirendjének elfogadásakor az abban foglalt rendelkezésekkel kapcsolatban minden szülő, így a panaszos is aláírásával egyetértését fejezte ki. A tanuló a házirend megsértéséért igazgatói figyelmeztetésben részesült. Az édesanyával folytatott megbeszélés során az igazgató számára egyértelművé vált, hogy a hajfestést a szülő a gyermek kérése ellenére végezte el. Az intézményvezető tájékoztattott továbbá, hogy a tanuló magatartását félévkor példásra értékelték, igazgatói figyelmeztetését egy korábbi igazgatói dicséret semlegesítette.

A közoktatási törvény 40. § (7) bekezdése értelmében az iskola házirendje állapítja meg a jogszabályban meghatározott tanulói jogok és köteleességek gyakorlásával, az iskolai tanulói munkarenddel, a tanórai és tanórán kívüli foglalkozások rendjével, az iskola helyiségei és az iskolához tartozó területek használatával kapcsolatos szabályokat. A házirend tehát tartalmazhat a diákok köteleességeiről szóló fejezetet. E fejezet rendelkezései azonban csak a jogszabályokban előírt köteleességeket részletezhetik, azok teljesítésének módját határozhatják meg. Nincs arra lehetőség, hogy a jogszabályokban rögzített köteleességeken túl az iskola

házi rendje további tanulói kötelességeket írjon elő. A házi rendnek azon rendelkezése mellé, miszerint minden tanuló az eredeti hajszínét köteles viselni, álláspontunk szerint ésszerű indok nem sorolható. Az oktatás során nincs olyan tevékenységi kör, amelyet hátrányosan befolyásolna az a tény, hogy a tanuló azon nem az eredeti hajszínében jelenik meg.

Az iskolai házi rend szabályai a közoktatási törvény felhatalmazása alapján kötelező erejűek, azok megszegése hátrányos következményekkel jár mindazokra nézve, akikre a házi rend vonatkozik. Esztétikai követelményeknek, ízlésbeli elvárásoknak való meg nem felelés azonban álláspontunk szerint nem vonhat maga után hátrányos következményeket: fegyelmező intézkedéseket vagy súlyosabb esetben fegyelmi büntetést.

Álláspontunk szerint a tanulók viseletére vonatkozó kérdésekbe az iskola nem avatkozhat be, ez a tanulók személyiségi jogainak csorbítása lenne. Így a házi rend nem írhatja elő jogszerűen, hogy festett hajat ne viseljen a tanuló. A pedagógus természetesen nevelési tevékenysége közben kifejezheti ezzel kapcsolatos rosszállását, megpróbálhatja meggyőzni a tanulót, ám kötelező érvénnyel, szankció kilátásba helyezésével nem hathat a tanuló életének ezen területére.

A fentiek miatt megállapítottuk, hogy az oktatási jogok sérelmét okozhatja a házi rend azon szabálya, amely szerint minden tanuló az eredeti hajszínét köteles viselni, még abban az esetben is, ha azzal kapcsolatban a szülők aláírásukkal egyetértésüket fejezték ki.

A fentiekre tekintettel kezdeményeztük, hogy az igazgató vezetői hatáskörében tegye meg a szükséges intézkedéseket annak érdekében, hogy az iskola házi rendje ne tartalmazzon olyan rendelkezéseket, amelyek a tanulók viseletére vonatkozó előírásokon keresztül személyiségi jogaik csorbítását eredményezik. Kezdeményeztük továbbá, hogy a panaszos gyermekének a jogszerűtlen házi rendi pont megsértése miatt kirótt igazgatói figyelmeztetését vonják vissza. Kezdeményezésünket az intézményvezető elfogadta. (K-OJOG-28/2005.)

Korábban szoltunk arról, hogy a közoktatási intézmény köteles felügyeletet biztosítani a kiskorú tanulók felett, és ennek keretében óvnia kell azok testi épségét, egészségét, vigyáznia kell értékeikre, gondoskodnia kell a tanulók erkölcsi védelméről. Ez azonban nem jelenti azt, hogy amennyiben az iskolában szabálysértés vagy akár bűncselekmény történik, a pedagógusnak joga lenne átvizsgálni a tanulók ruházatát, illetőleg csomagjait. A magánszférához való jog ugyanis minden embert megillető alapjog. A tanuló által elkövetett bűncselekmény vagy szabálysértés alapos gyanúja sem függesztheti fel e jogot, csak a jogszabályban erre feljogosított hatóságok tehetik meg, hogy a tanuló személyes holmiját átvizsgálják, és azok is csak az erre irányadó garanciális eljárási szabályok betartása mellett. Fegyelmi hatóságként az iskola által megbízott személyek a tényállás pontos megállapítása érdekében a közoktatási törvényben felsorolt cselekményeket alkalmazhatják (például egyéni vagy közös meghallgatás, tárgyalás, bizonyítási eszközök beszerzése és értékelése a tanuló együttműködésével), de ebben a körben sem kerülhet sor arra, hogy a tanár átvizsgálja a tanuló ruházatát, csomagját. Kizárólag abban a néhány, törvény által szabályozott szűk körben (például jogos védelem, végszükség) van lehetőség ideiglenesen, arányosan és a szükséges mértékben korlátozni a tanuló jogait, ha mások személye, javai vagy a közérdek sérül, illetve közvetlen veszélyben van.

Egy beadványozó azzal a kérdéssel kereste meg hivatalunkat, hogy értéktárgyak eltűnése esetén az igazgató-helyettes átvizsgálhatja-e a tanulók ruházatát és táskáit.

A beadványozót tájékoztattuk arról, hogy álláspontunk szerint motorozás foganatosítására csak jogszabályban meghatározott szerveknek van joga, amelyre jogszabályban meghatározott eljárás keretében kerülhet sor. A beadványozó szerint a zsebek és táskák átvizsgálása egy mobiltelefon eltűnése miatt történt. Tájékoztattuk, hogy az igazgató-helyettesnek ilyen esetben lehetősége van a megfelelő – fegyelmi, szabálysértési vagy büntető – eljárás kezdeményezésére, amelyben a jogszabályban arra feljogosított szervek alkalmazhatják a megfelelő intézkedéseket. (K-OJOG-99/2005.)

Egy pedagógus az alábbi kérdésekkel kereste meg hivatalunkat. Van-e joga a rendőrségnek az iskolában kihallgatni egy diákot, és ha igen, kinek kell jelen lennie? Törvényes képviselőnek minősül-e ilyen esetben az

osztályfőnök? Van-e joga a rendőrségnek a fiataloktatulót az iskolából megbilincselve elvinni? A büntetőeljárás és a rendőrségi törvény fiataloktatulókra vonatkozó kérdéseivel kapcsolatban tájékoztattuk, hogy a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 450. §-a szerint a fiataloktatuló elleni eljárásban védő részvétele kötelező. A büntetőeljárásról szóló 451. §-a szerint a törvényes képviselő az ügy iratait a nyomozás befejezése után megtekintheti. A nyomozás során is megtekintheti az olyan eljárási cselekményekről készült iratokat, amelyeknél jelen lehetett. Egyébként a törvényes képviselő jelenléti, észrevételezési, felvilágosítás-kérsi, indítványtételi, valamint jogorvoslati jogára a védő jogai irányadóak. Fentiek alapján a fiataloktatuló mellett az eljárásban törvényes képviselőnek is kell lennie, akit az idézésről értesíteni kell, de nem kötelezhető arra, hogy jelen legyen a kihallgatás során. A kihallgatásra szóló idézésnek főszabály szerint a nyomozó hatóság hivatalos helyiségébe kell szólania, helyszínelés esetében azonban lehetőség van helyszíni meghallgatásra, ahol a nyomozó hatóság képviselője jelentést készít, amelyet az eljárás további részében okirati bizonyítékként lehet figyelembe venni. A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény 86. § (1) bekezdése szerint a szülői felügyeletet gyakorló szülő joga és kötelessége, hogy kiskorú gyermekét mind személyi, mind vagyoni ügyeiben képviselje. Fentiekre tekintettel főszabály szerint a szülő, kivételes esetekben a gyámhatóság képviselője a törvényes képviselő, az osztályfőnök ebben a minőségében az eljárás során nem tekinthető annak. A bilincs használatával kapcsolatban tájékoztattuk, hogy a rendőrségről szóló 1994. XXXIV. törvény 48. §-a szerint a rendőr bilincset alkalmazhat a személyi szabadságában korlátozni kívánt vagy korlátozott személy önkárosításának megakadályozására, támadásának megakadályozására, szökésének megakadályozására, ellenszegülésének megtörésére. (K-OJOG-331/2005.)

Az iskolai élet mindennapjaiban gyakran felmerülő, fontos kérdés, hogy mi a teendő, ha a tanuló kárt okoz az iskolában.

Egy osztálykiránduláson az egyik tanuló elveszítette az iskola tulajdonát képező digitális fényképezőgépet. Az iskola a tanuló törvényes képviselőjét 26.500 Ft kártérítés megfizetésére kötelezte, a törvényes képviselő az összeget megtérítette. Hivatalunkat az iskola fenntartója kereste meg, és állásfoglalásunkat kérte azzal kapcsolatban, hogy szándékos vagy gondatlan károkozás esetén milyen a tanuló kártérítési felelőssége, és ezt az iskola milyen eljárás keretében érvényesítheti a tanulóval, illetve a törvényes képviselővel szemben. A fenntartó érdeklődött arról is, hogy az eljárási rendre vonatkozóan a törvényi és rendeleti szabályozás mellett szükséges-e helyi szabályozás a kártérítési felelősség megállapítására. Tájékoztattuk a fenntartót arról, hogy a közoktatási törvény 77. § (1) bekezdése értelmében, ha a tanuló tanulmányi kötelezettségeinek teljesítésével összefüggésben a nevelési-oktatási intézménynek jogellenesen kárt okoz, a Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyvének szabályai szerint kell helytállnia. A (2) bekezdés szerint az (1) bekezdésben meghatározott esetben a kártérítés mértéke nem haladhatja meg

- a) gondatlan károkozás esetén a kötelező legkisebb munkabér – a károkozás napján érvényes rendelkezések szerint megállapított – egy havi összegének ötven százalékát,
- b) ha a tanuló cselekvőképtelen vagy korlátozottan cselekvőképes, szándékos károkozás esetén az okozott kár, legfeljebb azonban a kötelező legkisebb munkabér – a károkozás napján érvényes rendelkezések szerint megállapított – öt havi összegét.

Jelen esetben nyilván gondatlan károkozásról van szó (a fenntartó tájékoztatása szerint a tanuló elvesztette a gépet), a kötelező legkisebb munkabér pedig 2004-ben a kötelező legkisebb munkabér (minimálbér) megállapításáról szóló 210/2003. (XII. 10.) Korm. rendelet 2. § (2) bekezdése értelmében 53.000 Ft volt, vagyis valóban 26.500 Ft volt az az összeg, amelyért a tanuló maximálisan helytállni volt köteles. A kártérítésre egyébként a polgári jog (és polgári eljárásjog) általános szabályai az irányadóak, ezzel kapcsolatban semmiféle külön szabályozás nem indokolt. Jelen esetben, ha a károkozás tényét a tanuló elismerte, nem szükséges további eljárás lefolytatása, azt közvetlenül megtérítheti a károsultnak. Amennyiben erre nem került volna sor, akkor az intézmény polgári peres (értékhátartól függően fizetési meghagyásos) úton érvényesíthette volna a követelését, vagyis bíróság előtt kellett volna bizonyítania, hogy a károkozás megtörtént, ki vagy kik okozták, mekkora volt a kár mértéke stb. (K-OJOG-466/2005.)

Szintén gyakran felmerül az iskola által a tanulóknak okozott kárért való felelősség kérdése. Ez a probléma általában a tanulók által az iskolába bevitt tárgyakkal kapcsolatban jelentkezik.

Egy szülő azért fordult hivatalunkhoz, mert sérelmezte leánya iskolájának eljárását. Az iskola nyilatkozat aláírását kérte a szülőktől, így a panaszostól is. A nyilatkozatban a szülő beleegyezik, hogy gyermeke kerékpárral járjon iskolába, továbbá hogy az iskola udvarán elhelyezett kerékpárokból esetlegesen keletkező károkért az iskola felelősséget nem vállal. Az a tanuló, akinek szülője e nyilatkozatot nem írta alá, nem helyezheti el kerékpárját az iskola udvarán. Ez történt a panaszos gyermeke esetében is.

Az ügyben nyilatkozatot kértünk az intézmény vezetőjétől, aki a fentiekben ismertetett tényállást megerősítette.

A Polgári Törvénykönyv „A letét különös nemei” cím alatti (471. §) szabályai szerint a fürdők, kávéházak, éttermek, színházak és hasonló vállalatok, továbbá a ruhatárat üzemben tartók felelősségére a szálloda felelősségének szabályait – más mellett – azzal az eltéréssel kell alkalmazni, hogy a vállalat felelőssége csak az olyan dolgokra terjed ki, amelyeket a látogatók a vállalat helyiségeibe rendszerint magukkal szoktak vinni. A bírói gyakorlat a „hasonló vállalatok” fogalmába az iskolákat is beleérti. Eszerint az iskola kárfelelőssége nem terjed ki azokra a dolgokra, amelyeket az emberek általában nem szoktak magukkal vinni az iskolába. A kerékpár pedig nem tartozik ezen dologi körbe.

A közoktatási törvény 77. (3) bekezdése szerint az iskola a tanulónak a tanulói jogviszonnyal összefüggésben okozott kárért vétkességére tekintet nélkül, teljes mértékben felel. A kártérítésre a Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyvének rendelkezéseit kell alkalmazni azzal a kiegészítéssel, hogy a nevelési-oktatási intézmény, illetve a gyakorlati képzés szervezője felelőssége alól csak akkor mentesül, ha bizonyítja, hogy a kárt a működési körén kívül eső elháríthatatlan ok idézte elő. Nem kell megtéríteni a kárt, ha azt a károsult elháríthatatlan magatartása okozta. Tanulói jogviszonnyal összefüggésben pedig azokban a dolgokban tud kárt okozni az iskola, amelyek a tanulói jogviszonyból származó jogok gyakorlásához, illetve kötelességek teljesítéséhez szükségesek, így a kerékpárban nem.

Álláspontunk szerint – mivel a kerékpár nem minősül sem olyan dolognak, amelyet az emberek általában magukkal szoktak vinni az iskolába, sem a tanulói jogviszonyból eredő jogok és kötelességek gyakorlásához, illetve teljesítéséhez szükséges dolognak – az iskola már a törvény erejénél fogva nem tartozik fokozott kárfelelősséggel a kerékpárokból bekövetkező károkért. Nem szükséges tehát a szülőkkel a fent említett nyilatkozat aláírása, annak legfeljebb a szülőket a jogi környezetről való tájékoztató szerepe lehet.

Mindebből következően az iskola nem zárhatja ki azon tanulók kerékpárjának az iskola udvarára való bevitelét, akik szülője a nyilatkozatot nem írta alá, hiszen ezzel hátrányosan különböztetné meg e tanulókat azokkal a tanulókkal szemben, akiknek szülei aláírták a nyilatkozatot. A nyilatkozat aláírása ugyanis a fentiek alapján semmiféle joghatással nem bírhat, így nem lehet alapja egy esetleges megkülönböztetésnek sem.

A fentiekre tekintettel, mivel az ügyben megállapítható volt az oktatási jogok sérelme, azzal a kezdeményezéssel fordultunk az intézmény vezetőjéhez, hogy szüntesse meg a jogsértő állapotot. Az iskola igazgatója a kezdeményezést elfogadta azzal, hogy a továbbiakban nem fognak nyilatkozatot kérni a szülőktől a kerékpárokkal kapcsolatban, ehelyett írásban tájékoztatni fogják a szülőket a vonatkozó jogszabályi rendelkezésekről. (K-OJOG-63/2005.)

Továbbra is számos intézményben kérdés, hogyan lehet jogszerű helyi szabályokat alkotni a mobiltelefonok tanulói használatára vonatkozóan.

Egy iskola igazgatóhelyettese azzal a kérdéssel fordult hivatalunkhoz, hogy jogszerűek-e iskolájuk házirendjének a mobiltelefonok használatára vonatkozó rendelkezései.

A nevelési-oktatási intézmények működéséről szóló 11/1994. MKM rendelet 4. § (2) bekezdés i) pontja szerint az iskola szervezeti és működési szabályzata tartalmazza – többek között – a fegyelmező intézkedések formáit és alkalmazásának elveit. A fenti rendelkezés alapján a tanítási órák rendjének fenntartása érdekében a házirend azon rendelkezése, miszerint mobiltelefon használata csak a szünetben engedélyezett, elfogadható. A mobiltelefon nem zavarhatja a tanítás rendjét, ezért előírható, hogy azt olyan állapotban kell tartani, hogy ne zavarja a pedagógus és a diákok munkáját. Ez azonban nem feltétlenül egyezik azzal, hogy becsengetés után ki kell kapcsolni a készüléket. A néma üzemmód előírása esetén a mobiltelefon szintén nem zavarja a tanítás rendjét, a tanuló mégis élni tud a néma telefon adta lehetőséggel, kicsengetés után például értesül arról, ha tanóra közben valaki kereste. Az igazgató kérésére megvizsgáltuk a házirendnek azon rendelkezését is, miszerint a nevelőnek átadott telefont kizárólag a szülők vehetik át az igazgatóságtól. A házirendben meghatározott azon fegyelmező intézkedésre, amely szerint amennyiben a tanítás rendjét mobiltelefon használatával zavarja a tanuló, azt át kell adni az órát tartó nevelőnek, a tanóra zavartalanosságának helyreállítása miatt van szükség. A kicsengetéssel a tanórának vége, a szünetben nem folyik oktatás, amit a

telefonhasználat zavarhatja. Azonban az a tanuló, akinek készülékét az órán elvette a pedagógus, a házirend jelenlegi szabályai szerint nem tud élni azzal a házirendben meghatározott lehetőséggel, amely szerint a szünetben engedélyezett a mobiltelefon használata. A fentiek alapján javasoltuk a házirend jelenlegi szabályainak módosítását arra vonatkozóan, hogy a tanórák alatt a mobiltelefont néma üzemmódban bekapcsolva lehessen hagyni. Amennyiben pedig a tanórán folyó munka zavarása miatt fegyelmező intézkedésként a pedagógus a készüléket elveszi a tanulótól, azt a tanóra végén adja neki vissza. (K-OJOG-93/2005.)

Egy intézményvezető arról érdeklődött, hogy jogszerű-e biztonsági szolgálat alkalmazása az iskolában a rend fenntartása érdekében.

A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény 54. § (1) bekezdésében foglaltak szerint a közoktatási intézmény vezetője felelős az intézmény szakszerű és törvényes működéséért, a takarékos gazdálkodásért, gyakorolja a munkáltatói jogokat, és dönt az intézmény működésével kapcsolatban minden olyan ügyben, amelyet jogszabály vagy kollektív szerződés (közalkalmazotti szabályzat) nem utal más hatáskörébe. Ennek értelmében az intézményvezető joga és kötelessége annak biztosítása, hogy az intézményben a rendet fenntartsa, az egészséges és biztonságos feltételeket biztosítsa. Az ő döntési jogkörébe tartozik az ehhez szükséges eszközök, módszerek megválasztása is. (K-OJOG-1296/2005.)

Mind az Alkotmány, mind a gyülekezési jogról szóló 1989. évi III. törvény mindenkit megillető alapvető szabadságként rögzíti a gyülekezéshez való jogot. A hozzánk érkezett kérdések azonban azt igazolják, sokan nincsenek tisztában azzal, hogy a gyülekezési joggal kapcsolatban nincs életkori korlátozás. Ez a jog tehát mindenkit, köztük az oktatás minden szereplőjét, életkorára való tekintet nélkül megilleti.

Egy beadványozó arról kért tájékoztatást, hogy az egyházi iskolába járó diák élhet-e az Alkotmányban biztosított gyülekezési joggal. Állásfoglalásunk kialakítása során azt vizsgáltuk, sérülnek-e a tanulók, illetőleg a szülők oktatással kapcsolatos jogai az iskola által szervezett tüntetésen való részvételre felhívással összefüggésben.

Az oktatási intézményekben folyó nevelési-oktatási tevékenységet jogszabályok, iskolai helyi szabályzatok: pedagógiai programok foglalják keretek közé. Az ezekben rögzített kötelező foglalkozásokon a tanulók tankötelezettségük folytán kötelesek részt venni. Ezen túlmenően az intézmények szervezhetnek olyan iskolán kívüli programokat, amelyek nem tartoznak a nevelési és oktatási tevékenységet szabályozó jogszabályok és helyi szabályzatok tárgykörébe. Az ezeken való részvétel a tanulók számára csakis önkéntes lehet. Tüntetésen való részvétel a neveléshez és az oktatáshoz nem tartozó, iskolán kívüli program. A tüntetésen való részvétel ezért kizárólag önkéntes lehet, azt a tanulók számára az iskola nem írhatja elő. Az önkéntesség azonban csakis akkor valósulhat meg, ha a tanulók biztosak lehetnek abban, hogy a részvétel megtagadása esetén nem érheti őket hátrány. Amennyiben a tanulók tarthatnak az iskola rájuk nézve hátrányos intézkedésétől, akkor döntésüket nem önkéntes alapon fogják meghozni.

A fenti kérdésben a közoktatási jogviszonyok különböző alanyai, az oktatási szereplők több csoportja, tanulók, szülők, pedagógusok, intézményvezetők és fenntartók is szerepet kapnak. A fenti csoportok egymással külön-külön is kapcsolatban állnak. E kapcsolatokra jellemző a kölcsönös függőségi viszony, mindez jelentős hatással van a jogok érvényesülésére. Az iskolában egyrészt az iskola vezetésének és pedagógusainak, másrészt pedig tanulóinak pozíciója nem egyenlő, a tanulók az iskolai nevelés és oktatás számos területén az iskolai vezetéstől és a pedagógusoktól függőségi viszonyban vannak. Nem hagyható figyelmen kívül az iskolai közösség zártságának hatása sem, hiszen e közösségben az oktatási szereplők kötelezően és egymásra utaltan vesznek részt. Fontos szempont az is, hogy az oktatási szereplők egy csoportja kiszolgáltatottabb a többinél. A gyermekek, tanulók kevésbé tudják jogaikat érvényesíteni, tehát

védtelemben a jogsértésekkel szemben. E viszony jellege miatt a tanulók alappal tarthatnak attól, hogy a tüntetéstől való távolmaradás esetén az iskolai élet valamely területén hátrány érheti őket. Ilyen körülmények között álláspontunk szerint a részvétel önkéntessége még abban az esetben is kizárt, ha az iskola igazgatója arról tájékoztatja a szülőket, hogy amennyiben nem engedélyezik a részvételt, annak nem lesz következménye a gyermek számára. A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény 41. § (3) bekezdése értelmében a gyermek, a tanuló valamint a szülő nem készíthető lelkiismereti, világnézeti, politikai meggyőződésének megvallására, megtagadására.

Amennyiben az intézményvezető felhívással fordul a tanulókhoz, illetve a szülőkhöz, álláspontunk szerint komoly hatást képes gyakorolni a szülőre. A szülő ilyen esetben nem azt a kérdést mérlegeli, hogy egyetért-e a tüntetés céljaival, helyesnek tartja-e, hogy azon gyermeke részt vegyen, hanem azt, hogy milyen következményekkel kell számolnia a továbbiakban az iskolában gyermekének abban az esetben, ha nem járul hozzá a részvételhez.

A Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény 62. § (1) bekezdése szerint a Magyar Köztársaság elismeri a békés gyülekezés jogát és biztosítja annak szabad gyakorlását. A Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1991. évi LXIV. törvény 15. cikke szerint az Egyezményben részes államok elismerik a gyermek egyesületi és békés gyülekezési jogát. A fenti jog a gyermekeket, tanulókat életkorukra való tekintet nélkül megilleti.

Az alapvető jogokat azonban csakis önkéntes alapon lehet gyakorolni. Amennyiben a joggyakorlás feltételei az önkéntesség hiánya folytán nem állnak fenn, a tanulókat megillető gyülekezési jogot álláspontunk szerint nem lehet eredeti tartalma szerint gyakorolni. (K-OJOG-1316/2005.)

A személyes adatok védelme

Hivatalunkhoz továbbra is számos adatvédelemmel kapcsolatos beadvány érkezik. A személyes adatok kezelése a közoktatási intézményekben különösen érzékeny kérdéseket vet fel. Az iskolák ugyanis csak akkor végezhetnek személyes adatokkal bármiféle műveletet, ha őket erre törvény kifejezetten feljogosítja, vagy pedig akkor, hogyha az érintettek (tanulók, pedagógusok, vagyis mindazok, akiknek a személyes adatairól szó van) ehhez hozzájárulásukat adják. Az adatkezeléshez adott hozzájárulás viszont csak akkor ad megfelelő jogalapot az adatkezeléshez, ha az az érintett akaratának önkéntes, határozott és tájékozott kinyilvánítása. Csak abban az esetben tekinthető önkéntesnek, ha a tanulók biztosak lehetnek abban, hogy az adatkezeléshez való hozzájárulás megtagadása esetén nem érheti őket hátrány. Ha a tanulók tarthatnak az iskola rájuk nézve hátrányos intézkedésétől, akkor a hozzájárulás nem tekinthető önkéntesnek. Az iskolában egyrészt az iskola vezetésének és pedagógusainak, másrészt pedig tanulóinak pozíciója nem egyenlő, a tanulók az iskolai nevelés és oktatás számos területén az iskolai vezetéstől és a pedagógusoktól függőségi viszonyban vannak. E viszony jellege miatt a tanulók alappal tarthatnak attól, hogy az ellenőrzéshez való hozzájárulás megtagadása esetén az iskolai élet valamely területén – akár a hozzájárulás megtagadásával nem kifejezett, illetve nem közvetlen összefüggésben – hátrány érheti őket. Ilyen körülmények között az adatkezeléshez való hozzájárulás önkéntessége kizárt, vagyis a tanulók, illetve törvényes képviselőik nem képesek az adatkezeléshez megfelelő jogalapot nyújtó, önkéntes, határozott és tájékozott hozzájárulás megadására. Ezzel az információs önrendelkezési jog lényege, az adatkezeléshez szükséges önkéntes hozzájárulás megadhatósága kérdőjeleződik meg.

Az oktatási szereplők gyakran nincsenek tisztában azzal, hogy mely adatok kezelhetők jogszerűen a nevelési-oktatási intézményekben.

Egy szülő a következő problémákkal kapcsolatban kereste meg hivatalunkat. Gyermeke iskolájában mágneskártyás beléptető-rendszert helyeznek a bejárathoz, amely ellenőrizhetően és visszakereshetően rögzíti a be- és kilépés időpontját. A rendszer közvetlen összeköttetésben áll az elektronikus naplóval, amely így a hiányzást és késést azonnal rögzíti. A szülő sérelmezte, hogy ha a tanuló otthon felejté a kártyáját, az órai igazolatlan mulasztásként lesznek regisztrálva. A szülő sérelmezte továbbá, hogy erről előzetesen sem a szülők, sem a tanulók véleményét nem kérte ki az iskola. Egy későbbi diákfórumon a tanulók tiltakoztak ugyan a rendszer ellen, de az iskola vezetősége azt válaszolta, hogy a fenntartó önkormányzat döntése a tárgyban már megszületett. A szülő sérelmezte azt is, hogy a mágneses belépőkártyát a tanulóknak kell kifizetniük.

Az intézményvezető nyilatkozatában a következőkről tájékoztatta hivatalunkat. Kártyás beléptető-rendszer jelenleg nem működik az iskolában. Valóban terveznek bevezetni egy ilyen rendszert, amelynek feladata a jogosult személyek (azaz a tanulók, pedagógusok, iskolai alkalmazottak) ki- és belépésének regisztrációja lesz. Kizárólag olyan adatokat szándékozik így az iskola kezelni, amelyet hagyományos formában is kezel (alkalmazottakra vonatkoztatva: jelenléti ív, a tanulókra vonatkoztatva: haladási napló a hiányzások és késések adminisztrálására). Az igazgató szerint az adatok egy különálló, csak erre a célra használatos, zárt helyiségben elhelyezett számítógépen kerülnek rögzítésre. Az adatokhoz illetéktelen személyek nem férhetnek hozzá, tehát hozzáférésre csak az iskolavezetés, a rendszergazda és a biztonsági szolgálat munkatársa lesz jogosult. A rendszer által kezelt adatokat felhasználják, és átvezetésre kerülnek dokumentumokba (ez azonban kézzel történne és nem automatikus módon). Az adatokat elektronikus formában a mindenkori tanév végéig kívánják őrizni (írott formában a hatályos jogszabályokban meghatározott ideig). A beléptető-rendszer a kilépést nem akadályozná meg tanítási időben sem, csupán rögzítené annak időpontját. Az igazgató állítása szerint automatikus igazolatlan mulasztást nem regisztrálnának a kártyáját otthon felejtő tanuló esetében, hiszen az iskolavezetés is tisztában van azzal, hogy ez jogszerűtlen lenne. Az igazgató nyilatkozatában arról is tájékoztatott, hogy nem a fenntartó döntött a rendszer kiépítéséről, hiszen ez intézményi hatáskör. Az intézmény nevelőtestülete és szülői szervezete támogatta a rendszer megvalósítását; az intézmény az előkészületek során a diákönkormányzat véleményét is kikérte. Az igazgató szerint a kártyát nem kellene kifizetni a diákoknak, ellenben azért az iskola letéti díjat kérne.

Az ügyben a következőket állapítottuk meg. A személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXIII. törvény 2. § 1. pontjában foglaltak alapján személyes adatnak minősül bármely meghatározott (azonosított vagy azonosítható) természetes személlyel (a továbbiakban: érintett) kapcsolatba hozható adat, az adatból levonható, az érintettre vonatkozó következtetés. A személyes adat az adatkezelés során mindaddig megőrzi e minőségét, amíg kapcsolata az érintettel helyreállítható. A személy különösen akkor tekinthető azonosíthatónak, ha őt – közvetlenül vagy közvetve – név, azonosító jel, illetőleg egy vagy több, fizikai, fiziológiai, mentális, gazdasági, kulturális vagy szociális azonosságára jellemző tényező alapján azonosítani lehet.

Az adatvédelmi törvény 2. § 9. pontjában foglaltak szerint adatkezelésnek minősül az alkalmazott eljárástól függetlenül a személyes adatokon végzett bármely művelet vagy a műveletek összessége, így például gyűjtése, felvétele, rögzítése, rendszerezése, tárolása, megváltoztatása, felhasználása, továbbítása, nyilvánosságra hozatala, összehangolása vagy összekapcsolása, zárolása, törlése és megsemmisítése, valamint az adatok további felhasználásának megakadályozása. Adatkezelésnek számít a fénykép-, hang- vagy képfelvétel készítése, valamint a személy azonosítására alkalmas fizikai jellemzők (pl. ujj- vagy tenyérnyomat, DNS-minta, íriszkép) rögzítése is.

Fentiekből következik, hogy a tervezett beléptető-rendszer alkalmazása, működtetése adatkezelésnek minősül. Az adatvédelmi törvény 3. § (1) bekezdésében foglaltak szerint személyes adat akkor kezelhető, ha ahhoz az érintett hozzájárul, vagy azt törvény vagy – törvény felhatalmazása alapján, az abban meghatározott körben – helyi önkormányzat rendelete elrendeli. Jelen esetben jogszabályi felhatalmazás van az adatkezelésre, hiszen a tanulói késéseket, mulasztásokat az iskola köteles a naplóban rögzíteni. Ezen kötelezettség teljesítéséhez ez a fajta beléptető-rendszer segítséget nyújthat.

Az adatvédelmi törvény 5. §-ában foglaltak alapján személyes adatot kezelni csak meghatározott célból, jog gyakorlása és kötelezettség teljesítése érdekében lehet. Az adatkezelésnek minden szakaszában meg kell felelnie e célnak. Csak olyan személyes adat kezelhető, amely az adatkezelés céljának megvalósulásához

elengedhetetlen, a cél elérésére alkalmas, csak a cél megvalósulásához szükséges mértékben és ideig. A tervezett rendszer esetében a célhoz kötöttség elve megvalósul, hiszen az adatkezelés jogszabályban előírt kötelezettség teljesítését szolgálja.

Felhívtuk ugyanakkor az intézményvezető figyelmét arra, hogy mivel a beléptető-rendszer kiépítése intézményi döntés, ezért annak költségét a tanulókra áthárítani semmilyen mértékben és formában nem jogszerű. Nem célszerű tehát a tanulóktól a mágneses beléptető kártyáért előzetesen letéti díjat kérni. Amennyiben a tanuló a kártyában kárt okoz, akkor annak megtérítésére a későbbiekben kötelezhető. A fentiekre tekintettel megállapítottuk, hogy a beléptető-rendszer bevezetése – az igazgatói nyilatkozatban vázolt terveknek megfelelő megvalósítása esetén – a tanulók oktatási jogainak sérelmét nem okozza. (K-OJOG-179/2005.)

Egy iskola igazgatója levelében arról érdeklődött, hogy jogszerű-e az iskolában térfigyelő kamerák elhelyezése a lopások megelőzése érdekében.

A kamerák által készített és közvetített felvételek – amennyiben azon a személyek felismerhetők, azonosíthatók – személyes adatot tartalmaznak, ezért az ilyen berendezések működtetése adatkezelésnek minősül. Az adatvédelmi törvény 3. § (1) bekezdésében foglaltak szerint személyes adat akkor kezelhető, ha ahhoz az érintett hozzájárul, vagy azt törvény vagy – törvény felhatalmazása alapján, az abban meghatározott körben – helyi önkormányzat rendelete elrendeli.

Az intézményvezető által felvetett esetben (közoktatási intézményben) kamerák elhelyezésére törvény felhatalmazást nem ad – mivel a hatályos magyar jogban törvény csak kevés szervezetet jogosít fel arra, hogy ilyen kamerákat üzemeltessenek (pl. rendőrséget, közterület felügyeletet, sportrendezvények szervezőit) –, az érintettek hozzájárulásának beszerzése pedig a gyakorlatban nem megvalósítható, hiszen ebben az esetben az iskolában megforduló összes személy (tanulók, szülők, pedagógusok, iskolai alkalmazottak stb.) hozzájárulása szükséges lenne. A hozzájárulást képviselőre jogosult, néhány fős tanács (pl. szülőtanács) beleegyezése nem pótolhatja.

Hivatalunk véleménye azonos az adatvédelmi biztos által hasonló ügyekben kialakított állásponttal. Az adatvédelmi biztos a megfigyelés, adatgyűjtés céljából üzemeltetett képfelvévő, képrögzítő berendezésekkel kapcsolatos ajánlása is tartalmazza a következőket. A felvételek rögzítése adatvédelmi problémákat vet fel, hiszen a megfigyelt eseményeket, és ezzel egyes személyek adott helyen való jelenlétét, magatartását, tevékenységét – azonosítható, és a későbbiekben visszakereshető módon – rögzítik, tárolják. Személyes adatokat is tartalmazó felvételek rögzítése és meghatározott ideig történő tárolása azonban csak az adatvédelmi törvényben szabályozott esetekben és módon jogszerű.

Az adatvédelmi törvény 5. §-ában foglaltak alapján személyes adatot kezelni csak meghatározott célból, jog gyakorlása és kötelezettség teljesítése érdekében lehet. Az adatkezelésnek minden szakaszában meg kell felelnie e célnak. Csak olyan személyes adat kezelhető, amely az adatkezelés céljának megvalósulásához elengedhetetlen, a cél elérésére alkalmas, csak a cél megvalósulásához szükséges mértékben és ideig.

Az adatvédelmi törvény 4. §-ában foglaltak szerint a személyes adatok védelméhez fűződő jogot és az érintett személyiségi jogait – ha törvény kivételt nem tesz – az adatkezeléshez fűződő más érdekek nem sérthetik. Az adatvédelmi biztos szerint az üzleti, vagy a biztonsági érdekek érvényesítése a képfelvévő, képrögzítő berendezések használata során az Alkotmány által biztosított emberi jog sérelmével valósul meg. Az érintettek személyes adatainak védelméhez való jogát sértő felvétel készítését ezért – törvényi felhatalmazás hiányában – ilyen érdekek nem tehetik indokolttá.

Az adatvédelmi törvényen kívül a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény 80. § (1) bekezdése tartalmaz ezzel kapcsolatos rendelkezést, mely szerint a személyhez fűződő jogok megsértését jelenti a más képmásával vagy hangfelvételével kapcsolatos bármiféle visszaélés.

A fentiek alapján nem tartottuk jogszerűnek megfigyelő kamerák elhelyezését az iskola folyosóin. Állásponturnk szerint az iskola bejáratánál lehetne elhelyezni olyan kamerát, amely a képeket nem rögzíti, hanem az általa közvetített képet közvetlenül egy monitoron keresztül lehet figyelemmel kísérni. Ez gyakorlatilag egy személyes megfigyelést helyettesítő technikai berendezés, bár több is annál, mivel a technika segítségével (pl. ráközelítés) szélesebb körű megfigyelést tesz lehetővé, mint a személyes jelenlét. Ebben az esetben is – az adatvédelmi törvényben foglaltak szerint – tájékoztatni kell az érintetteket a megfigyelés tényéről és annak módjáról. Az adatvédelmi törvény 6. §-a alapján az érintettel az adat felvétele előtt közölni kell, hogy az adatszolgáltatás önkéntes vagy kötelező. Az érintettet – egyértelműen és részletesen – tájékoztatni kell az adatai kezelésével kapcsolatos minden tényről, így különösen az adatkezelés céljáról és jogalapjáról, az adatkezelésre és az adatfeldolgozásra jogosult személyéről, az adatkezelés időtartamáról, illetve arról, hogy kik ismerhetik meg az adatokat. A tájékoztatásnak ki kell terjednie az érintett adatkezeléssel

kapcsolatos jogaira és jogorvoslati lehetőségeire is. Biztosítani kell tehát, hogy a kamera ne titkos megfigyelő eszközként, hanem az ellenőrzése jogosult jelenlétének helyettesítőjeként szolgáljon, ezért jól láthatóan kell elhelyezni és egyéb úton is fel kell hívni az érintettek figyelmét a jelenlétére. (K-OJOG-36/2005.)

Volt olyan ügyünk is, amelyben az iskola fenntartójának tevékenysége bizonyult adatvédelmi szempontból aggályosnak.

Egy iskola igazgatója arra a kérdésre várt választ, hogy sértenek-e személyiségi jogokat a kerületi önkormányzat által tervezett neveltségizint-vizsgálat során feltett kérdések. Mellékelten megküldte számunkra a tanulók által kitöltendő kérdőívet is.

A csatolt kérdőív első kérdései a tanuló azonosítására szolgálnak. Ez az adatkezelésre vonatkozó jogszabályi rendelkezések figyelembevételével aggályos. A hatályos jogszabályok nem hatalmazzák fel az önkormányzatot arra, hogy névvel összekötve gyűjtsön olyan adatokat, amelyek a kérdőívben szerepelnek. Először is tehát arról kell gondoskodni, hogy a kérdőív anonim legyen. A Pedagógiai Szolgáltató Központ névtelenül kérheti a kérdőívben felsorolt adatokat a tanulóktól. Az anonimitás megőrzésére az adatkezelés minden mozzanatánál ügyelni kell, nem fordulhat elő, hogy például a tanuló osztályfőnöke a kézírás alapján be tudja azonosítani a válaszadót.

Fontos azt szem előtt tartani, hogy az adatszolgáltatás csakis önkéntes lehet, mivel erre a tanulókat jogszabály nem kötelezi. Mivel az érintettek kiskorúak, ezért szüleik (törvényes képviselőjük) beleegyezése is szükséges adataik felvételéhez.

A személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXIII. törvény 10. § (1) bekezdése értelmében az adatkezelő, illetőleg tevékenységi körében az adatfeldolgozó köteles gondoskodni az adatok biztonságáról, köteles továbbá megtenni azokat a technikai és szervezési intézkedéseket és kialakítani azokat az eljárási szabályokat, amelyek az adatvédelmi törvény, valamint az egyéb adat- és titokvédelmi szabályok érvényre juttatásához szükségesek. Ezért az adatgyűjtés előtt célszerű adatvédelmi tervet készíteni, amelyben rögzítésre kerülhet minden olyan garanciális jellegű szabály, illetve szempont, amelyeket az adatkezelés során szem előtt kell tartani. Ezen szabályok betartásával megakadályozható számos személyiségi jogi probléma felmerülése az eljárás során. (K-OJOG-37/2005.)

A fenti ügy is mutatja, hogy az intézmények számára gyakran nehézséget okoz annak eldöntése, hogy bizonyos személyes adatokat harmadik személyeknek – akár az intézményen belül, akár azon kívül – hozzáférhetővé tehetnek-e, vagyis továbbíthatják-e azokat.

Egy igazgató állásfoglalást kért tőlünk a következő problémával kapcsolatban. Az iskola egyik tanítója az általa íratott felmérések eredményét kitétte az osztályterem falára. A tanító egy fát rajzolt, és azon tanulók nevét az elért eredményeik alapján a fa gyökerétől a lombkorona felé haladva tüntette fel. Az egyik szülő sérelmezte ezt, és panasszal fordult az iskola vezetőjéhez. Az igazgató kérdése arra irányult, hogy a felmérések eredményei személyes adatnak tekintendők-e, vagy kitehetőek-e a tanterem falára, ahol az érintett tanulókon és pedagógusokon kívül mások is láthatják.

Megállapítottuk, hogy a felmérés eredménye személyes adatnak minősül, annak közzététele pedig adatkezelésnek. A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény 2. számú mellékletében foglaltak szerint a tanulók magatartás, szorgalom és tudás értékelésével kapcsolatos adatai az érintett osztályon belül, a nevelőtestületen belül, a szülőnek, a vizsgabizottságnak, a gyakorlati képzés szervezőjének, a tanulószervezős köztársaságának, illetve, ha az értékelés nem az iskolában történik az iskolának, iskolaváltás esetén az új iskolának, a szakmai ellenőrzés vezetőjének továbbíthatók.

Fentiekre tekintettel álláspontunk szerint a tanulók adatai a tanterem falára csak a tanulók beleegyezésével (kiskorú tanuló esetén a törvényes képviselő beleegyezése is szükséges) tehető ki. (K-OJOG-1312/2005.)

Egy magániskolában tanító tanár arról kért tájékoztatást, hogy tandíjtarozással kapcsolatos adat közölhető-e az egész osztályközösség előtt.

A tanárt tájékoztattuk, hogy a közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény a közoktatási intézményekben nyilvántartott és kezelt személyes és különleges adatokról szóló 2. számú melléklete nem nevesíti a tanulókra vonatkozó ezen adatokat úgy, hogy ezen jogszabály felhatalmazása alapján, az érintett hozzájárulása nélkül nyilvántarthatók és – a jogszabályban meghatározottak szerint – kezelhetők. A jogszabály úgy rendelkezik,

hogy a többi adat az érintett hozzájárulásával kezelhető. Fentiekből következik, hogy az érintett hozzájárulása – és kiskorú tanulók esetén a cselekvőképesség szabályait is figyelembe véve érintett a törvényes képviselő (is) – nélkül ilyen adat nem közölhető. (K-OJOG-654/2005.)

Az Egyenlő Bánásmód Hatóság kérte állásfoglalásunkat az alábbi problémával kapcsolatban. Egy általános iskolai tanulót súlyos kötelességszegésért igazgatói figyelmeztetésben részesítettek. A gyermek szülője sérelmezte, hogy a büntetést a tanulószoba nyilvánossága előtt hirdették ki, és ezzel megszegyenítették a tanulót. A gyermekek révén elterjedt az eset híre, és másnapra már az egész község értesült a történetéről. Azóta a családot a településen ellenséges légkör veszi körül. Az elnök arról a kérdéstről kérte állásfoglalásunkat, jogszerű volt-e a büntetés kihirdetése.

A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény 2. számú mellékletében foglaltak szerint a tanuló magatartásával, szorgalmával és tudásának értékelésével kapcsolatos adatai közölhetők – többek között – az érintett osztály tagjaival, a nevelőtestület tagjaival, a szülőkkel. A jogszabály biztosítani kívánja tehát azt a lehetőséget, hogy – mivel az oktatás egy közösségben zajló tevékenység – az ezzel kapcsolatos dicséret, illetve fegyelmező vagy fegyelmi intézkedések megtételére is a közösség tagjai előtt kerülhessen sor. A beadványból az állapítható meg, hogy fegyelmi eljárás lefolytatására nem került sor. Az igazgatói figyelmeztetés egy fegyelmező intézkedés, amelynek megtételére az intézményvezető saját hatáskörében eljárva, belátása szerint jogosult.

Fentiekre tekintettel álláspontunk szerint a tanuló oktatási jogai nem sérültek. (K-OJOG-324/2005.)

Egy másik ügyben az volt a kérdés, hogy a középiskolák közölhetik-e név szerint a tanuló félévi, illetőleg év végi eredményeit az általános iskolákkal. A beadványozó szerint ugyanis számos iskolában gyakorlat, hogy a volt tanítványok tanulmányi eredményeiről érdeklődnek azoknál a középiskoláknál, ahová ezen diákok felvételt nyertek.

A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény 2. számú mellékletében foglaltak szerint a tanulók magatartás, szorgalom és tudás értékelésével kapcsolatos adatai az érintett osztályon belül, a nevelőtestületen belül, a szülőnek, a vizsgabizottságnak, a gyakorlati képzés szervezőjének, a tanulószervezős kötőjének, illetve, ha az értékelés nem az iskolában történik az iskolának, iskolaváltás esetén az új iskolának, a szakmai ellenőrzés vezetőjének továbbíthatók.

Fentiekre tekintettel álláspontunk szerint a tanulók adatai az alapfokú intézményekkel csak a tanulók beleegyezésével (kiskorú tanuló esetén a törvényes képviselő beleegyezése is szükséges) közölhetők. (K-OJOG-278/2005.)

Az elmúlt évben is felmerült az alkoholszonda iskolai alkalmazásának problémája. Álláspontunk szerint a tanulók alkoholfogyasztásának mérése személyes adatok kezelését valósítja meg, ennél fogva jogi megítélésekor irányadó a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. LXIII. törvény.

A törvény alapján az alkoholfogyasztásra vonatkozó adat olyan személyes adat, amelyet felvenni, gyűjteni, tárolni, felhasználni, stb. csak törvényi előírás alapján, vagy akkor lehet, ha az érintettek ehhez előzetesen hozzájárulásukat adták. Az alkoholfogyasztásra vonatkozó adat kezeléséhez szükséges törvényi felhatalmazással sem az iskola, sem a pedagógusok nem rendelkeznek. Az adatkezelést elrendelő törvényi rendelkezés hiányában az adatkezelésre csak az érintett tanulók hozzájárulása nyújthatna megfelelő jogalapot. (Amennyiben az érintett tanuló cselekvőképtelen vagy korlátozottan cselekvőképes, a hozzájárulást törvényes képviselője adhatja meg, illetve a hozzájáruláshoz törvényes képviselőjének beleegyezése is szükséges.) Az érintett hozzájárulását sem a házirend elfogadása, sem a tanulók vagy szülők többségének egyetértése nem pótolhatja.

Az adatkezeléshez adott hozzájárulás csak akkor ad megfelelő jogalapot az adatkezeléshez, ha az az érintett akaratának önkéntes, határozott és tájékozott kinyilvánítása. A hozzájárulás csak abban az esetben tekinthető önkéntesnek, ha a tanulók biztosak lehetnek abban, hogy a szondáztatáson való részvétel megtagadása esetén nem érheti őket hátrány. Ha a tanulók tarthatnak az iskola rájuk nézve hátrányos intézkedésétől, akkor a hozzájárulás nem tekinthető

önkéntesnek. Az iskolában egyrészt az iskola vezetésének és pedagógusainak, másrészt pedig tanulóinak pozíciója nem egyenlő, a tanulók az iskolai nevelés és oktatás számos területén az iskolai vezetéstől és a pedagógusoktól függőségi viszonyban vannak. E viszony jellege miatt a tanulók alappal tarthatnak attól, hogy az ellenőrzéshez való hozzájárulás megtagadása esetén az iskolai élet valamely területén – akár a hozzájárulás megtagadásával nem kifejezett, illetve nem közvetlen összefüggésben – hátrány érheti őket. Ilyen körülmények között az adatkezeléshez való hozzájárulás önkéntessége kizárt, vagyis a tanulók, illetve törvényes képviselőik nem képesek az adatkezeléshez megfelelő jogalapot nyújtó, önkéntes, határozott és tájékozott hozzájárulás megadására. Megfelelő jogalap hiányában pedig nem lehet ilyen adatokat kezelni. Mindezek alapján az iskolai rendezvényen, vagy a tanítási időben a tanulók alkoholfogyasztásának teljes körű vagy szűrőpróbaszerű ellenőrzését jogsértőnek tartjuk. (K-OJOG-331/2005.)

Egy általános iskola igazgatóhelyettese a következő ügyben kérte állásfoglalásunkat. Egy iskolai rendezvényen az egyik tanuló vett két liter bort, és néhány társával együtt megitta. Felsőbb osztályokba járó tanulók ezt látva szóltak az igazgatóhelyettesnek, aki kikérdezte a fiúkat. Mivel néhányan tagadták, hogy ittak volna, és a szülőket nem tudták telefonon elérni, az igazgatóhelyettes a későbbi bizonyítás megkönnyítése érdekében megszondáztatta a tanulókat. A történetről jegyzőkönyvet készítettek, és a szülők értesítése mellett fegyelmi bizottságot állítottak fel. Az igazgatóhelyettes arról kért tájékoztatást, hogy jogszerű volt-e a tanulók esetében az alkoholszonda alkalmazása. Az igazgatót tájékoztattuk arról, hogy az alkoholszonda alkalmazását a fentiekben kifejtettek alapján jogsértőnek tartjuk. (K-OJOG-1177/2005.)

Az információs önrendelkezési jog egyik legfontosabb garanciája az érintettek tájékoztatáshoz való joga. Eszerint az érintettet kérésére tájékoztatni kell a kezelt adatairól és az adatkezelés legfontosabb körülményeiről.

Egy szülő azért kereste meg hivatalunkat, mert lánya iskolájában az egyik érettségi dolgozatról az intézmény még térítés ellenében sem adott fénymásolatot. Az igazgatóhelyettes szerint az iskolának nincs a fénymásolásra kapacitása, és jogszabály sem kötelezi erre az iskolát. A szülő többek között azért sérelmezte az iskola hozzáállását, mert a beszélgetés az iskola nagy teljesítményű fénymásoló gépe mellett zajlott. Az édesanyját tájékoztattuk a következőkről. Az értékelt dolgozatok megtekintésének módját kifejezetten egyetlen jogszabály sem határozza meg. A kérdés eldöntéséhez az adatvédelmi törvény rendelkezéseire kell figyelemmel lenni. Ennek 2. § 1. pontja szerint személyes adat a meghatározott természetes személlyel (a továbbiakban: érintett) kapcsolatba hozható adat, az adatból levonható, az érintettre vonatkozó következtetés. A személyes adat az adatkezelés során mindaddig megőrzi e minőségét, amíg kapcsolata az érintettel helyreállítható. E törvényi definíció szerint személyes adatnak kell tekinteni mindazt, amit a tanuló a dolgozaton közöl, a tudását tükröző, a feltett kérdésekre adott válaszait is. Az tehát, hogy egy megadott kérdésre a tanuló milyen választ adott, az ő személyes adata, amelyre nézve az adatvédelmi szabályok megfelelően irányadóak.

Az Avtv. 2. § 4. a) pontja alapján az alkalmazott eljárástól függetlenül adatkezelésnek minősül a személyes adatok gyűjtése, felvétele és tárolása, feldolgozása, hasznosítása (ideértve a továbbítást és a nyilvánosságra hozatalt) és törlése. Erre figyelemmel minden olyan természetes vagy jogi személy, illetve jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet, aki vagy amely meghatározza a személyes adatok kezelésének célját, meghozza és végrehajtja az ezzel összefüggő döntéseket, vagy a végrehajtás érdekében adatfeldolgozót bízhat meg, az Avtv. 2. § 7. a) pontja alapján adatkezelőnek minősül. A dolgozatokban szereplő személyes adatok kezelője a közoktatási intézmény, így az adatkezelőre nézve kötelező törvényi rendelkezéseket be kell tartania.

Az Avtv. 11. § (1) bekezdésének a) pontja szerint „az érintett tájékoztatást kérhet személyes adatai kezeléséről”. Az Avtv. 12. § (1) bekezdése alapján az „érintett kérelmére az adatkezelő tájékoztatást ad az általa kezelt, illetőleg az általa megbízott feldolgozó által feldolgozott adatairól, az adatkezelés céljáról, jogalapjáról időtartamáról, az adatfeldolgozó nevééről, címéről (székhelyéről) és az adatkezeléssel összefüggő tevékenységéről, továbbá arról, hogy kik és milyen célból kapják vagy kapták meg az adatokat”.

Az érintettek tájékoztatáshoz való joga azonban nem korlátlan. Az Avtv. az alábbiak szerint rendelkezik:

„13. § (1) Az érintett tájékoztatását az adatkezelő csak akkor tagadhatja meg, ha azt a 16. §-ban meghatározott esetekben a törvény lehetővé teszi.

(2) Az adatkezelő köteles az érintettel a felvilágosítás megtagadásának indokát közölni.

(3) Az elutasított kérelmekről az adatkezelő az adatvédelmi biztost évente értesíti.”

„16. § Az érintett jogait (11-15. §) törvény az állam külső és belső biztonsága, így a honvédelem, a nemzetbiztonság, a bűnmegelőzés vagy bűnüldözés érdekében, továbbá állami vagy helyi önkormányzati pénzügyi érdekből, valamint az érintett vagy mások jogainak védelme érdekében korlátozhatja.”

Jelenleg nincs olyan hatályos törvényi rendelkezés, amely a tanulók tájékoztatáshoz való jogát a fentiek szerint korlátozná, ennek megfelelően a tájékoztatást tehát minden esetben meg kell adni.

Az Avtv. 12. § (2) bekezdése a tájékoztatás megadásának módját határozza meg: „Az adatkezelő köteles a kérelem benyújtásától számított legrövidebb idő alatt, legfeljebb azonban 30 napon belül írásban, közérthető formában megadni a tájékoztatást.” A 12. § (3) bekezdése szerint e „tájékoztatás ingyenes, ha a tájékoztatást kérő a folyó évben azonos területre vonatkozó tájékoztatási kérelmet az adatkezelőhöz még nem nyújtott be. Egyéb esetekben költségtérítés állapítható meg. A már megfizetett költségtérítést vissza kell téríteni, ha az adatokat jogellenesen kezelték, vagy a tájékoztatás kérése helyesbítéshez vezetett.”

A tájékoztatáshoz való jog gyakorlásának tipikus módja a törvény alapján az, hogy az érintett levélben kéri az adatkezelőtől a tájékoztatás megadását, aki arra levélben válaszol. A közoktatás szférájában természetesen ez nem feltétlenül így valósul meg. A tájékoztatás a betekintés engedésével is megadható (így történik a dolgozatokban szereplő adatok kezeléséről való tájékoztatás megadása), ilyenkor ugyanis az érintettnek lehetősége van magát az adatkezelést, illetve annak egy részét, a kezelt adatok körét közvetlenül megismerni. Az érintett kifejezett kérésére azonban ilyenkor sem maradhat el az írásbeliség, vagyis az érintettet, ha kéri, olyan helyzetbe kell hozni, hogy írásos dokumentum álljon rendelkezésére az általa feltett kérdésekre a törvény alapján kötelezően megadott válaszokkal együtt. Ha tehát az érintett a kezelt adatok körére kíváncsi, akkor az adatkezelő eleget tesz a tájékoztatási kötelezettségének azzal is, ha betekintést enged az iratokba (a jelen esetben a dolgozatokba), de ha az érintett kéri, legalább másolatot kell arról adnia. Mivel a törvény alapján a tájékoztatást írásban kell megadni, az adatkezelő nem zárkozhat el az írásbeliségtől. Figyelemmel arra, hogy az íráskép is az érintett személyes adata, és az is, hogy a válaszait milyen sorrendben, a lap tetejére, aljára vagy a túoldalára írta-e – az eredményszámításban mutatkozó számszaki kérdésekben felmerülő viták ugyanis gyakran ezzel kapcsolatosak – a tájékoztatás céljának leginkább a kezelt adatokról készített fénymásolat felel meg.

A tanulók a személyes adataik védelméhez fűződő jogukból eredő tájékoztatáshoz való jogukat nem feltétlenül önmagáért, a dolgozat értékelésével szembeni esetleges kifogásaik előadása, vagy akár a hibákból való okulás eszközeként gyakorolják. Valamely kifogás előterjesztésének elengedhetetlen feltétele, hogy a tanuló ismerje azt a dolgozatot és azt az értékelést, amellyel kapcsolatban a kérelmet elő kívánja terjeszteni.

A pedagógusok oktatói autonómiája nem zárja ki azt, hogy más személy – bárki, a szülő, vagy akár egy magántanár – a dolgozatot (vagy annak másolatát) megtekintse, egy esetleges kifogás megírásában a tanulónak segítséget nyújtson. Ehhez is szükséges a dolgozat és az értékelés egy másolati példányának birtoklása. Azonban ilyen cél nélkül is – a fent hivatkozott információs önrendelkezési jog, mint alkotmányos alapjog alapján – az érintettet megilleti az a jog, hogy személyes adatairól tájékoztatást kapjon, függetlenül attól, hogy ezzel van-e valamilyen további célja, vagy nincs. (K-OJOG-574/2005.)

Az adatvédelmi törvény szerint az érintett kérheti személyes adatainak helyesbítését, illetve – a jogszabályban elrendelt adatkezelések kivételével – törlését. Eszerint a valóságnak meg nem felelő adatot az adatkezelő helyesbíteni köteles.

Egy intézményvezető az alábbi ügyben kérte állásfoglalásunkat. Az iskola egyik tanulójának szülei elváltak, és az édesanya új férje örökbe fogadta a gyermeket. A változás nyomán az új névre új anyakönyvi kivonatot állítottak ki, amelynek másolatát az iskola is megkapta. A tanév végén a szülők kérték, hogy az iskola adjon ki új bizonyítványt a tanuló új nevére. Az igazgató azt kérdezte, bevonhatja-e diákjának régi bizonyítványát és kiállíthat-e újat az új nevére.

Az intézményvezetőt tájékoztattuk az alábbiakról. A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény 40. § (4) bekezdése, valamint a jogszabály 2. sz. melléklete szerint a közoktatási intézmény kezeli a diákok tanulói jogviszonyával összefüggő adatokat. Ilyen adatnak minősül a gyermek, tanuló neve, születési helye és ideje, állampolgársága, lakóhelyének, tartózkodási helyének címe, telefonszáma, stb. Ennek alapján az iskola, amely az adatokat nyilvántartja és felhasználja, a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok

nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXIII. törvény szerint adatkezelőnek minősül, így meghatározott kötelezettségeknek kell eleget tennie az adatkezeléssel kapcsolatban. Az adatvédelmi törvény 11. § (1) bekezdése alapján az érintett kérelmére az adatkezelő helyesbíti az általa nyilvántartott adatokat, illetve a 14. (1) bekezdése értelmében a valóságnak meg nem felelő adatot az adatkezelő helyesbíteni köteles.

Az érintett tanuló szülei a fentiek alapján jogosultak az iskola által nyilvántartott, a diák tanulói jogviszonyával összefüggő adatainak helyesbítését kérni, illetve bejelentésük alapján az iskola feladata a bizonyítványt az adatokban bekövetkezett változásnak megfelelően kibocsátani. (K-OJOG-645/2005.)

AZ OKTATÁSSAL KÖZVETLENÜL ÖSSZEFÜGGŐ JOGOK ÉRVÉNYESÜLÉSE

A tanszabadságból eredő jogok

Az Alkotmány 70/F. és 70/G. §-a kimondja, hogy a Magyar Köztársaság biztosítja az állampolgárok számára a művelődéshez való jogot. Ezt a közművelődés kiterjesztésével és általánossá tételével, az ingyenes és kötelező általános iskolával, képességei alapján mindenki számára hozzáférhető közép- és felsőfokú oktatással, továbbá az oktatásban részesülők anyagi támogatásával valósítja meg. A Magyar Köztársaság tiszteletben tartja és támogatja a tudományos és művészeti élet szabadságát, a tanszabadságot és a tanítás szabadságát.

A közoktatási törvény 6. § (1) bekezdése értelmében a Magyar Köztársaságban minden gyermek tanköteles. Gyakran fordulnak a szülők hivatalunkhoz azzal kapcsolatban, hogy a gyermek életkora szerint mikor tanköteles. A 6. § (2) bekezdésében foglaltak szerint a gyermek, ha eléri az iskolába lépéshez szükséges fejlettséget, legkorábban abban a naptári évben, amelyben a hatodik, legkésőbb amelyben a nyolcadik életévét betölti, tankötelessé válik. A gyermek, ha az iskolába lépéshez szükséges fejlettséget elérte, abban a naptári évben, amelyben a hatodik életévét május 31. napjáig betölti, megkezdte a tankötelezettség teljesítését. A törvény 6. § (4) bekezdés a) pontjában foglaltak szerint az iskola igazgatója dönt a tankötelezettség kezdetéről az óvoda véleménye alapján, illetőleg ha a gyermek nem járt óvodába, vagy az óvoda kezdeményezi, a nevelési tanácsadó véleménye alapján. A közoktatási törvény 6. § (3) bekezdése szerint a tankötelezettség annak a tanévnek a végéig tart, amelyben a tanuló tizennyolcadik életévét betölti. A sajátos nevelési igényű tanuló tankötelezettsége meghosszabbítható legfeljebb annak a tanévnek a végéig, amelyben a huszadik életévét betölti. A törvény az átmeneti rendelkezések között rögzíti, hogy annak a gyermeknek, aki tanulmányait az általános iskola első évfolyamán az 1997/98. tanévben, illetve azt megelőzően kezdte meg, tankötelezettsége annak a tanévnek a végéig tart, amelyben a tizenhatodik életévét betölti. A sajátos nevelési igényű tanuló tankötelezettsége meghosszabbítható legfeljebb annak a tanévnek a végéig, amelyben a tizennyolcadik életévét betölti. (K-OJOG-46/2005.)

Egy szülő arról kért tájékoztatást, hogy a nevelési tanácsadó gyermekét iskolaéretté nyilvánító véleménye ellenére van-e lehetősége arra, hogy – tekintettel a gyermek gyenge fizikumára – fiát csak a következő évben írassa be iskolába.

Tájékoztattuk, hogy a közoktatási törvény fent idézett 6. § (2) bekezdésében foglaltakról. Tájékoztattuk a szülőt, hogy mivel gyermeke elérte az iskolába lépéshez szükséges fejlettséget, és 2005. május 31-ig betölti a hatodik életévét, abban a naptári évben (vagyis 2005 szeptemberében) köteles megkezdeni a tankötelezettség teljesítését. Amennyiben szülőként a nevelési tanácsadó szakvéleményét nem fogadja el, a képzési kötelezettségről és a pedagógiai szakszolgálatokról szóló 14/1994. (VI. 24.) MKM rendelet 23. § (1) bekezdés f) pontjában foglaltak szerint a gyermek lakóhelye, ennek hiányában tartózkodási helye szerint illetékes

községi, városi, megyei jogú városi, fővárosi kerületi önkormányzat jegyzőjénél eljárást kezdeményezhet a szakvélemény felülvizsgálata céljából. (K-OJOG-261/2005.)

A tanszabadság egyik elsődleges megvalósulási formáját jelenti a szabad iskolaválasztás jogának garantálása a közoktatási törvényben. Eszerint a szülő az általa választott bármely – a Magyar Köztársaság területén lévő – oktatási intézménybe beadhatja gyermeke felvételi kérelmét. Az iskolai felvételi kérelmek benyújtása után, a közoktatási törvény 66. § (1) bekezdése alapján az intézmény vezetője dönt arról, hogy mely jelentkezőket veszi fel az intézménybe. Az iskolaigazgató a felvételtől való döntése során a vonatkozó jogszabályok figyelembe vételével jár el. A 42. § (1) bekezdése szerint az iskola a felvétel feltételeként meghatározhat ugyan követelményeket, ezek azonban csak tanulmányi és csoportszervezési követelmények lehetnek.

Egy szülő azzal a panasszal fordult hivatalunkhoz, hogy gyermeke óvodai felvételi kérelmét annak ellenére utasította el az intézmény, hogy a gyermek annak körzetében lakik.

Az ügyben eljárást indítottunk, amelynek első lépéseként megkerestük óvoda vezetőjét, és nyilatkozatot kértünk tőle a panaszban foglaltakra vonatkozóan. Nyilatkozatában az intézményvezető arról tájékoztatta hivatalunkat, hogy az óvodába jelentkezők száma meghaladta a felvehető gyermekek számát, ugyanis negyven férőhelyre összesen kilencvenöt gyermek jelentkezett, közülük nyolcvanketten az óvoda körzetében laknak. Azokat a jelentkezőket, akiket a vezetése alatt álló óvoda nem tudott felvenni, más intézményekbe irányították át, köztük a panaszos gyermekét is. A panaszban foglaltakat, az intézményvezető nyilatkozatát, valamint a rendelkezésünkre bocsátott dokumentumokat összevetettük a vonatkozó jogszabályi rendelkezésekkel, és ennek alapján kialakítottuk jogi álláspontunkat, amelyről az alábbiak szerint tájékoztattuk a feleket. A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény 65. § (2) bekezdése értelmében a gyermeket elsősorban abba az óvodába kell felvenni, átvenni, amelynek körzetében lakik, illetőleg ahol szülője dolgozik. Az óvoda – beleértve a kijelölt óvodát is – köteles felvenni, átvenni azt a gyermeket, aki e törvény 24. §-ának (3) bekezdése alapján köteles óvodába járni, ha lakóhelye, ennek hiányában tartózkodási helye a körzetében található (kötelező felvételt biztosító óvoda). A kötelező felvételt biztosító óvoda – ha a gyermek betöltötte a harmadik életévét – nem tagadhatja meg a halmozottan hátrányos helyzetű gyermek, továbbá annak a gyermeknek a felvételét, aki a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény 41. §-a alapján jogosult a gyermek napközbeni ellátásának igénybevételére, illetve akinek a felvételét a gyámhatóság kezdeményezte. A gyermekvédelmi törvény 41. § (1) bekezdése szerint a gyermekek napközbeni ellátásaként a családban élő gyermekek életkorának megfelelő nappali felügyeletét, gondozását, nevelését, foglalkoztatását és étkeztetését kell megszervezni azon gyermekek számára, akiknek szülei, nevelői, gondozói munkavégzésük, munkaerőpiaci részvételt elősegítő programban, képzésben való részvételük, betegségük vagy egyéb ok miatt napközbeni ellátásukról nem tudnak gondoskodni. A fentiekre tekintettel álláspontunk szerint az óvoda jogszerűen nem tagadhatta volna meg a panaszos gyermekének felvételi kérelmét, mivel harmadik életévét betöltötte, az intézmény körzetében lakik, és szülei munkavégzésük miatt nem tudnak napközbeni ellátásáról gondoskodni, tehát a gyermek felvételi kérelmének elutasításával jogszerűtlen döntés született. Ezért azzal a kezdeményezéssel fordultunk az intézmény vezetőjéhez, hogy biztosítsa a gyermek felvételét az általa vezetett óvodába. (K-OJOG-576/2005.)

A szabad iskolaválasztás témaköréhez kapcsolódik a szülőknek azon joga is, hogy nemcsak gyermekük felvételéről, hanem a későbbi esetleges iskolaváltásáról, a régi iskolában a tanulói jogviszony megszüntetéséről is szabadon döntsenek. Az elmúlt években számos panasz érkezett azzal kapcsolatban, hogy az intézmények eltanácsolják a tanulókat az iskolából. A közoktatási törvény 75. §-a tételesen felsorolja az önkormányzati fenntartású iskolákra nézve a tanulói jogviszony megszűnésének eseteit. Ezek között nem szerepel az, hogy az iskola javasolja a jogviszony megszüntetését. A felsorolás nem példálózó, hanem kimerítő jellegű, tehát az itt nem szereplő esetek mind jogszerűtlennek minősülnek függetlenül attól, hogy a tanuló, vagy annak szülője korábban mit követelt el, elkövetett-e egyáltalán valamit. A közoktatási törvény és végrehajtási rendeletei (e tekintetben elsősorban a nevelési-oktatási intézmények működéséről szóló 11/1994. (VI. 8.) MKM rendelet az irányadó) szabályozzák, hogy milyen eszközökkel

rendelkezik egy iskola a tanulók nem megfelelő viselkedésének szankcionálására. A közoktatási intézmény alkalmazhat ún. fegyelmező intézkedéseket (figyelmeztetés, intő, rovó, stb.), illetve indíthat fegyelmi eljárást. A két út között különbség, hogy míg a fegyelmező intézkedéseket a jogalkotó nem szabályozza részletesen a jogszabályokban, ezek konkrét formáit, illetve alkalmazásuk feltételeit, szabályait az adott közoktatási intézmény belső szabályzatára bízta, addig a fegyelmi eljárás minden apró mozzanatát jogszabály rendezi. Ennek a megkülönböztetésnek egyébként többek között az az indoka, hogy a fegyelmi eljárás súlyos jogkövetkezményekkel jár. A közoktatási intézmény, amennyiben úgy ítéli meg, hogy a tanuló kötelezettségeit megszegte, a felsorolt utak közül választhat. Nem választhatja viszont azt, hogy javasolja a tanuló távozását az iskolából. Ezzel ugyanis megkerülné a fegyelmi eljárás lefolytatását, amelynek jelentőségét éppen az adja, hogy garanciális jellegű, mind az intézmény, mind a tanuló számára. A fegyelmi eljárás során bizonyítási eljárást kell lefolytatni, indokolással ellátott határozatot kell hozni, amely ellen fellebbezést lehet benyújtani. Az eltanácsolás nemcsak azért aggályos, mert a jogszabályok szó szerinti értelmezésének nem felel meg. Nem mentesítő indok az, hogy egy ilyen felszólítás vagy javaslat semmiféle jogi kötőerővel nem bír, ugyanis így is komoly hatást tud gyakorolni a szülőre. A szülő és az iskola képviselőjében eljáró igazgató helyzete ugyanis rendkívül eltérő. A szülő ilyen helyzetben nincsen alkupozícióban. Természetesen nem kíván gyermekének rosszat, nem akarja, hogy gyermeke egy esetleges ellenséges környezetben legyen kénytelen tanulni. Az iskola részéről érkező hasonló felszólítás nyomán látszólag a szabad iskolaválasztás jogával él, amikor elviszi gyermekét más intézménybe, valójában azonban nyomásnak enged, egyszerűen azért, mert nincs más lehetősége. Ezzel a megoldási móddal az iskola jogon kívüli útra tereli az ügyet, azt az ügyet, amelynek pedig jogilag szigorúan kötött rendben kellene zajlania. (K-OJOG-156/2005., K-OJOG-366/2005.)

A tanszabadság körébe tartozik a tanulónak az a joga, hogy megválassza a tantárgyakat, amelyeket tanulni kíván, valamint, ha erre lehetőség van, megválassza a tantárgyakat tanító pedagógust. A gyermekük képviselőjében eljáró szülők igyekeznek ilyenkor a legjobb döntést meghozni. A szülők elképzelései azonban nem minden esetben állnak összhangban az intézményi lehetőségekkel, és a szabad tantárgy-, illetve tanárválasztás jogának gyakorlása csak erős intézményi korlátok között lehetséges. A közoktatási törvény 11. § (1) bekezdés k) pontja szerint a tanuló joga különösen, hogy tanulmányai során – a kerettantervben, a pedagógiai programban és az érettségi vizsgaszabályzatban meghatározott keretek között – megválassza azokat a tantárgyakat, amelyeket tanulni kíván. A törvény 8/A. § (1) bekezdése szerint a kerettanterv tartalmazza a nevelés-oktatás célját, tartalmát, a tantárgyak rendszerét, a nevelés-oktatás meghatározott kötelező és közös követelményeit, az iskolák helyi nevelési-oktatási sajátosságaihoz igazodó tananyag elsajátítására, a követelmények teljesítésére rendelkezésre álló időkeret, a tanuló részére egy tanítási napra előírható tanórai foglalkozások számát. A törvény 45. § (2) bekezdése értelmében az iskola pedagógiai programot és ennek részeként a Nemzeti alaptanterv alapján helyi tantervet készít, vagy az ilyen módon készített helyi tantervek közül választ, és építi azt be helyi tantervként a pedagógiai programjába. A törvény 48. § (1) bekezdésének b) pontja értelmében a helyi tanterv meghatározza az iskola egyes évfolyamain tanított tantárgyakat, a kötelező és választható tanórai foglalkozásokat és azok óraszámait, az előírt tananyagot és követelményeit. Ezen jogszabályi rendelkezésből következik, hogy a tantárgyak megválaszthatóságának kérdésében az intézményvezető jogosult dönteni, azt felülbírálni, illetve megváltoztatni hivatalunknak nem áll módjában. A közoktatási törvény a 11. § (1) bekezdés k) kimondja azt is, hogy a tanuló joga, ha lehetőség van rá, megválassza a tantárgyakat tanító pedagógust. A közoktatási törvény fenti rendelkezése megteremti a

lehetőséget a pedagógus megválasztásához, a törvény azonban maga korlátozza ezt a tanulói jogot, amikor kimondja, hogy ennek gyakorlására csak az intézmény lehetőségeihez képest van mód. A közoktatási törvény 54. § (1) bekezdésében foglaltak szerint a közoktatási intézmény vezetője gyakorolja a munkáltatói jogokat, és dönt az intézmény működésével kapcsolatban minden olyan ügyben, amelyet jogszabály vagy kollektív szerződés (közalkalmazotti szabályzat) nem utal más hatáskörébe. Ezen jogszabályi rendelkezésből következik, hogy az osztályban tanító pedagógusok kijelölésének kérdésében az intézményvezető jogosult dönteni, azt felülbírálni, illetve megváltoztatni hivatalunknak nem áll módjában. (K-OJOG-45/2005., K-OJOG-162/2005., K-OJOG-187/2004., K-OJOG-447/2004., K-OJOG-1155/2005.)

Mint a fentiekből is kitűnik, a szabad tanárválasztáshoz való jog nem minden iskolában, és nem minden tantárgy esetében valósulhat meg. Az alternatívák kidolgozása csupán egy lehetőség, amelyet a jogalkotó a döntéshozók számára biztosít. Amennyiben az érintett intézményben lehetőség van a tanulmányi csoport, illetve a pedagógus szabad megválasztására, úgy annak eljárási szabályait a szervezeti és működési szabályzatban, illetve a házirendben kell rögzíteni.

A tanszabadság témakörébe természetesen nemcsak a szülők és a tanulók, hanem a pedagógusok jogai is beletartoznak. Ilyen például a közoktatási törvény azon rendelkezése, amely szerint a pedagógust munkakörével összefüggésben megilleti az a jog, hogy nevelési, illetve pedagógiai program alapján az ismereteket, a tananyagot, a nevelés és tanítás módszereit megválassza.

Egy szülő azzal a kérdéssel fordult hivatalunkhoz, hogy általános iskola első osztályában testnevelés órán a pedagógusnak kötelező-e teljesíttetnie a gyermekekkel a tizenkét perces futást.

Tájékoztattuk, hogy a közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény 10. § (1) bekezdésének értelmében a gyermeknek, a tanulónak joga, hogy nevelési, illetőleg nevelési-oktatási intézményben biztonságban és egészséges környezetben neveljék és oktassák, óvodai életrendjét, iskolai tanulmányi rendjét pihenőidő, szabadidő, testmozgás beépítésével, sportolási, étkezési lehetőség biztosításával életkorának és fejlettségének megfelelően alakítsák ki. A pedagógusok és az intézmény oldalán ez a tanulói jog számos kötelezettséget teremt. A közoktatási törvény 19. § (7) bekezdés a) pontja szerint a pedagógus kötelessége, hogy nevelő és oktató tevékenysége keretében gondoskodik a gyermek, tanuló testi épségének megővéséről, erkölcsi védelméről. A törvény 41. § (5) bekezdése értelmében a nevelési-oktatási intézménynek gondoskodnia kell a rábizott gyermekek, tanulók felügyeletéről, a nevelés és oktatás egészséges és biztonságos feltételeinek megteremtéséről, a tanuló- és gyermekbaleseteket előidéző okok feltárásáról és megszüntetéséről, továbbá a gyermekek, tanulók rendszeres egészségügyi vizsgálatának megszervezéséről. A törvény az értelmező rendelkezések között definiálja a felügyelet fogalmát. Eszerint a felügyelet a gyermek, tanuló testi épségének megővéséről és erkölcsi védelméről történő gondoskodás, a nevelési-oktatási intézménybe történő belépéstől a nevelési-oktatási intézmény jogszerű elhagyásáig terjedő időben, továbbá a nevelési, illetve a pedagógiai program részeként tartott kötelező, a nevelési-oktatási intézményen kívül tartott foglalkozások, programok ideje alatt. A közoktatási törvény 8/A. § (2) bekezdése szerint az iskolában a nevelő-oktató munka a pedagógiai program alapján folyik. A pedagógiai program magában foglalja a nevelési programot és a helyi tantervet, továbbá a szakképzésben részt vevő iskolákban a szakmai programot. A 19. § (1) bekezdés b) pontja szerint a pedagógust munkakörével összefüggésben megilleti az a jog, hogy a nevelési, illetve pedagógiai program alapján az ismereteket, a tananyagot, a nevelés és tanítás módszereit megválassza. Ennek keretében a pedagógus dönthet arról is, hogy a testnevelés órán elvégezteti a tanulókkal a tizenkét perces futást. Ezt a jogot azonban csak mások jogainak sérelme nélkül, a jogszabály által meghatározott keretek között, a pedagógiai program alapján lehet gyakorolni. Amennyiben azonban a testnevelés órán olyan helyzet áll elő, amelyben veszélybe kerül a tanulók testi épsége, a pedagógus elmarasztalható döntéséért. (K-OJOG-1026/2005.)

A pedagógus jogaihoz tartozik a következő jogszabályi felhatalmazás is. A közoktatási törvény 19. § (2) bekezdése kimondja, hogy a pedagógus – a minőség, típus és ár megjelölése nélkül – olyan ruházati vagy más felszerelés beszerzését kérheti a tanulótól, amely

nélkülözhetetlen az általa tartott tanórai foglalkozáson való részvételhez, illetve a tanított tananyag elsajátításához, és amelyet a tanórai foglalkozáson egyidejűleg minden tanulónak rendszeresen alkalmaznia kell. (K-OJOG-1039/2005.)

Egy szülő annak megítélésével kapcsolatban kereste meg hivatalunkat, hogy gyermeke iskolája a tanórán használt fénymásolatokkal kapcsolatban meghatározott összegű befizetésekre kötelezi őket.

Tájékoztatottuk, hogy a szülők közösen dönthetnek arról, hogy bizonyos célok érdekében különböző összegeket befizetnek. Ennek kezelésével megbízhatják az osztályfőnököt is. Ebben az esetben a befizetett összegek a szülők közös tulajdonába kerülnek. Annak a helyzetnek a jogi megítélésével kapcsolatban, amelyben a szülők nem közös döntésük alapján fizetik be ezeket az összegeket, a következő tájékoztatást nyújtottuk. A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény 114. § (1) bekezdés b) pontja értelmében a helyi önkormányzatok és az állami szervek által fenntartott nevelési-oktatási intézményekben, továbbá a helyi önkormányzati feladatellátás keretében ingyenesen igénybe vehető szolgáltatások a tanórai foglalkozások és – többek között – az iskolai létesítményeknek (könyvtár, laboratórium, számítástechnikai központ, sport- és szabadidő létesítmények), eszközeinek használata. A továbbiakban ismertettük a beadványozóval a közoktatási törvény 19. § (2) bekezdésében foglaltakat, amelyben foglaltak alapján abban az esetben, ha a tanórákon olyan fénymásolatok használatára van szükség, amelyek nélkülözhetetlenek a foglalkozáson való részvételhez, ennek beszerzését kérheti a pedagógus, de az ezzel járó kiadások tekintetében az iskolaszék korlátozásokat állapíthat meg. A fénymásolást az iskola maga is elvégezheti, azonban ebből jogszerűen az önköltségi ár feletti bevételre nem tehet szert. (K-OJOG-923/2005.)

A közoktatási törvény 19. § (1) bekezdés c) pontja értelmében a pedagógus joga, hogy megválassza az alkalmazott tankönyveket. Ennek a jognak az érvényesítése kapcsán ki kell térnünk a gyermekek tankönyvellátásának kérdésére, ezen belül is arra, hogy a jogszabályban meghatározottak részére a tankönyveknek ingyenesen kell rendelkezésre állniuk. Az elmúlt évben több szülő kereste meg hivatalunkat az ingyenes tankönyvellátással kapcsolatos kérdésével, panaszával.

A tankönyvpiac rendjéről szóló 2001. évi XXXVII. törvény 8. § (3) bekezdése szerint az iskola tankönyvrendelésének biztosítania kell, hogy – az iskolától történő tartós tankönyv és más tankönyv kölcsönzésével, a napköziben, tanulószobán elhelyezett tankönyvek igénybevétele, illetőleg a tankönyvek megvásárlásához nyújtott támogatás útján – a nappali rendszerű iskolai oktatásban részt vevő minden olyan tanuló részére, aki a tartósan beteg, sajátos nevelési igényű, három- vagy többgyermekes családban él, egyedülálló szülő által nevelt, nagykorú és saját jogán családi pótlékra jogosult, rendszeres gyermekvédelmi támogatásban részesül, a tankönyvek ingyenesen álljanak rendelkezésre (normatív kedvezmények). A fenti normatív kedvezmények bevezetése fokozatosan történt, amely a 2005/2006. tanévben lezárult, így az ingyenes tankönyvellátás már a teljes jogosulti körre kiterjed. (K-OJOG-243/2005., K-OJOG-263/2005., K-OJOG-890/2005., 901/2005., 1039/2005., K-OJOG-1081/2005.)

Több szülő sérelmezte, hogy gyermekeik használt könyveket kaptak, illetőleg úgy kapták meg a tankönyveket, hogy azokat év végén az iskolának vissza kell adniuk. Mint azt a fentiekben már ismertettük, az intézmény az ingyenes tankönyvellátást az igényjogosultak részére három módon nyújthatja: az iskolától történő kölcsönzés, a napköziben, tanulószobában elhelyezett tankönyvek igénybevétele, továbbá a tankönyvek megvásárlásához nyújtott támogatás útján. A jogszabály szerint az iskola – a fenntartó anyagi helyzetétől függően – bármelyik lehetőséget választhatja. Jogszerűen jár el tehát akkor is, ha az ingyenes tankönyvellátást könyvtári tankönyvek kölcsönzésével biztosítja az arra jogosult tanulói számára. Ezek a tankönyvek az iskola tulajdonában maradnak, így a tanulóknak a tanév végén vissza kell adniuk azokat. A tankönyveknek továbbá alkalmasnak kell lenniük arra, hogy több évfolyam tanulói egymást váltva használják őket. Ehhez azonban szükséges, hogy a diákok az iskola által kölcsönzött

tankönyveket úgy kezeljék, hogy azok az utánuk következő évfolyamok tanulói számára is használható állapotban legyenek. Álláspontunk szerint nem okoz tanulói jogsérelmet az, hogy az iskola az ingyenes tankönyvellátás nyújtásának ezt a módját választotta. A könyvtári tankönyvek kölcsönzése csupán kedvezmény, a jogosulti körbe tartozó tanulók, illetőleg szüleik dönthetnek úgy, hogy nem kérik a tankönyvek könyvtári példányait, hanem saját erőből megvásárolják a tankönyveket. Amennyiben azonban a kedvezményt igénybe veszik, úgy el kell fogadniuk a kölcsönzéssel együtt járó feltételeket. (K-OJOG-596/2005.)

Egy szülő azzal a panasszal fordult hivatalunkhoz, hogy gyermeke ingyenes tankönyvellátásra való jogosultsága ellenére ki kellett fizetniük a munkafüzeteket és a nyelvkönyvet. A többi tankönyvet kölcsönzéssel bocsátotta a gyermek rendelkezésére az iskola. Ezekkel a tankönyvekkel kapcsolatban figyelmeztették a szülőket, hogy abba a gyermek ne írjon vagy firkáljon bele.

Tájékoztatottuk a szülőt, hogy a tankönyvpiac rendjéről szóló törvény 8. § (3) bekezdése szerint a tankönyvrendelésbe azokat a könyveket, amelyek nem szerepelnek a tankönyvjegyzékben, a szakmai munkaközösség, az iskolaszék, iskolaszék hiányában a szülői szervezet (közösség) és az iskolai diákönkormányzat egyetértésével lehet felvenni. A fenti jogszabályhelyek a tankönyvek megvásárlásához nyújtott támogatás szempontjából nem tesznek különbséget a tartós tankönyv és más tankönyvek között. A tankönyvrendelésbe az arra jogosultak egyetértésével a tankönyvjegyzékben nem szereplő könyvek is felvehetők. Ezek alapján álláspontunk szerint az ingyenesség követelménye a tankönyvrendelésben megjelölt, a hivatalos tankönyvjegyzékben szereplő munkafüzetekre és angol könyvre is fennáll. A 8. § (8) bekezdése szerint, ha az iskola a normatív kedvezmény biztosítását tankönyvkölcsönzéssel oldja meg, a tankönyvet addig az időpontig kell a tanuló részére biztosítani, ameddig az adott tantárgyból a helyi tanterv alapján a felkészítés folyik, illetve ha az adott tantárgyból vizsgát lehet vagy kell tenni, a tanulói jogviszony fennállása alatt. A tanuló, illetve a kiskorú tanuló szülője köteles a tankönyv elvesztéséből, megrongálásából származó kárt az iskolának megtéríteni. Nem kell megtéríteni a tankönyv, munkatankönyv rendeltetészerű használatából származó értékcsökkenést. A tankönyvkölcsönzéssel, a tankönyv elvesztésével, megrongálásával okozott kár megtérítésével, a kártérítési kötelezettség mérséklésével, illetve elengedésével összefüggő kérdéseket az iskola szervezeti és működési szabályzatában kell meghatározni. A szabályozásnál az iskolai szülői szervezetet (közösséget) egyetértési jog illeti meg. A fenti rendelkezések alapján álláspontunk szerint a rendeltetészerű használat körébe tartozik az, ha a munkafüzetbe beleír a tanuló. A firkálás nem tartozik ebbe a körbe, így abban az esetben, ha az iskola a tankönyvek kölcsönzésével tesz eleget annak a kötelezettségének, hogy az arra jogosultak részére a tankönyvek ingyenesen álljanak rendelkezésre, a rongálásból származó kárt jogszerűen követelheti az iskola a szülőktől. (K-OJOG-1260/2005.)

Az ingyenes tankönyvellátással kapcsolatban több esetben tapasztaltuk, hogy nem egységes az a rendszer, amelynek alapján a három- vagy többgyermekes családok esetében a felsőoktatásban résztvevő gyermeket az eltartottak közé számítják be, vagy a kedvezmények elbírálásánál őket nem veszik figyelembe. A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény 19. § (4) bekezdése értelmében közös háztartásban élő közeli hozzátartozóként kell figyelembe venni a 25 évesnél fiatalabb, önálló keresettel nem rendelkező, felsőoktatási intézmény nappali tagozatán tanulmányokat folytató gyermeket. (K-OJOG-559/2005., K-OJOG-940/2005.)

Értékelés, minősítés

A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény 19. § (1) bekezdés e) és f) pontja szerint a pedagógust munkakörével összefüggésben megilleti az a jog, hogy értékelje a tanulók munkáját, minősítse teljesítményüket, azaz a tanuló félévi és tanév végi osztályzatait a pedagógus állapítja meg a diák évközi munkája és érdemjegyei alapján. A tanulók munkájának értékelésekor, minősítésekor a pedagógust széleskörű szabadság illeti meg akár

az értékelés módszereiben, akár az érdemjegyek megállapításában. A pedagógus ezen autonómiája azonban nem korlátlan: határait a törvény más rendelkezései, többek között a szülők és tanulók jogai, valamint az intézmény működésére és belső rendjére vonatkozó szabályzatokban foglaltak jelölik ki.

Az osztályzat kialakításával kapcsolatban a közoktatási törvény 48. § (1) bekezdés b) pontjában foglaltak szerint az iskola pedagógiai programja meghatározza az iskola helyi tantervét, ennek keretén belül a tanuló teljesítménye, magatartása és szorgalma értékelésének, minősítésének formáját.

Egy szülő fordult hozzánk értékeléssel kapcsolatos azon kérdéseivel, hogy hány érdemjegyet köteles a pedagógus adni a tanítási év során, és jogsértő-e azokat eltérő súllyal figyelembe venni az osztályzat kialakításakor, illetve, hogy nem jogsértő-e az a gyakorlat, hogy az osztálytársak értékelik egymás munkáját. Tájékoztattuk, hogy a közoktatási törvény 48. § (1) bekezdés b) pontjában rögzítettek szerint az iskola pedagógiai programja – többek között – meghatározza az iskola helyi tantervét, ennek keretén belül az iskolai beszámoltatás, az ismeretek számonkérésének követelményeit és formáit, a tanuló magatartása, szorgalma értékelésének és minősítésének követelményeit, továbbá – jogszabály keretei között – a tanuló teljesítménye, magatartása és szorgalma értékelésének, minősítésének formáját. Nincs tehát jogszabályban rögzítve, hogy minimum hány érdemjegyet köteles adni a pedagógus a tanulónak a félévi vagy év végi osztályzat kialakításához. Előfordulhat, hogy az iskola ezt a helyi tantervében rögzíti. Nem jogsértő tehát az a gyakorlat sem, ha az iskola eltérő súllyal számít be érdemjegyeket (pl. témazáró vagy felelet), amennyiben ezt a pedagógiai programjában rögzítette. Amennyiben a pedagógiai programban található rendelkezések a fenti kérdésekre vonatkozóan, úgy az iskola köteles ahhoz tartani magát, a helyi szabályzatok betartása számon kérhető. Célszerű tehát a pedagógia programban utána nézni az adott problémákra vonatkozó szabályozásnak. A nevelési-oktatási intézmények működéséről szóló 11/1994. (VI. 8.) MKM rendelet 8. § (1)-(2) bekezdésében foglaltak szerint az iskola és a kollégium a pedagógiai programját, valamint az intézményi minőségirányítási programját oly módon köteles elhelyezni, hogy azt a szülők és a tanulók szabadon megtekinthessék. Az iskola, kollégium vezetője vagy az általa kijelölt pedagógus köteles a szülők, tanulók részére tájékoztatást adni a pedagógiai programról, illetve az intézményi minőségirányítási programról. Arra a kérdésre vonatkozóan, hogy értékelhetik-e az osztálytársak egymás munkáját, és a pedagógus osztályozhat-e ez alapján, tájékoztattuk, hogy a közoktatási törvény 19. § (1) bekezdés e) pontjában foglaltak szerint a pedagógust munkakörével összefüggésben megilleti az a jog, hogy irányítsa és értékelje a tanulók munkáját. Álláspontunk szerint ez a jog azonban csak a pedagógust illeti meg, a tanuló osztálytársát nem. (K-OJOG-84/2005.)

A közoktatási törvény 70. § (1) bekezdése úgy rendelkezik, hogy a pedagógus a tanuló teljesítményét, előmenetelét tanítási év közben rendszeresen érdemjeggyel értékeli, ezzel egyben azt is kimondja, hogy az érdemjeggyel a pedagógus kizárólag a tanuló teljesítményét, előmenetelét értékelheti. Törvényi előírás továbbá, hogy az érdemjegy, illetőleg az osztályzat megállapítása a tanuló teljesítményének, szorgalmának értékelésekor, minősítésekor nem lehet fegyelmezési eszköz.

Egy pedagógus a testnevelés tantárggyal kapcsolatos értékeléssel, felszerelés-hiány szankcionálásával kapcsolatosan tett fel kérdéseket. A felszerelés hiányát álláspontunk szerint annyiban lehet figyelembe venni, amennyiben a tanítási órán történő számonkérésben rögzített feladat teljesítéséhez az szükséges. Amennyiben a számonkérésben meghatározott feladatot a tanuló nem tudja teljesíteni – akár a felszerelés hiánya miatt – úgy akár elégtelenre is értékelhető. (K-OJOG-581/2005.)

Évről évre fordulnak hozzánk kérdéssel azzal kapcsolatosan, hogy a nyelvvizsga bizonyítvány birtokában lévő tanulót köteles-e a pedagógus jelesre értékelni.

Egy tanuló levelében arra kért választ, hogy a félév vége előtt megszerzett angol nyelvű „C” típusú, középfokú nyelvvizsgálója birtokában köteles-e a pedagógus jelesre értékelni félévi munkáját. Tájékoztattuk,

hogyan a közoktatási törvény 12. § (1) bekezdés a) pontjában foglaltak szerint a tanuló kötelessége, hogy részt vegyen a kötelező és a választott foglalkozásokon. Ugyanakkor a közoktatási törvény 69. § (2) bekezdésében foglaltak alapján az igazgató a tanulót kérelmére – részben vagy egészben – felmentheti az iskolai kötelező tanórai foglalkozásokon való részvétel alól, ha a tanuló egyéni adottságai, sajátos nevelési igénye, továbbá sajátos helyzete ezt indokoltá teszi. Tehát a tanulónak kérelemmel kell fordulnia az igazgató felé abban az esetben, ha nyelvvizsgálóval való felmentését kéri arra tekintettel, hogy az adott nyelvből államilag elismert nyelvvizsgálóval rendelkezik. Az intézményvezető mérlegelheti, hogy a felmentést megadja-e. Amennyiben a tanuló továbbra is köteles látogatni az órákat, a szaktanár joga és kötelessége a tanuló teljesítményének értékelése. Az értékelés során a szaktanárt nem köti a megszerzett nyelvvizsga sem. (K-OJOG-107/2005., K-OJOG-113/2005.)

Az érettségi vizsgára bocsátás feltételeit a 100/1997. (VI. 13.) Korm. rendelet tételesen meghatározza. A 12. § (1) bekezdésében foglaltak szerint érettségi vizsga a tanulói jogviszony keretében abból a tantárgyból tehető, amelynek a helyi tantervben meghatározott követelményeit az érettségi vizsgára jelentkező teljesítette, tudását osztályzattal értékelték, és ezt bizonyítvánnyal igazolni tudja.

Számos kérdés érkezik az év végi elégtelen osztályzatok jogi következményeivel kapcsolatban. A tapasztalatok azt mutatják, hogy sokszor a tanulók és szüleik nincsenek tisztában azzal, hogy elégtelen osztályzat esetén milyen jogok illetik meg, illetve milyen kötelezettségek terhelik őket. A 11/1994. (VI. 8.) MKM rendelet 27. § (1)-(4) bekezdésében foglaltak szerint, ha a tanuló nem teljesítette az évfolyamra előírt tanulmányi követelményeket, tanulmányait – az első-harmadik évfolyam kivételével – az évfolyam megismétlésével folytathatja. Az évfolyam megismétlésével folytathatja tanulmányait az a tanuló is, akit fegyelmi büntetésként az adott iskolában eltiltottak a tanév folytatásától. Ha a tanuló a következő tanév kezdetéig azért nem tett eleget a tanulmányi követelményeknek, mert az előírt vizsga letételére a nevelőtestületől halasztást kapott, az engedélyezett határidő lejártáig tanulmányait felsőbb évfolyamon folytathatja. Egyéni továbbhaladás esetén, amennyiben a tanuló a negyedik évfolyam végéig nem teljesíti a helyi tantervben meghatározott tanulmányi követelményeket, a negyedik évfolyam megismétlésével folytathatja tanulmányait. Az évfolyam megismétlése – a közoktatási törvény 75. §-ának (2) bekezdésében meghatározott kivétellel – nem tagadható meg abban az iskolában, amellyel a tanuló tanulói jogviszonyban áll. Ha az iskolában nem indul olyan követelmények szerint tanuló osztály, amelyben a tanulót évfolyamismétlésre utasították, a tanuló tanulmányait az új követelmények szerinti osztályban is folytathatja. A tanuló kérésére az iskola igazgatója köteles segítséget nyújtani ahhoz, hogy a tanuló a megkezdett tanulmányait másik iskolában folytathassa.

Egy szülő levelében arról kért tájékoztatást, hogy gyermeke – aki a 10. évfolyam sikeres befejezése ellenére annak megismétlése mellett döntött – léphet-e magasabb évfolyamra osztályozóvizsga letétele nélkül annak ellenére, hogy mulasztásai meghaladták a jogszabályban rögzített mértéket. Tájékoztatottuk, hogy a 11/1994. (VI. 8.) MKM rendelet 27/B. §-ában foglaltak szerint, ha a tanuló részére a közoktatási törvény 71. §-ának (4) bekezdése alapján engedélyezték, hogy a sikeresen befejezett évfolyamot megismétlje, a magasabb iskolai évfolyamra, illetve a szakképzési évfolyamra lépésről, továbbá az alapműveltségi vizsgára, érettségi vizsgára bocsátásról a megismételt iskolai évfolyamon elért év közbeni érdemjegyek, félévi és tanítási év végi osztályzatok alapján kell döntenie. Fentiekből következik, hogy a tanuló 11. évfolyamba lépéséhez nem vehető figyelembe az előző tanévben elért tanulmányi eredménye, még akkor sem, ha akkor teljesítette a tanulmányi követelményeket. (K-OJOG-371/2005.)

Az oktatási szereplők jogainak garanciái

A hivatalunk által folytatott vizsgálatok alapján megállapítható, hogy sok esetben azért sérülnek az oktatási szereplők jogai, mert az intézmények nem tartják be azon garanciális jelentőségű rendelkezéseket, amelyek az előzőekben bemutatott jogok érvényesülésének előfeltételei. Garanciális rendelkezéseknek tekintjük a nevelési-oktatási intézmények belső szabályzataira vonatkozó előírásokat, hiszen e szabályzatok a tanulói jogviszony tartalmára vonatkozóan széleskörűen kiegészítik a jogszabályok rendelkezéseit. Garanciális jelentőségűek továbbá az oktatási szereplők tájékoztatására vonatkozó rendelkezések, illetve a közoktatási törvény és a 11/1994. (VI. 8.) MKM rendelet eljárási szabályai.

Egy szülő személyesen kereste meg hivatalunkat lánya problémájával. A tanuló a tavalyi tanévben jelentkezett elsősorban a gimnázium emelt szintű tagozatára, másodsorban a gimnázium általános tagozatára. A felvételt elutasító határozatot követően a szülők jogorvoslattal éltek, amelyben kérték a tanuló felvételét elsősorban az általános tantervű gimnáziumi osztályba, másodsorban – sikertelen felvétel esetén – a középiskolai osztályba. A szülő szerint az igazgató saját hatáskörben elbírálva a kérelmet, a tanulót a középiskolai osztályba vette fel. A szülő később, már a tanév folyamán szerzett tudomást arról, hogy egy másik tanuló, aki lányánál kevesebb ponttal rendelkezett, viszont felvételt nyert a jogorvoslati eljárás során a gimnáziumi osztályba. A szülő sérelmezte, hogy a jogorvoslati eljárás során jogsértés történt, mivel nem a pontszámok alapján történt a felvételi rangsorolás. A szülő 2004 decemberében az iskola fenntartójához fordult. A fenntartó határozata szerint az igazgató abban az esetben tudja áttenni a tanulót gimnáziumi osztályba, amennyiben ott lesz hely, illetőleg a tanuló tanulmányi eredménye megfelelő lesz. A szülő arról is tájékoztatta a hivatalt, hogy lányának betegsége miatt (gerincbántalmak, klausztrófób jellegű tünetek) nehéz és hátrányos a középiskolai osztályban való tanulás. Az ügyben eljárást indítottunk, amelynek keretében nyilatkozatot kértünk az iskola igazgatójától. Az igazgató levelében arról tájékoztattott, hogy a tanuló a gimnáziumba jelentkezett, szakközépiskolai osztályba nem. Mivel oda nem vették fel, az igazgató szerint a szülő szóban kérte, hogy gyermekét vegyék fel valamelyik középiskolai osztályba, akár a szakközépiskolaiba is (annak ellenére is, hogy oda korábban nem jelentkezett). Az igazgató arról tájékoztatta hivatalunkat, hogy a jogorvoslati eljárás során nem ő, hanem a fenntartó képviselője döntött, az ő javaslatára. Az igazgató kizárólag azért javasolta, hogy a panaszos gyermekénél rosszabbul teljesítő tanuló kerüljön felvételre a gimnáziumi osztályba, mert annak a tanulónak a szülei egészségügyi okokra hivatkoztak. Az igazgató szerint a fenntartó az ő javaslatában foglaltak szerint döntött.

Mivel az igazgató nyilatkozatában a fenntartóra hivatkozott, ezért a fenntartót is megkerestük, hogy fejtsse ki álláspontját. A fenntartó nyilatkozatában arról tájékoztattott minket, hogy az igazgató, a panaszos gyermeke felvételének elutasítását követően – a fenntartó engedélyével – eleget tett annak, hogy a tanuló lakóhelyén folytathassa tanulmányait. A fenntartó szerint jogszabály nem rendelkezik arról, hogy a felvételi eljárás során megüresedett helyekre kiket lehet vagy kell felvenni, nincs rendelkezés arról, hogy az iskolaigazgató köteles az Országos Közoktatási Értékelési és Vizsgaközpont által megbízott Felvételi Központ felvételi javaslatában szereplő tanulók közül valakivel tanulói jogviszonyt létesíteni. A fenntartó szerint az igazgató a közoktatási törvény 66.§ (1) bekezdésében foglaltak szerint járt el. A fenntartó arról is tájékoztatta a hivatalt, hogy a másik, a panaszos gyermekénél a felvételi eljárás során rosszabbul teljesítő tanulót, egészségügyi panaszaira tekintettel, méltányosságból vették fel a gimnáziumba. A fenntartó végezetül felhívta a figyelmünket arra a tényre, hogy jogalkotási hiányosság miatt a jelen helyzetekre vonatkozóan jelenleg nincs irányadó rendelkezés, ezért javasolta, hogy értesítsük a nem megfelelő jogszabályi háttérről az oktatási minisztert.

Az ügyben az alábbi jogi álláspontot alakítottuk ki. A felvételi eljárás szabályait a 11/1994. (VI. 8.) MKM rendelet 8. számú melléklete tartalmazza. Ennek 1.15. pontjában foglaltak szerint a felvételt hirdető iskola legkésőbb az általa szervezett utolsó felvételi vizsganapot követő harmadik napon kifüggeszti a felvételi eljárás eredményét, a jelentkezők rangsorolását az elért eredményekkel. Ebből következik, hogy a felvételi eljárás eredménye a rangsortól, a rangsor pedig az elért eredményektől függ. Természetesen méltányolható, hogy egészségügyi okokra tekintettel felvételt nyer egy tanuló a gimnáziumi osztályba. Azonban nem szenvedhet hátrányt egy másik tanuló azért, mert egészségesebb, mint társa. A tanulók jogait egyrészt tilos megsérteni, másrészt gondoskodni kell azok érvényesüléséről is. Mindezek alapján álláspontunk szerint a jogorvoslati eljárás során a felvételi eljárásban kialakult rangsor figyelmen kívül hagyása jogszerűtlen. A fentiekre tekintettel azzal az ajánlással fordultunk a fenntartó felé, hogy tegye meg a

szükséges intézkedéseket annak érdekében, hogy a panaszos gyermeke átvételre kerüljön az iskola gimnáziumi tagozatára. A fenntartó az ajánlást elfogadta, és a tanulót a gimnáziumi osztályba átvette. (K-OJOG-311/2005.)

A tájékoztatáshoz való jog a közoktatási törvényben az egyes oktatási szereplők jogai között általános elvként szerepel, garanciális jellegű. Álláspontunk szerint érdemes különös hangsúlyt fektetni az oktatási szereplők közötti hatékony információ-áramlásra, a rendszeres tájékoztatásra, mert ezzel számos konfliktus megelőzhető. Tapasztalatunk szerint az oktatási szereplők sok esetben nincsenek tisztában az őket megillető jogokkal, és ez növeli az iskola világában egyébként is létező függőségi viszonyból adódó esetleges kiszolgáltatottságot.

Egy szülő elektronikus levelében arról kért tájékoztatást, hogy betegsége miatt magántanuló diák esetében köteles-e az iskola segítséget nyújtani a vizsgákra való felkészüléshez. A 11/1994. (VI. 8.) MKM rendelet 23. § (4) bekezdésében foglaltak szerint az iskola köteles gondoskodni a tanuló felkészítéséről, érdemjegyeinek és osztályzatának megállapításáról akkor, ha szakorvosi vélemény alapján otthoni ellátás keretében részesül tartós gyógykezelésben, és emiatt magántanulónaként folytatja tanulmányait. A levélben hangot adtunk abbéli reményünknek, hogy az iskola nem pusztán jogi kötelezettségének eleget téve fog segítséget nyújtani a tanulónak, hanem azért is, mert az intézmény számára is fontos, hogy egy balesetet szenvedett tanulójának tanulmányai folytatásához segítséget nyújtson. (K-OJOG-244/2005.)

Fontos garanciális jellegű rendelkezések biztosítják a tanulók tanórán, illetve tanórán kívüli foglalkozásokon való részvételének lehetőségét. A részvétel jogának gyakorlását csak a többi tanuló jogainak érvényesülésére tekintettel, és csak szükséges ideig, illetve mértékben korlátozhatja az iskola, tehát a korlátozás semmiképpen nem lehet általános jellegű. A kötelező és a választott foglalkozásokon való részvétel azonban természetesen nemcsak jogosultság, hanem kötelezettség is egyben, amelyet a közoktatási törvény 12. § (1) bekezdés a) pontja a tanuló számára előír. A kötelezettség azonban csak a tartalmában meghatározott cél megvalósulásához szükséges mértékben és ideig terhelheti a kötelezettet.

Egy tanuló arról kért tájékoztatást, hogy emelt szintű nyelvi érettségi vizsga megszerzését követően köteles-e az idegen nyelv tanítási óráin részt venni. Tájékoztatottuk, hogy a 11/1994. (VI. 8.) MKM rendelet 24. § (5) bekezdésében foglaltak alapján, ha a tanuló előrehozott érettségi vizsgát tett valamely vizsgatantárgyból, ezáltal e tantárgy tanulmányi követelményeit teljesítette. Aki tehát érettségi vizsgát tett, az nem köteles részt venni az adott tantárgy tanítási óráin. (K-OJOG-962/2005.)

Garanciális jellegű rendelkezésnek tekinthetjük azt is, hogy a közoktatási törvény meghatározza a tanuló és a közoktatási intézmény közötti tanulói jogviszony megszűnésének, megszüntetésének lehetőségeit. A törvény 75. §-a rendelkezik a tanulói jogviszony megszűnéséről, illetve megszüntetéséről. A jogszabály taxatív tartalmazza ennek eseteit, amely azt jelenti, hogy csak a jogszabályban meghatározott esetben és módon szűnhet, illetve szüntethető meg a jogviszony. Az iskola tanulói jogviszony egyoldalú megszüntetésére öt esetben jogosult, de önkormányzati fenntartású iskolában valamennyi csak nem tanköteles tanulóval szemben alkalmazható. A törvény szerint az igazgató megszünteti a tanulói jogviszonyt fizetési hátralék miatt a szülő, nagykorú tanuló esetén a tanuló eredménytelen felszólítása és a tanuló szociális helyzetének vizsgálata után, kivéve, ha a tanuló hátrányos helyzetű. Az iskola kérelem hiányában megszüntetheti a tanulói jogviszonyt a tankötelezettség megszűnése után abban az esetben is, ha a tanuló nem végezte el legalább a nyolcadik évfolyamot, és az iskolában nem folyik felnőttoktatás, illetve ott a tanuló nem

kívánja folytatni a tanulmányait. Megszűnik a tanuló tanulói jogviszonya abban az esetben is, ha az iskola kötelező foglalkozásairól a jogszabályban meghatározott időnél igazolatlanul többet mulasztott. Megszűnik a tanulói jogviszony a kizárás az iskolából fegyelmi határozat jogerőre emelkedésének napján. Az iskola a tanítási év utolsó napján egyoldalú nyilatkozattal is megszüntetheti annak tanulónak a tanulói jogviszonyát, aki nem tanköteles, ha ugyanannak az évfolyamnak a tanulmányi követelményeit második alkalommal nem teljesítette. Fontos hangsúlyozni, hogy a fenti megszüntetési módok önkormányzati fenntartású iskolában csak nem tanköteles tanulóval szemben alkalmazhatók.

Egy tanuló elektronikus levelében arról kért tájékoztatást, hogy jogszerű-e az a gimnáziumi gyakorlat, amely szerint a tizedik évfolyam végén sikertelen kísérettségít tett tanulók nem folytathatják tovább tanulmányaikat az iskolában, kivéve, ha a nevelőtestület ez alól felmentést ad, de ebben az esetben meg kell ismételnük az évfolyamot. Tájékoztattuk, hogy a közoktatási törvény egyik garanciális jellegű rendelkezésnek tekinthetjük, hogy meghatározza a tanuló és a közoktatási intézmény közötti tanulói jogviszony megszűnésének, megszüntetésének lehetőségeit. A törvény 75. §-a rendelkezik a tanulói jogviszony megszűnéséről, illetve megszüntetéséről. A jogszabály taxatív tartalmazza ennek eseteit. Ezen kívül a közoktatási törvény 48. § (1) bekezdés b) pontjában foglaltak szerint az iskola pedagógiai programja meghatározza az iskola helyi tantervét is, ennek keretén belül az iskolai beszámoltatás, az ismeretek számonkérésének követelményeit és formáit, a tanuló magatartása, szorgalma értékelésének és minősítésének követelményeit, továbbá – jogszabály keretei között – a tanuló teljesítménye, magatartása és szorgalma értékelésének, minősítésének formáját. A törvény 70. § (1) bekezdésében foglaltak szerint a pedagógus – jogszabályban meghatározott kivétellel – a tanuló teljesítményét, előmenetelét tanítási év közben rendszeresen érdemjeggyel értékeli, félévkor és a tanítási év végén osztályzattal minősíti. Ez azt jelenti, hogy a kísérettségi jegye figyelembe vehető érdemjegyként, ha a pedagógiai program rögzíti, akkor akár kétszeres vagy háromszoros értékkel is, de pusztán emiatt az érdemjegy miatt a tanulót elégtelenre osztályozni jogszerűtlen. Fentiekből következik, hogy a tanulói jogviszony sikertelen kísérettségi vizsgára tekintettel történő megszüntetése jogszerűtlen, mert ilyen megszüntetési mód a közoktatási törvényben nem szerepel. Ugyancsak jogszerűtlen pusztán erre az egy érdemjegyre hivatkozással a tanulót elégtelenre értékelni, és esetleg évfolyamisméltásra kötelezni, figyelembe véve azt is, hogy a 11/1994. (VI. 8.) MKM rendelet 21. § (8) bekezdésében foglaltak szerint, ha a tanuló a tanév végén elégtelen osztályzatot kapott, javítóvizsgát tehet. Ha az elégtelen osztályzatok száma meghaladja a kettőt, a tanuló a nevelőtestület engedélyével tehet javítóvizsgát. Tehát elégtelen osztályzat esetén is – ha azok száma nem haladja meg a kettőt – a tanuló javítóvizsgát tehet, vagyis nem kötelezhető automatikusan az évfolyam megismétlésére. Erre is azonban csak akkor kerülhet sor, ha az érdemjegyek (és nem pusztán egy érdemjegy) alapján kialakított osztályzata elégtelen. (K-OJOG-526/2005.)

Sok kérdés érkezett a közoktatási intézmények által nyújtott szolgáltatások finanszírozását illetően is. A közoktatási törvény 114. § (4) bekezdésében foglaltak alapján az ingyenes szolgáltatások körében a nevelési program, a pedagógiai program végrehajtásához kapcsolódó, a mindenki számára előírt tananyag megismerését, feldolgozását, a mindennapi testedzést szolgáló, intézményen kívüli kulturális, művészeti, sport- vagy más foglalkozást, kirándulást, erdei iskolát a nevelési-oktatási intézmény költségvetésének terhére lehet megszervezni. Ez a rendelkezés 2003. szeptember 1-jétől hatályos, amelyet a közoktatási törvény módosításáról szóló 2003. évi LXI. törvény 75. §-a tartalmaz. A módosító törvényhez tartozó indokolás szerint az óvodák, iskolák és kollégiumok gyakran szerveznek olyan, egyébként a nevelési programjukat, pedagógiai programjukat szolgáló intézményen kívüli foglalkozásokat, amelyeknek a költségeit nem tervezik meg. Ezért azokat áthárítják a gyermekek, tanulók szüleinek. Sok esetben a múzeumlátogatás, könyvtárlátogatás, erdei iskola vagy más intézményen kívüli foglalkozás igénybevétele egyes tanulók részére azért nem biztosított, mert a szülők nem képesek hozzájárulni a kiadásokhoz. A törvény egyértelművé

teszi, hogy az ingyenes ellátás körében ezek a kiadások is a nevelési-oktatási intézményeket terhelik. (K-OJOG-56/2005., K-OJOG-124/2005.)

Egy szülő elektronikus levelében arról kért tájékoztatást, hogy szülőként milyen költségek terhelik gyermekei iskolai programjaival kapcsolatosan, illetve milyen finanszírozási feltételei vannak az erdei iskolának. Tájékoztattuk, hogy a közoktatási törvény 114. § (4) bekezdése rögzíti, hogy az ingyenes szolgáltatások körében a pedagógiai program végrehajtásához kapcsolódó, a mindenki számára előírt tananyag megismerését, feldolgozását, a mindennapi testedzést szolgáló, intézményen kívüli kulturális, művészeti, sport- vagy más foglalkozást, kirándulást, erdei iskolát a nevelési-oktatási intézmény költségvetésének terhére lehet megszervezni. Az iskolaszék – annak hiányában az iskolai szülői szervezet (közösség) és az iskolai diákönkormányzat – meghatározhatja azt a legmagasabb összeget, amelyet a nevelési-oktatási intézmény által szervezett, nem ingyenes szolgáltatások körébe tartozó program megvalósításánál nem lehet túllépni. Fentiekből következik, hogy amennyiben a program szerepel az iskola pedagógiai programjában, úgy annak költségeit az iskola köteles viselni. Amennyiben nem szerepel, akkor a programon való részvétel a tanuló számára nem lehet kötelező. Ennek ellenére a tanulók természetesen részt vehetnek közösen szervezett programokon (múzeumlátogatás stb.). Ebben az esetben a programon részt venni kívánó tanulók szülei – a polgári jog általános szabályainak megfelelően – az összegyűjtött pénzeszköz kezelésével megbízhatják a pedagógust, tehát felkérhetik, hogy azt az adott célra használja fel (pl. fizesse ki a pénztárnál a belépőjegyet). A pedagógus önkéntes és ingyenes vállalása alapján közte és a szülők között így létrejön – az intézménytől teljesen független – polgári jogi jogviszony. E jogviszony létrejöttét sem a szülők, sem a pedagógus számára nem tiltják a jogszabályok. Az osztálypénz tekintetében is hasonló a helyzet. Az iskola nem kötelezheti a szülőket osztálypénz fizetésére, de a szülők maguk dönthetnek úgy, hogy bizonyos összeget havonta összegyűjtenek. A pénzzel nem kerül az intézmény tulajdonába, hanem az továbbra is a szülők – a felajánlás következtében ekkor már közös – tulajdonában marad. A pénz általuk meghatározott célra fordításával, vagy általános kezelésével megbízhatják az osztályfőnököt, és erre a jogviszonyra is a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény rendelkezései vonatkoznak. (K-OJOG-336/2005.)

Természetesen léteznek a közoktatási intézmények által nyújtott olyan szolgáltatások, amelyek térítési díj, vagy tandíj fizetése ellenében vehetők igénybe. A fizetési kötelezettségre nézve a közoktatási törvény és a 11/1994. (X. 8.) MKM rendelet pontos szabályokat tartalmaz.

Egy szülő sérelmezte, hogy gyermeke zeneiskolai tanulmányai folytatásának feltételként az intézmény – a költségtérítésen felül – külön hangszerhangolási díjat szed, valamint tájékoztatást kért a befizetés módjáról is. A szülőt az alábbiakról tájékoztattuk. A közoktatási törvény 115. § (1) bekezdés c) pontjában foglaltak szerint a helyi önkormányzatok és az állami szervek által fenntartott nevelési-oktatási intézményekben, továbbá a helyi önkormányzati feladatellátás keretében térítési díj ellenében igénybe vehető szolgáltatások az alapfokú művészetoktatási intézményben heti hat tanórai foglalkozás a főtárgy gyakorlatának és elméletének elsajátításához, évenkénti egy meghallgatás (vizsga) és egy művészi előadás, egy alkalommal az évfolyam megismétlése, valamint az iskola létesítményeinek, felszereléseinek igénybevétele, használata. A közoktatási törvény 116. § (1) bekezdés a) pontjában foglaltak alapján tandíjért igénybe vehető szolgáltatások az előbbieken meghatározottakat meghaladó tanórai foglalkozások. A 11/1994. (VI. 8.) MKM rendelet 9. § (5) bekezdése értelmében annak a tanulónak, aki hatodik életévét elérte, illetve, aki a huszonkettedik életévét még nem töltötte be, tandíjfizetési kötelezettsége a heti foglalkozásai összes időtartamának a háromszáz perces meghaladó részére áll fenn. E rendelkezést akkor is alkalmazni kell, ha a tanuló egyidejűleg több alapfokú művészetoktatási intézménnyel létesít tanulói jogviszonyt. Ha a tanuló több alapfokú művészetoktatási intézménnyel létesít tanulói jogviszonyt, a tanulónak, kiskorú tanuló esetén a szülőnek írásban kell nyilatkoznia arról, hogy melyik iskolában, hány foglalkozást vesz igénybe térítési kötelezettség mellett. A közoktatási törvény 117. §-ában foglaltak alapján alapfokú művészetoktatási intézményben a térítési díj tanévenként, a szakmai feladatra – a tanévkezdéskor számított – folyó kiadások egy tanulóra jutó hányadának öt-tíz százaléka a tizenhét éves aluli tanulóknál, tizenöt-harminc százaléka tizenhét éves felüli, de huszonkettő éves aluli tanulóknál. A térítési díjat – a fenntartó által meghatározottak

szerint – a tanulmányi eredménytől függően csökkenteni kell, azonban nem lehet kevesebb egy tanítási évben, mint a feladatellátáshoz biztosított alap normatív hozzájárulás zeneművészeti ág esetén tíz, más művészeti ág esetén húsz százaléka. E rendelkezés a hátrányos helyzetű tanulók tekintetében nem alkalmazható, tőlük térítési díj nem szedhető. Mivel a térítési díj ellenében igénybe vehető szolgáltatások körébe az iskola létesítményeinek, felszerelésének használata beletartozik, ezért külön hangszerhangolási díj szedése jogszerűtlen.

A befizetéssel kapcsolatosan tájékoztattuk, hogy a fenntartó határozza meg azokat a szabályokat – a vállalkozás alapján folyó nevelés, oktatás, illetve az ezzel összefüggő más szolgáltatás kivételével –, amelyek alapján az iskola igazgatója dönt a jogszabályban kötelezően előírtakon kívüli további ingyenes ellátásról, a térítési díj és a tandíj összegéről, a tanulmányi eredmények alapján járó és a szociális helyzet alapján adható kedvezményekről és a befizetés módjáról. (K-OJOG-1052/2005.)

Több ilyen tárgyú megkeresés tanúskodik arról, hogy gyakran maguk az intézményvezetők sincsenek tisztában azzal, hogy az intézmény milyen szolgáltatásokat köteles ingyenesen nyújtani, valamint, hogy milyen célból és milyen összegű pénz befizetésére kötelezheti a szülőket.

Egy iskolaigazgató fordult hivatalunkhoz, és az iskolájukban szedett, úgynevezett „képzési hozzájárulás” jogszerűségéről kért tájékoztatást. Álláspontunk szerint bizonyos esetekben (pl. különböző anyagok fénymásolása) az intézmény egy többletszolgáltatást nyújt, amelyért térítési díjat szedhet. Ez azonban nem lehet több, mint az adott szolgáltatás költsége, vagyis a közoktatási intézmény a szolgáltatás nyújtásából nem profitálhat. A közoktatási törvény 114. §-a rendelkezik a helyi önkormányzatok és az állami szervek által fenntartott nevelési-oktatási intézményekben, továbbá a helyi önkormányzati feladatellátás keretében ingyenesen igénybe vehető szolgáltatásokról. Ezek körébe nem tartoznak bele az igazgató által tételesen említettek (kidolgozott tételek fénymásolása, az otthon hagyott tankönyvek, példatárak, kiegészítő segédanyagok fénymásolása, a ki nem derített rongálások által okozott károk megtérítésére képzett alap). A közoktatási törvény 19. § (2) bekezdés 2. fordulata szerint a pedagógus – a minőség és az ár megjelölése nélkül – olyan ruházati vagy más felszerelés beszerzését kérheti a tanulótól, amely nélkülözhetetlen az általa tartott tanórai foglalkozásokon való részvételhez, illetve a tanított anyag elsajátításához, és amelyet a tanórai foglalkozásokon egyidejűleg minden tanulónak alkalmaznia kell. Ha a tanítási órán olyan felszerelésre, illetve olyan fénymásolatok használatára van szükség, amelyek nélkülözhetetlenek a foglalkozáson való részvételhez, ennek beszerzését kérheti a pedagógus, de az ezzel járó kiadások tekintetében az iskolaszék korlátozásokat állapíthat meg. A hasznos, ám a tananyag elsajátításához nem nélkülözhetetlen segédanyagok tekintetében természetesen a szülők dönthetnek úgy, hogy ezt megvásárolják, de az iskola – saját beszerzésen keresztül – kötelező jelleggel nem írhatja elő. A rongálással kapcsolatosan tájékoztattuk, hogy amennyiben a tanuló a közoktatási törvény 77. § (1) bekezdésében foglaltak szerint ha a tanuló tanulmányi kötelezettségeinek teljesítésével összefüggésben a nevelési-oktatási intézménynek, illetve a gyakorlati képzés szervezőjének jogellenesen kárt okoz, a Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyvének szabályai szerint kell helytállnia. (K-OJOG-988/2005.)

Fenntartói irányítás

A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény 85. § (1)-(2) bekezdésében foglaltak szerint a helyi önkormányzatok a törvényben meghatározottak szerint látják el a közoktatással kapcsolatos feladataikat. A közoktatás feladatainak megoldásában az állam intézmény alapításával és fenntartásával, illetve nem állami vagy nem helyi önkormányzati alapítású intézmény fenntartójával kötött megállapodással közvetlenül is részt vesz. A közoktatási törvény a nem helyi önkormányzatok által fenntartott közoktatási intézményekre vonatkozóan külön szabályokat tartalmaz.

Egy szülő fordult a hivatalhoz, aki arról tájékoztatott minket, hogy egy egyház által fenntartott általános iskolában igazgatótanács működik, amelybe a szülők maguk közül öt delegálták. A szülő sérelmezte, hogy az egyházi tanács nem fogadta el a szülők ezen döntését. Tájékoztattuk a szülőt, hogy az általa említett igazgatótanács – a kérésünkre hozzánk eljuttatott dokumentumok, az ún. Zsinati törvények vonatkozó rendelkezéseinek tanúsága szerint – a közoktatási intézmény fenntartója által létrehozott szervezet, amely – többek között – a fenntartó által átruházott jogokat gyakorolja. A Zsinati törvények határozzák meg a fenntartó által létrehozott szervezet összetételét is. Ez az egyház belső szabályzatának minősül. A lelkiismereti és vallásszabadságról, valamint az egyházakról szóló 1990. évi IV. törvény 15. § (2) bekezdésében foglaltak szerint az egyház belső törvényeinek, szabályainak érvényre juttatására állami kényszer nem alkalmazható. Fentiek alapján az ügyben nem indíthattunk eljárást. A probléma orvoslására csak az egyházon belül, az egyházi szabályzatok alapján volt lehetőség. (K-OJOG-283/2005.)

A fenntartói irányítás részletes szabályait a közoktatási törvény 102-106. §-ai tartalmazzák. A fenntartó – többek között – dönt a közoktatási intézmény létesítéséről, átszervezéséről, megszüntetéséről, meghatározza az intézmény költségvetését, az adott nevelési, tanítási évben indítható csoportok, osztályok számát, ellenőrzi a közoktatási intézmény gazdálkodását, működésének törvényességét, hatékonyságát.

Egy szülő fordult hivatalunkhoz óvodás gyermeke ügyében. A beadvány szerint 2005 januárjában, egy szülői értekezlet alkalmával értesültek a szülők arról, hogy az óvoda fenntartója felújítási munkák elvégzését határozta el, és a felújítás idejére az óvoda épületének kiürítése mellett döntött. Mivel a munkálatok a tervek szerint 2005. április 1-jén kezdődtek volna, az óvodásoknak a nevelési év hátramaradt részében egy másik kerületben lévő óvodában biztosították volna az ellátást. A szülők – annak ellenére, hogy örültek a lehetőségnek, hogy gyermekeik korszerűbb feltételek között lehetnének a jövő nevelési évtől – sérelmezték, hogy a döntés meghozatala során nem tartották be a közoktatási törvény 102. § (9) bekezdés b) pontjában foglalt rendelkezést, amely szerint a fenntartó – a július-augusztus hónapok kivételével – nevelési évben óvodát nem szervezhet át. A közoktatási törvény értelmező rendelkezéseinek 15. pontja szerinti intézményát szervezésnek minősül minden olyan fenntartói döntés, amely az alapító okirat törvényben meghatározottak szerinti módosulásával jár. Ilyen módosulás a székhely-, illetve a telephely-megváltoztatás is. A szülők szerint ugyanakkor aránytalan terhet jelentene az óvodásoknak és szüleiknek a jóval messzebb lévő óvoda-épületbe való bejárás. Az ügyben vizsgálatot indítottunk, és megkerestük az óvoda fenntartóját. A fenntartó gazdasági társaság nyilatkozatában arról tájékoztatta a hivatalt, hogy az óvoda épülete nagyon leromlott, balesetveszélyes állapotban van. Szivárognak a csövek, beázik a tető, a nyílászárók már javíthatatlanok, a csempék és a járólapok balesetveszélyesen mozognak, az ablakok egy részét a kerethez kellett szögelni, hogy ki ne zuhanjanak. A kivitelezők és a vállalatvezetés is egyetértett abban, hogy ilyen nagy zajjal, porral, vegyi anyaggal járó munkát nem lehet az óvodások jelenlétében végezni; ki kell üríteni a balesetveszélyes épületet. A fenntartó a kivitelezőkkel tárgyalva az eredetileg öt hónapra tervezett munkát lecsökkentette négy hónapra. A fennmaradó időszakra minden gyermek óvodai elhelyezéséről gondoskodni kívántak. A vállalat azt is vállalta annak érdekében, hogy a szülőknek a felújítás miatti helyváltoztatás ne okozzon aránytalan terhet, hogy az intézmények fél órával korábban nyitnak és fél órával később zárnak be, a nevelők öltöztetik át a gyermekeket. A fenntartó azt is felajánlotta a szülőknek, hogy a vállalat kész más, egyedi módon segítséget nyújtani a problémák megoldásában. Az ügyben az alábbi jogi álláspontot alakítottuk ki. A közoktatási törvény 102. § (9) bekezdés b) pontjában foglalt rendelkezés szerint a fenntartó – a július-augusztus hónapok kivételével – nevelési évben óvodát nem szervezhet át. A közoktatási törvény értelmező rendelkezéseinek 15. pontja szerinti intézményát szervezésnek minősül minden olyan fenntartói döntés, amely az alapító okirat törvényben meghatározottak szerinti módosulásával jár. Ilyen módosulás a székhely, illetve a telephely megváltoztatása is. Ugyanakkor a közoktatási törvény 10. § (1) bekezdésében foglaltak szerint a gyermeknek joga, hogy nevelési intézményben biztonságban és egészséges környezetben neveljék. A törvény 41. § (5) bekezdésében foglaltak alapján a nevelési-oktatási intézménynek gondoskodnia kell a rábízott gyermekek, tanulók felügyeletéről, a nevelés és oktatás egészséges és biztonságos feltételeinek megteremtéséről, a tanuló- és gyermekbaleseteket előidéző okok feltárásáról és megszüntetéséről. A gyermek jogainak tiszteletben tartása egyrészt azt jelenti, hogy tartózkodni kell a megsértésüktől, másrészt azonban azt is, hogy

gondoskodni kell az érvényesülésükhöz szükséges feltételekről is. Az egészséghez, testi épséghez való jogosultság – fontosságára tekintettel – megelőzi az egyéb, közoktatási törvényben nevesített jogokat; azt minden más jogosultság előtt, és szükség esetén minden egyéb jogosultság érvényesítésének rovására kötelező érvényesíteni. Fentiekre tekintettel az ügyben oktatási jogsérelmet nem állapítottunk meg. (K-OJOG-164/2005.)

Mivel továbbra is számos beadvány érkezett közoktatási intézmények összevonásával, átszervezésével, megszüntetésével kapcsolatosan, fontosnak tartjuk ismét ismertetni az erre vonatkozó hatályos jogszabályi rendelkezéseket. Az e tárgykörben hozzánk érkezett panaszok ugyanis azt bizonyítják, hogy mind a tanulók és a szülők, mind a pedagógusok súlyos sérelemként élik meg az óvodák, iskolák bezárását, átszervezését, és sok esetben tehetetlenek és kiszolgáltatottnak érzik magukat. Minden esetben igyekszünk a beadványozókat tájékoztatni az őket megillető jogokról és az esetleges cselekvési lehetőségekről. (K-OJOG-98/2005., K-OJOG-133/2005., K-OJOG-307/2005., K-OJOG-405/2005.)

Vizsgálataink során felhasználtuk az alapvető jogok az Alkotmánybíróság általi értelmezését, valamint az állampolgári jogok országgyűlési biztosának és általános helyettesének hasonló tárgyú vizsgálatait.

A művelődéshez való jog az Alkotmányban biztosított alapjogok második generációjaként ismert jogok csoportjának része, olyan társadalmi konszenzuson alapuló érték, amely államcélként fogalmazódik meg. Az állam törvényekben vállalt feladatának ellátását részben az önkormányzatok útján valósítja meg azáltal, hogy biztosítja – többek között – az ingyenes és kötelező általános iskola igénybevételének lehetőségét. Az önkormányzat, mint fenntartó – a jogszabályok keretei között – nagyfokú önállósággal rendelkezik az intézményi struktúra kialakításában, szervezésében. A közszolgáltatás megvalósítására hozott döntéseit kizárólag törvényességi és alkotmányossági okokból vizsgálhatjuk felül, célszerűségi szempontból felülbírálni azokat egyetlen szervezetnek sincs törvényben biztosított joga. Az országosan tapasztalható oktatási-nevelési intézmény- átszervezés, -összevonás vagy -megszüntetés gazdasági és demográfiai okok természetes következménye, és önmagában nem tekinthető jogellenes magatartásnak egy intézmény megszüntetése, ha az alapító betartja az arra vonatkozó garanciális szabályokat. Az intézménymegszüntetés törvényességének ellenőrzése e garanciális szabályok megtartásának megvizsgálásából állhat.

Egy település, kerület lakossága számára a gyermekek oktatási feltételei kiemelkedő fontosságúak, ugyanakkor a körülmények változása, a folyamatos szolgáltatás miatt az intézményrendszer megváltoztatása, szűkítése olykor elkerülhetetlen. Ez pedig az érintettek körében (az intézmény dolgozói, tanulói és szülei) bizonyos sérelmet mindig okoz. A szülők és gyermekek jogainak védelmét ebben az esetben egyrészt egy kötelező eljárási szabály, a véleményük beszerzése jelenti, másrészt az a törvényi követelmény, hogy az oktatásról továbbra is megfelelő színvonalon kell gondoskodni.

A közoktatási törvény 102. § (2) bekezdése kimondja, hogy a fenntartó dönt a közoktatási intézmény létesítéséről, átszervezéséről, megszüntetéséről. Az, hogy a jogszabály a fenntartó hatáskörébe utalja az iskola létesítésével, átszervezésével, megszüntetésével kapcsolatos döntéseket, azt jelenti, hogy kizárólag az önkormányzat joga és felelőssége az ilyen döntések meghozatala. Döntési szabadságát korlátozza azonban, hogy közoktatási intézményét csak akkor szüntetheti meg, ha az adott tevékenységről továbbra is megfelelő színvonalon gondoskodik oly módon, hogy annak igénybevétele a tanulónak, szülőnek nem jelent aránytalan terhet. Ennek eldöntéséhez be kell szerezni a fővárosi, megyei önkormányzat – fejlesztési tervre épített – szakvéleményét. A közoktatási törvény 2003. szeptember 1-jétől hatályos rendelkezése szerint a

helyi önkormányzat az Országos szakértői névjegyzékben szereplő szakértő véleményét is köteles beszerezni tervezett intézkedésének véleményezése céljából. A törvény módosításának hatálybalépését, tehát 2003. szeptember 1-jét követően meghozott, iskolabezárással kapcsolatos döntéseknek az ilyen szakértői vélemény beszerzése érvényességi kelléke. A szakértőnek abban a kérdésben kell állást foglalnia, hogy a javasolt megoldás biztosítja-e az adott tevékenység, szolgáltatás megfelelő színvonalon történő további ellátását. A szakértő véleményét a fővárosi, megyei önkormányzat részére – a szakvélemény megkérésével egyidejűleg – meg kell küldeni. A független szakértőre – a helyi önkormányzat megkeresésére – az Országos Közoktatási Értékelési és Vizsgaközpont tesz javaslatot. Abban a kérdésben tehát, hogy a fenntartó által kijelölt iskolák által nyújtott szolgáltatás igénybevétele aránytalan terhet okoz-e az érintetteknek, nem áll módunkban állást foglalni, mivel ez a szakértő feladata.

A közoktatási törvény 102. § (3) bekezdése további garanciát is nyújt az oktatási szereplők számára. Eszerint a fenntartónak az iskola átszervezésével, megszüntetésével összefüggő döntése előtt be kell szereznie az intézmény alkalmazotti közösségének, az iskolaszéknek, az iskolai diákönkormányzatnak, az iskolai szülői szervezetnek vagy közösségnek a véleményét.

Amennyiben a fenntartó megsérti a közoktatási törvény fenti rendelkezését, azaz nem kéri ki az érintettek véleményét, az így meghozott döntése megtámadható. A közoktatási törvény 84. § (12) bekezdése szerint ugyanis, ha jogszabály a fenntartói irányítás körébe tartozó valamely döntés meghozatalát előzetes vélemény, egyetértés, szakvélemény beszerzéséhez köti, az ennek elmulasztásával hozott döntés megtámadható. A sikeresen megtámadott döntés a meghozatalának időpontjától kezdődő hatállyal érvénytelenné válik. Megtámadásra a sérelmet szenvedett fél és az jogosult, akinek a megtámadáshoz törvényes érdeke fűződik. A megtámadást három hónapon belül írásban kell közölni, majd a közlés eredménytelensége esetében tizenöt napon belül érvényesíteni. A megtámadást tehát a fenntartóval kell közölni, az érvénytelenség megállapítását pedig ebben az esetben a megyei közigazgatási hivatal vezetőjének címzett beadvánnyal lehet érvényesíteni. A három hónapos határidő a döntésnek az érdekelt részére történő közlésének napján kezdődik. Ha ez a nap nem állapítható meg, a közlés napja a döntés meghozatalát követő tizenötödik munkanap. A megtámadáshoz biztosított határidő jogvesztő, igazolásnak helye nincs.

A helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvény a települési önkormányzatok kötelezően ellátandó feladatai közé sorolja az óvodai nevelésről, valamint az általános iskolai oktatásról és nevelésről való gondoskodást. E feladatokat az önkormányzatok a közoktatási törvényben és egyéb jogszabályokban meghatározottak szerint látják el, azonban a jogszabályi keretek között dönthetnek arról, hogy a szolgáltatást hogyan, milyen mértékben valósítják meg.

Egy szülő panaszában sérelmezte, hogy mivel gyermekgondozási segélyben részesül, három gyermeke közül a két nagyobbikat ebéd után haza kell vinnie az óvodából. Tájékoztatott a beadványozót, hogy a közoktatási törvény 24. § (2) bekezdésében foglaltak szerint az óvoda a gyermek hároméves korától ellátja – a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló törvényben meghatározottak szerint – a gyermek napközbeni ellátásával összefüggő feladatokat is. A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény 41. § (1) bekezdése határozza meg azon gyermekek körét, akik napközbeni ellátásra jogosultak. A törvény szerint a gyermekek napközbeni ellátásaként a családban élő gyermekek életkorának megfelelő nappali felügyeletét, gondozását, nevelését, foglalkoztatását és étkeztetését kell megszervezni azon gyermekek számára, akiknek szülei, nevelői, gondozói munkavégzésük, betegségük vagy egyéb ok miatt napközbeni ellátásukról nem tudnak gondoskodni. A hivatkozott törvény 41. § (2) bekezdése az első bekezdésben meghatározott jogosulti kört részletezi. E szerint a gyermekek napközbeni ellátását különösen az olyan gyermekek számára kell biztosítani, akinek testi, illetve szellemi fejlődése érdekében állandó napközbeni ellátásra van szüksége, továbbá akit egyedülálló vagy időskorú személy nevel, vagy akivel a családban három vagy több gyermeket nevelnek, kivéve azt, akire nézve eltartója gyermekgondozási

segélyben, gyermekgondozási díjban vagy ápolási díjban részesül, illetve akinek szülője, gondozója szociális helyzete miatt az ellátásáról nem tud gondoskodni. Álláspontunk szerint tehát a gyermek számára a napközbeni ellátás kötelező jellegű biztosításához az első bekezdésben foglalt feltételnek minden esetben fenn kell állnia. Pusztán a tény, hogy egy családban három kiskorú gyermek nevelkedik, nem ad feltétel nélküli jogosultságot az óvodáskorú gyermek számára a napközbeni ellátás igénybevételére. Amennyiben a szülő egyéb ok miatt nem tud gondoskodni gyermeke felügyeletéről, úgy ezen indok megjelölésével kérheti a gyermek számára napközbeni ellátás biztosítását. Fentiekre tekintettel megállapítottuk, hogy óvoda eljárása nem sérti gyermekek nevelési-oktatási jogait. (K-OJOG-1044/2005.)

A sajátos nevelési igényű tanulók jogainak érvényesülése

Azok számára, akik a közoktatásban feladatot látnak el, a tanuló tanulási képességének korlátozottsága egyszerű tény, amelyet munkájuk során figyelembe kell venniük. Nem szabad azonban megfélemlíteni arról, hogy a szülő számára a gyermek csökkent képessége feldolgozandó probléma. Nem hibáztatható egy szülő sem azért, mert nehezen fogadja el a gyermeke másságát, különösen abban az esetben, ha ezzel kívülállók – pedagógusok, orvosok, gyógypedagógusok – szembesítik. Másrészt tisztában kell lenni azzal is, hogy a fogyatékos, illetve más fejlődési zavar megállapításától kezdve sok közoktatási kérdésben – mint a nevelési-oktatási intézmény szabad megválasztása, vagy a magántanulóság választhatósága – megszűnik a szülő döntési önállósága. A közoktatásban feladatot ellátóknak minden eszközzel arra kell törekedniük, hogy elfogadtassák a szülővel azt, hogy a szülői jogok korlátozása, illetve az együttműködési kötelezettségek előírása a gyermek, tanuló érdekében, és nem a szülő ellen történik. Ennek megfelelően hivatalunk a sajátos nevelési igényű tanulóktól és szüleiktől érkezett, velük kapcsolatos panaszokat és kérdéseket különös gonddal kezeli, kiemelt figyelemben részesíti.

A közoktatási törvény 2003 óta nem alkalmazza a fogyatékos gyermek, fogyatékos tanuló, valamint a más fogyatékos gyermek, tanuló kifejezést, hanem a „sajátos nevelési igényű gyermek, tanuló” megnevezéssel jelöli azokat a gyermekeket, tanulókat, akiknek fejlődésük érdekében az átlagostól eltérő szolgáltatásokra van szükségük. A törvény felsorolja azokat a fogyatékosokat és fejlődési zavarokat, amelyek alapját képezhetik a sajátos nevelési igény megállapításának. Sajátos nevelési igényű gyermek, tanuló az, aki a szakértői és rehabilitációs bizottság szakvéleménye alapján testi, érzékszervi, értelmi, beszéd fogyatékos, autista, illetve több fogyatékos együttes előfordulása esetén halmozottan fogyatékos, vagy a pszichés fejlődés zavarai miatt a nevelési, tanulási folyamatban tartósan és súlyosan akadályozott (például diszlexia, diszgráfia, diszkalkulia, mutizmus, kóros hiperkinetikus vagy kóros aktivitászavar). A fejlődési zavarok felsorolása a törvényben példálózó jellegű, tehát az ott fel nem sorolt egyéb rendellenességek feltárása esetén is megállapítható a sajátos nevelési igény.

A közoktatási törvény 30. § (1) bekezdése kimondja, hogy a sajátos nevelési igényű gyermeknek, tanulónak joga, hogy különleges gondozás keretében állapotának megfelelő pedagógiai, gyógypedagógiai, konduktív pedagógiai ellátásban részesüljön attól kezdődően, hogy igényjogosultságát megállapították. A különleges gondozást a szakértői és rehabilitációs bizottságok szakértői véleményében foglaltak szerint a korai fejlesztés és gondozás, az óvodai nevelés, az iskolai nevelés és oktatás, a fejlesztő felkészítés keretében kell biztosítani.

A fenti szabályozás egyértelművé teszi a szakértői bizottságok kettős szerepét. Egyrészt a konkrét ellátásokra való jogosultság a szakértői bizottság szakértői véleményének kibocsátásával keletkezik, ami azt jelenti, hogy szakértői vélemény nélkül a tanuló nem tarthat igényt a különleges szolgáltatásokra. Másrészt a szakértői bizottságok speciális szakértelem, és az általuk

hozzáférhető információk birtokában javaslatot tesznek azokra a konkrét ellátásokra, amelyek a gyermek, tanuló fejlődését szolgálják.

A vizsgálat legfőbb célja, hogy megállapítsa vagy kizárja, hogy a tanuló valamely fogyatékoságban szenved, és a tanuló fejlődése szempontjából legmegfelelőbb oktatási módra javaslatot fogalmazzon meg. Emellett a szakértői javaslat számos más kérdésben orientálja a szülőt, a pedagógust és az intézményvezetőt, amikor állást foglal olyan kérdésekben, mint például az alkalmazandó pedagógiai módszerek, mentesítés bizonyos tantárgyak, tantárgyrészek alól vagy a magántanulói jogviszony.

A szakértői bizottság közreműködése tehát nem csupán azért fontos, mert a szülő segítségére lehet a megfelelő intézmény kiválasztásában, hanem mert jogi hatással és a közoktatási törvény szerinti esetekben a szülőre, a tanulóra és az intézményekre is kötelező erővel bíró szakértői véleményt csak a vonatkozó jogszabályban meghatározott szervek, az abban foglalt eljárási szabályok betartásával bocsáthatnak ki. Álláspontunk szerint a vizsgálaton való részvétel a gyermek különleges gondozáshoz való joga érvényesülésének alapvető feltétele. A szülő és a szakértői bizottság együttműködése hatékonyan segítheti a tanuló fejlődését és felzárkózását.

A szakértői vizsgálat megindítását a szülő kezdeményezi. Számos ügyben tájékoztattak minket szülők, hogy az iskola küldte a gyermeket szakértői bizottsági vizsgálatra. A képzési kötelezettségekről és a pedagógiai szakszolgáltatokról szóló 14/1994. MKM rendelet hangsúlyozza, hogy a szakértői bizottság eljárása a szülő kezdeményezésére vagy egyetértésével indul. Amennyiben a közoktatási intézmény vagy a rendeletben meghatározott családvédelmi intézmény megítélése szerint a gyermek, tanuló szakértői vizsgálata szükséges, behívja a szülőt, és az indok közlésével javasolja a szakértői vizsgálaton való részvételt, ezzel egyidejűleg köteles a szülőt tájékoztatni a vizsgálatok eredményei alapján lehetséges következményekről, a szülőnek a vizsgálatról és annak megállapításaival kapcsolatos jogairól. Az eljárás megindulásához ilyen esetekben is a szülő jóváhagyása kell.

A szülő egyetértésének szükségessége alól kivételt tesz a közoktatási törvény 30. § (4) bekezdése, amelynek értelmében a gyermek érdekében a jegyző kötelezheti a szülőt, hogy gyermekével jelenjen meg szakértői vizsgálaton, illetve a szakértői vélemény alapján gyermekét a megfelelő nevelési-oktatási intézménybe írassa be. A szakértői bizottság eljárásának megindításával és lefolytatásával kapcsolatban a szülő számára további korlátot jelent a 14/1994. (VI. 24.) MKM rendelet 18. §-a, amely szerint eljárást kezdeményezhet a családvédelmi intézmény, ha a szülő a szakértői vizsgálat szükségességével nem ért egyet, illetve maga a szakértői bizottság, ha a szülő gyermekével a szakértői vizsgálaton ismételt felhívás ellenére nem jelenik meg, a szakértői vizsgálatban nem működik közre, illetve a szakértői véleményben foglaltakkal vagy annak továbbításával nem ért egyet, és a kérelmet nem írja alá.

A 14/1994. (VI. 24.) MKM rendelet 12. § (1) bekezdése alapján a szülő bármikor kezdeményezheti a gyermek szakértői vizsgálatát.

A szülő beadványában gyermeke beiskolázásával kapcsolatban kért segítséget. Tájékoztattuk arról, hogy 2004 tavaszán gyermeke számára, aki akkor már betöltötte a 6. életévét, a nevelési tanácsadó még egy év óvodai nevelést javasolt. Az óvoda vezetője az iskolaérettség megállapítása érdekében a tanulási képességet vizsgáló szakértői és rehabilitációs bizottság vizsgálatát kezdeményezte, ennek szükségességével azonban a szülő nem értett egyet. A szülőt tájékoztattuk arról, hogy a közoktatási törvény szerint a gyermek utoljára abban az évben kezdhet óvodai nevelési évet, amelyben a hetedik életévét betölti. Ez a lehetőség csak akkor áll fenn, ha a gyermek augusztus 31. után született, és a nevelési tanácsadó vagy a szakértői és rehabilitációs bizottság javasolja, hogy még egy nevelési évig maradjon az óvodában. A nevelési tanácsadó vagy a szakértői és rehabilitációs bizottság ilyen javaslatot a szülő kérésére és az óvoda nevelőtestületének egyetértésével tehet. A

nevelési tanácsadó, illetve a szakértői bizottság a gyermek, tanuló vizsgálatának megkezdése előtt szerzi be a nevelőtestület egyetértését. Az idézett szabályt a képzési kötelezettségről és a pedagógiai szakszolgálatokról szóló 14/1994. (VI. 24.) MKM rendelet részletezi, amely kimondja, hogy attól az évtől, amelyben a gyermek a hetedik életévét betölti a nevelési tanácsadó javaslatára maradhat még augusztus 31. után egy nevelési évig az óvodában. Ez alól a szabály alól egy kivétel van: ha a gyermeket a szakértői bizottság már sajátos nevelési igényűnek diagnosztizálta, a szakértői bizottság dönt az iskolaérettség kérdésében. A szülő jelezte, hogy az intézményvezető felszólította gyermeke óvónőjét, hogy ne adjon ki gyermeke iskolaérettségét igazoló dokumentumot a 2005/2006-os tanévre. A közoktatási törvény kommentárja szerint hét éves kor után a gyermek vagy iskolába köteles járni, vagy pedig az állapotának megfelelő sajátos képzésben részesül. Az iskolaérettség, illetve a sajátos képzés közötti választás kérdésében a nevelési tanácsadó kontrollvizsgálata az irányadó. A gyermek szakértői bizottsági vizsgálatával kapcsolatban elmondható egyrészt, hogy a nevelési tanácsadó nem fordult a szakértői bizottsághoz, tehát szakvéleménye szerint a gyermek esetében nem állt fenn sajátos nevelési igény, másrészt a bizottság eljárását a szülő sem kezdeményezte, és az intézményvezető javaslatát nem is hagyta jóvá. Mindent összevetve megállapítottuk, hogy ezen körülmények között a gyermek nem köteles szakértői bizottsági vizsgálaton részt venni. (K-OJOG-1/2005.)

A szakértői vélemény kialakítása során a szakértői bizottság javaslatára a szülő választja ki a gyermeke állapotának megfelelő oktatási formát. A kiválasztott intézmény csak olyan lehet, amely rendelkezik a sajátos nevelési igényű tanuló oktatásához megfelelő személyi és tárgyi feltételekkel. A közoktatási intézményt fenntartó önkormányzat jegyzője, főjegyzője folyamatosan köteles tájékoztatni az illetékes szakértői és rehabilitációs bizottságot arról, hogy mely intézmények felelnek meg a kívánt követelményeknek. A bizottság a megküldött adatok alapján jegyzéket készít azokról az intézményekről, amelyek részt vesznek a gyermek, tanuló különleges gondozásában, és tájékoztatja a vizsgálaton megjelent szülőt azokról a lehetőségekről, amelyek alapján gyermeke a tankötelezettségének, illetve a képzési kötelezettségének eleget tehet.

Számos esetben találkoztunk azzal a problémával, hogy a szakértői bizottság azért nem tud a gyermek számára megfelelő oktatási intézményt találni, mert a rendelkezésre álló intézményi jegyzék nem tartalmaz ilyet. Amennyiben az intézményi jegyzék nem tartalmaz olyan intézményt, amely a gyermek sajátos nevelési igényének megfelelő oktatást biztosítani tudná, a 14/1994. (VI. 24.) MKM rendelet 14. § (4) szerint a szakértői és rehabilitációs bizottság szakvéleményét megküldi a gyermek, tanuló lakóhelye, ennek hiányában tartózkodási helye szerint illetékes községi, városi, megyei jogú városi, fővárosi kerületi önkormányzat polgármesterének. A polgármester intézkedik, hogy a megfelelő nevelési-oktatási intézmény rendelkezésére álljon, továbbá szükség esetén megkeresi a megyei főjegyzőt, hogy biztosítsa az utazó szakember hálózathoz a szükséges gyógypedagógust vagy más szakembert. A polgármester harminc napon belül tájékoztatja intézkedéséről a szakértői és rehabilitációs bizottságot.

Amennyiben a szakértői vélemény alapítványi fenntartású iskolát tartalmaz, úgy a szülő jogszerűen választhat egy olyan intézményt, amelynek fenntartója nem az önkormányzat vagy valamely állami szerv. Az ilyen intézmények azonban a közoktatási törvény rendelkezései szerint a tanulói jogviszony létesítését és fenntartását fizetési kötelezettséghez köthetik. A szülők ebben a helyzetben ellentmondást érzhetnek tandíjfizetési kötelezettségük és az ingyenes általános iskolai oktatáshoz való jog között.

A szakértői bizottság által kijelölt iskola – ha nem kötelező felvételt biztosító („körzetes”) iskola – a tanuló felvételét csak helyhiány miatt tagadhatja meg. Ilyenkor a közoktatási törvény 30. § (5) bekezdése alapján a szakértői véleményt adó intézmény megkísérel másik, a sajátos neveléshez és oktatáshoz szükséges személyi és tárgyi feltételekkel rendelkező nevelési-oktatási intézményt találni. Ha így sem oldható meg a gyermek, a tanuló elhelyezése, a szakértői véleményt adó intézmény meghatározza, hogy a gyermek, a tanuló milyen módon kapcsolódhat

be a nevelésbe és az oktatásba, és a gyermeket, a tanulót előjegyzésbe veszi mindaddig, ameddig felvételét nem sikerül megoldani.

A szülő beadványában arról tájékoztattott minket, hogy gyermeke számára a tanulási képességet vizsgáló szakértői bizottság szakvéleményében a következőt javasolta: a 2004/2005-ös tanévben az általános iskola első osztályát a lakhelyén lévő általános iskolában kezdje meg, lehetőség szerint kislétszámú osztályban, és részesüljön fejlesztő képzésben. Az iskola azonban arról tájékoztatta a szülőt, hogy mivel kislétszámú osztály nem indul, fejlesztő képzésre pedig nincs lehetőség, nem áll módjában felvenni a gyermeket. Az intézményvezető a szülő számára több olyan lehetőséget ajánlott fel, amelyek kivitelezhetetlennek bizonyultak, egyúttal támogatta a gyermek jelentkezését egy másik község általános iskolájába, de ott elutasították a gyermek felvételi kérelmét, és a fellebbezés is sikertelennek bizonyult. A szülő tájékoztattott minket arról, hogy mivel többször is félretájékoztatták, 2004 szeptemberében írásbeli nyilatkozatban elfogadta, hogy a gyermek ahelyett, hogy megkezdene általános iskolai tanulmányait, egy évig otthon maradjon. 2005 áprilisában a szülők újra megkísérelték beíratni a gyermeket a lakóhely szerint illetékes iskolába, az intézményvezető azonban újfent közölte, hogy nem változtak az iskola lehetőségei, forduljanak ismét a múlt évben már sikertelenül megkeresett másik községbeli általános iskolához. Mikor a szülők ezt megpróbálták, a másik intézmény vezetője tájékoztatta őket, hogy a gyermeknek múlt évben el kellett volna kezdenie tanulmányait a lakhely szerinti intézményben. Az esedékes kontrollvizsgálaton készült, 2005. április 15-én kelt szakértői vélemény a gyermek számára a lakóhely szerinti általános iskolát jelölte meg, ezzel a szülő egyetértett, majd a szakvélemény birtokában ismét felkeresték az intézményvezetőt, aki a szülő tájékoztatása szerint sérelmezte, hogy az ő tudta és részvétele nélkül került sor a gyermek vizsgálatára, egyben jelezte, hogy több szülő tájékoztatta őt, hogy elviszik gyermeküket az iskolából, amennyiben a gyermek ott kezdi meg tanulmányait. Az illetékes gyermekjóléti szolgálat vezetője egy esetkonferenciát hívott össze a konfliktus rendezésére, de azon sem az intézményvezető, sem a jegyző nem vett részt. Az ügyben eljárást indítottunk. Megkeresésünkre az intézményvezető tájékoztattott minket arról, hogy a gyermek a 2005/2006-os tanévben megkezdte tanulmányait a lakóhelye szerinti általános iskola első évfolyamán, egyúttal jelezte, hogy a 2004/2005-ös tanév második felétől kezdve a rendelkezésre álló személyi és tárgyi feltételek lehetővé tették az iskolában az integrált oktatást. (K-OJOG-455/2005.)

Amennyiben a szülő a szakvéleményt aláírta, a véleményben szereplő iskolába köteles beíratni gyermekét. Amennyiben a szülő a szakvéleménnyel nem ért egyet, azt nem köteles aláírni, és jogorvoslati lehetőségként a gyermek lakhelye szerint illetékes jegyzőhöz fordulhat. Amennyiben a szülő nem ért egyet a szakértői véleményben foglaltakkal, a szakértői bizottság tájékoztatja a jegyzőt. A jegyző közigazgatási eljárás keretében dönt a tankötelezettség kérdésében. Alapvető problémának látjuk egyrészt, hogy a szakértői bizottság sem mindig tájékoztatja a szülőket a jogorvoslati lehetőségről, noha ez a szakértői vélemény kötelező kelléke. Ezzel együtt a szülők, ha nem fogadják el a szakértői bizottság szakvéleményében foglaltakat, sok esetben nem a jogszabályban megállapított jogorvoslati mechanizmusokkal élnek, hanem a szakvéleményben foglaltaktól eltérő intézménybe íratják gyermeküket. Sajnálatos módon számos alkalommal ez a gyermeket fogadó iskola egyetértésével történik. Fontos kiemelni azonban, hogy a szakértői véleményben kijelölt nevelési-oktatási intézmény vezetője közigazgatási eljárás megindítását kezdeményezheti, ha a gyermeket a szakértői bizottság által kijelölt nevelési-oktatási intézménybe nem íratják be.

Egy szülő azért fordult hozzánk, mert sajátos nevelési igényű gyermekét nem a tanulási képességet vizsgáló szakértői bizottság által kijelölt intézménybe kívánta beíratni, hanem a helyi általános iskolába. A szülő a szakvéleményben foglaltakat nem fogadta el, a jegyzőhöz fordult, aki határozatában a szakértői bizottság által javasolt intézményt jelölte ki újfent, egyúttal tájékoztatta a szülőt a további jogorvoslati lehetőségekről, melyekkel a szülő nem élt, így a jegyző határozata hatályba lépett. Az ügyben egyeztetünk a jegyzővel, valamint a szakértői bizottsággal. A szülőt tájékoztattuk, hogy amennyiben iskolatípust szeretne váltani, ehhez gyermeke újbóli vizsgálata szükséges, amelyet a 11/1994. (VI. 24.) MKM rendelet szerint a szülő bármikor kezdeményezhet. Addig azonban a szakvélemény alapján hozott jogerős jegyzői határozat alapján a tanulónak

el kell kezdenie tanulmányait a jegyző határozatában kijelölt intézményben. A jegyzőtől kapott felvilágosítás alapján az önkormányzat lehetőséget biztosít arra, hogy a szülők a gyermek iskolába utaztatásához segítséget kapjanak. (K-OJOG-892/2005.)

A közoktatási törvény a kötelező tanórai foglalkozás alóli felmentések, illetve az egyes tantárgyakból, tantárgyrészekből való mentesítések rendszerével biztosítja az integráltan oktatott sajátos nevelési igényű tanulóknak, hogy tudásukat képességeiknek megfelelően értékelhessék.

Az eltérő tanulmányi követelmények megállapítása az igazgató döntési jogosultsága. A közoktatási törvény e tárgyban az igazgató döntési jogköre szempontjából két eltérő jogintézményt hozott létre.

Az egyik ilyen lehetőség, amely nem kizárólag a sajátos nevelési igényű tanulók vonatkozásában áll fenn, a kötelező tanórai foglalkozáson való részvétel alóli felmentés. Az erre vonatkozó kérelmet a tanuló terjeszti az igazgató elé. Ebben a kérdésben az igazgató mérlegelheti, hogy a tanuló egyéni adottságai, fogyatékosága, továbbá sajátos helyzete ezt indokolttá teszi-e vagy sem. Az, akit felmentettek a kötelező tanórai foglalkozásokon való részvétel alól, az igazgató által meghatározott időben és a nevelőtestület által meghatározott módon ad számot tudásáról.

A másik lehetőség az egyes tantárgyakból, tantárgyrészekből az értékelés és minősítés alóli mentesítés. Erről szintén az oktatási intézmény vezetője dönt, de az előbbiekkal ellentétben nincs mérlegelési jogköre. A közoktatási törvény úgy rendelkezik, hogy a fogyatékos gyermekek számára a különleges gondozást a szakértői és rehabilitációs bizottságok szakértői véleményében foglaltak szerint kell biztosítani. Tehát az igazgatónak a szakértői véleményben foglaltak alapján kell meghoznia döntését.

A mentesítést érettségi tárgyakból is lehet kérni. Amennyiben azt megkapta a tanuló, az érettségi jelentkezéskor a vizsga egyes részei alól való mentesítést külön kell kérni. Ahhoz azonban, hogy a gyermek ezt a számára megfelelő speciális lehetőséget igénybe vehesse, a szakértői bizottság véleménye nélkülözhetetlen. Az intézményvezető köteles megadni az értékelés alóli mentesítést a szakértői bizottság szakvéleménye alapján.

Fontos rámutatni, hogy a szakértői bizottság véleményét nem pótolja a nevelési tanácsadó véleménye. A jogszabályok különböző szerepet szánnak a nevelési tanácsadónak és a szakértői bizottságnak. A beilleszkedési, tanulási, magatartási zavarokkal küzdő tanulók vizsgálata a nevelési tanácsadó hatáskörébe tartozik, a nevelési tanácsadó azokkal a gyermekekkel foglalkozik, akik esetében a tanulási, magatartási zavar nem éri el a sajátos nevelési igény megállapításának szükségességét. A sajátos nevelési igény megállapítása, illetve az ezt követő kontrollvizsgálat a szakértői bizottság kompetenciája. Az idézett rendelet 22. § (5) bekezdése előírja, hogy ha a nevelési tanácsadó megítélése szerint a gyermeknél a sajátos nevelési igény valószínűsíthető, javasolja a szülőnek, hogy gyermekével jelenjen meg a szakértői és rehabilitációs bizottság vizsgálatán, saját vizsgálatának eredményeit és a rendelkezésre álló egyéb iratokat pedig megküldi a szakértői és rehabilitációs bizottság részére. Abban a kérdésben pedig, hogy a tanuló beilleszkedési, tanulási, magatartási nehézséggel küzdő, vagy sajátos nevelési igényű, a közoktatási törvény 30. § (8) bekezdése alapján a nevelési tanácsadó megkeresésére a szakértői és rehabilitációs bizottság dönt. Amennyiben a szakértői és rehabilitációs bizottság, illetve a nevelési tanácsadó közötti vita merül fel – bármelyik fél megkeresésére – a szakmai szolgáltató intézmény határoz.

Az értékelés alóli mentesítés szempontjából lényeges a szakértői vélemény keletkezésének időpontja. Számos esetben okoz félreértést annak a szabálynak a figyelmen kívül hagyása, amely

szerint a mentesítés visszamenőlegesen nem igényelhető, csak a hatályos szakvélemény ilyen irányú rendelkezései alapján.

A sajátos nevelési igényű gyermekek esetében a tankötelezettség is eltérően alakul: meghosszabbítható legfeljebb annak a tanévnek a végéig, amelyben a huszadik életévét betölti. Annak a gyermeknek azonban, aki tanulmányait az általános iskola első évfolyamán az 1997/98. tanévben, illetve azt megelőzően kezdte meg, tankötelezettsége annak a tanévnek a végéig tart, amelyben a tizenhatodik életévét betölti. Ebben az esetben a sajátos nevelési igényű tanuló tankötelezettsége meghosszabbítható legfeljebb annak a tanévnek a végéig, amelyben a tizennyolcadik életévét betölti. Ezt a kedvezményt is csak a szakértői bizottság szakvéleménye alapján lehet igénybe venni, a tankötelezettség meghosszabbításáról a szakértői bizottság szakvéleménye alapján az intézményvezető dönt.

Többen érdeklődtek a sajátos nevelési igényű tanulók magántanulóságával kapcsolatos szabályozásról. A szakértői véleménynek tartalmaznia kell annak megállapítását, hogy a tanuló tankötelezettségét kizárólagosan iskolába járással vagy a szülő választása szerint iskolába járással, illetve magántanulóként, illetőleg kizárólagosan magántanulóként teljesítheti. Amennyiben a sajátos nevelési igény természete ezt indokolja, a szakértői bizottság javaslatot tesz arra, hogy a gyermek magántanulóként folytassa tanulmányait. Amennyiben a szakvéleményben ez szerepel, az intézményvezető nem rendelkezik döntési jogosultsággal a magántanulóság engedélyezésének kérdésében. (K-OJOG-696/2005., K-OJOG-1151/2005.)

A közoktatási törvényben foglaltak alapján ilyen esetben a szakértői véleményben megjelölt szakember biztosításáról az iskolának, a fejlesztő felkészítést nyújtó, illetve a szakértői véleményt készítő intézménynek kell gondoskodnia. Amint ezt már korábban említettük, ahhoz, hogy a sajátos nevelési igényű gyermek után az iskola a központi költségvetésből emelt szintű normatívát igényelhessen, biztosítania kell a tanuló számára a szakértői bizottság szakvéleményében meghatározott felkészítő képzést. Amennyiben a tanuló tanulmányi kötelezettségét a szakértői és rehabilitációs bizottság szakvéleménye alapján magántanulóként teljesíti, az iskola akkor jogosult emelt szintű normatívára, ha a tanuló részére a jogszabályokban meghatározott számú tanítási óra egyéni felkészítést biztosít.

Érettségi

A 2005. esztendő az első új rendszerben lezajlott érettségik éve volt. Az érettségikre vonatkozó szabályozást a közoktatási törvény rendelkezésein kívül az érettségi vizsga vizsgaszabályzatának kiadásáról szóló 100/1997. (VI. 13.) Korm. rendelet tartalmazza. A 2005. évtől bevezetésre került az új, kétszintű érettségi rendszerrel lépett hatályba a kormányrendelet teljes egészében, a korábbi években ugyanis csak egyes rendelkezéseit kellett alkalmazni. Az új rendszerre való átállás több kérdést vetett fel.

Az új rendszerben az emelt szintű vizsgát központilag szervezik. Ezért ezt a vizsgát nem feltétlenül a saját középiskolájában teszi a vizsgázó.

Hivatalunkhoz érkezett levelében egy vizsgázó azt sérelmezte, hogy emelt szintű szóbeli vizsgájának helyszíne nehezen megközelíthető a számára. Leírta, hogy vidéken lakik, a vizsgára Budapest IV. kerületébe osztották be, és lakóhelyéről a vizsga reggel 8 órai kezdésére nem tud eljutni semmilyen közlekedési eszközzel, hiába kel fel aznap nagyon korán.

A kérdésben a következőkről tájékoztattuk a beadványozót. Az emelt szintű érettségi vizsga a korábbi felvételi vizsga helyébe lépett. Az idei évtől fogva külön felvételi vizsgát nem kell tennie a felsőoktatási intézménybe jelentkezőknek, elegendő erre az érettségi vizsga letétele. Korábban a felvételi vizsgákat a

felsőoktatási intézmények szervezték. Ezeket a vizsgákat a felsőoktatási intézmények saját székhelyükön folytatták le, és ez a felvételizőkre bizonyos terheket róhatott, nevezetesen, hogy a helyszínrre való eljutás problémája, vagy a helyszínen szállás foglalása a jelentkezők vállát nyomta. Ma az emelt szintű érettségi vizsga van hasonló helyzetben. Jogszabályi kötelezettség nincs arra nézve, hogy az emelt szintű vizsgát úgy kellene megszervezni, hogy minden vizsgázó a lehető legkönnyebben jusson el a színhelyére. Természetesen az OKÉV a beosztást megpróbálja úgy elkészíteni, hogy ez lehetőség szerint minél kevesebb gondot okozzon a vizsgázónak, ám minden igénynek nyilvánvalóan nem tud megfelelni. Ez érdeksérelmet okozhat a vizsgázók számára, ám jogsérelmet nem. (K-OJOG-564/2005.)

Szintén kérdésként merült fel, hogy az emelt szintű érettségiben mi biztosítja a tanárok pártatlanságát.

A beadványozó szerint sérti az esélyegyenlőség alapelvét az a tény, hogy emelt szintű érettségi vizsga esetén előfordul, hogy a vizsgáztató tanár a vizsgázó saját tanára, aki őt középiskolai tanulmányai során is tanította. Tájékoztatottuk, hogy az érettségi vizsga vizsgaszabályzatának kiadásáról szóló 100/1997. (VI. 13.) Korm. rendelet 17/A. § (1) bekezdés b) pontja értelmében, ha a vizsgatantárgyból az érettségi vizsgát emelt szinten szervezik meg, a szóbeli vizsga – elnökből és kettő kérdező tanárból álló – tantárgyi bizottság előtt folyik, amelynek tagjait az országos vizsgaközpont bízza meg. A (2) bekezdés szerint a tantárgyi bizottság tagja az lehet, aki megfelel a kérdező tanárra megállapított feltételeknek, továbbá teljesítette az országos vizsgaközpont által előírt, az érettségi vizsga megszervezésére felkészítő továbbképzés követelményeit. Álláspontunk szerint a pártatlanság a fenti rendelkezések alapján biztosított. Az a tény, hogy a vizsga bizottság előtt folyik, olyan bizottság előtt, amelynek tagja még egy kérdező tanár, illetve a tantárgyi bizottság elnöke is, elegendő a pártatlanság biztosításához. A vizsgázók esélyei akkor lennének egyenlőtlenek, ha ez a pártatlanság nem lenne biztosítva. Az ezen túli elemek az esélyegyenlőséget nem sértik. Mindazonáltal nem is lenne lehetséges kiszűrni minden zavaró elemet, vagyis nem lehetséges olyan rendszer felállítása, amely a pszichológiai tényezőket teljes mértékben kizárja. Hiszen akkor figyelni kellene arra, hogy a vizsgáztató és a vizsgázó egyáltalán ne ismerjék egymást, ad absurdum nem fordulhatna elő, hogy például egy utcában lakjanak, hogy ismerjék egymást a közértekből stb. Az is bizonyos előnyt jelenthet, ha a vizsgázó például a televízióban látta a vizsgáztató tanárt egy szakmai műsorban, és tudja róla, mi a kedvenc témaköre, vagy egyszerűen csak ismeri az arcát. Az ilyen jellegű előnyöket a jogalkotó nem tartotta szükségesnek kiszűrni, megítélésünk szerint helyesen. (K-OJOG-578/2005.)

Az érettségi rendelet alkalmazása során azonban nem kerülhet ellentmondásba a közoktatási törvénnyel. A vizsga finanszírozásával kapcsolatos kérdéskörben ez mégis előfordult.

A beadványozó gyermeke a 2005. május-júniusi érettségi vizsgaidőszakban két tárgyból tett előrehozott vizsgát. Az iskola arról tájékoztatta őt, hogy az előrehozott érettségiért be kell fizetnie tárgyanként 5700 Ft-ot. Az iskola megjelölte jogalapként az érettségi vizsga vizsgaszabályzatának kiadásáról szóló 100/1997. (VI. 13.) Korm. rendelet 48. §-át. A szülő, aki eddig úgy tudta, hogy az első érettségiért nem kell fizetni, hivatalunkhoz fordult.

A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény 114. §-a „A közoktatás finanszírozásának elvei” című VIII. fejezetében, „Az ingyenesen igénybe vehető szolgáltatások” alcím alatt a következőképpen rendelkezik:

„114. § (1) A helyi önkormányzatok és az állami szervek által fenntartott nevelési-oktatási intézményekben, továbbá a helyi önkormányzati feladatellátás keretében ingyenesen igénybe vehető szolgáltatások:

(...)

b) az általános iskolában, illetve az általános műveltséget megalapozó évfolyamokon minden esetben, továbbá – a 115-116. §-ban meghatározott kivétellel – a szakiskolában és a középiskolában

(...)

- a tanulói jogviszony fennállása alatt az alpműveltségi vizsga, az érettségi vizsga, az első szakmai vizsga; valamint a tanulói jogviszony fennállása alatt megkezdett vizsga esetén a pótlóvizsga és első alkalommal a javítóvizsga; (...)

Az érettségi vizsga vizsgaszabályzatának kiadásáról szóló 100/1997. (VI. 13.) Korm. rendelet 48. § (1) bekezdése azonban a következőket tartalmazza:

„48. § (1) Azok részére, akik vendégtanulóként tettek érettségi vizsgát, illetőleg akiknek pótló vizsgát vagy javítóvizsgát kell tenniük, valamint akik előrehozott vizsgát tettek, az érettségi vizsga eredményének kihirdetésekor a vizsgabizottság elnöke törzslapkivonatot ad át. Az igazgató törzslapkivonatot állít ki és ad át annak is, aki a törzslapkivonatot elvesztette. A törzslapkivonat kiállításáért – kivéve, ha a pótló vizsga, javítóvizsga a közoktatásról szóló törvény 114. §-a b) pontjának hetedik gondolatjelében foglaltak szerint ingyenes – a kiállítás napján érvényes kötelező legkisebb munkabér (minimálbér) tíz százalékának megfelelő díjat kell befizetni a vizsgabizottságot működtető intézmény részére. Törzslapkivonatot kell adni akkor is, ha a vizsgázó egyes vizsgatárgyból nem az előtt a vizsgabizottság előtt tesz vizsgát, amelyik előtt az érettségi vizsgát megkezdte.”

A közoktatási törvény rendelkezéseiből egyértelműen kitűnik, hogy a tanulói jogviszony fennállása alatt tett érettségi vizsga minden esetben ingyenes. Az előrehozott érettségi vizsga az 100/1997. (VI. 16.) Korm. rendelet 9. § (3) bekezdésében foglalt definíció szerint fogalmilag kizárólag a tanulói jogviszony fennállása alatt zajlik. („Előrehozott érettségi vizsga az egyes tantárgyra előírt iskolai tanulmányi követelmények teljesítése után, a tanulói jogviszony fennállása alatt, a középiskolai tanulmányok teljes befejezése előtt, egyes vizsgatantárgyból, első alkalommal tett érettségi vizsga.”) Ebből következően az előrehozott érettségi vizsga ingyenes.

A 100/1997. (VI. 16.) Korm. rendelet 48. §-a szerint minden előrehozott vizsgát tevő tanuló a vizsga végeztével törzslapkivonatot kap. A törzslapkivonat átadása a rendelet szerint nem a vizsgabizottság mérlegelési hatáskörébe tartozik, hanem azt minden esetben ki kell állítania. Ugyanakkor a rendelet a továbbiakban a törzslapkivonat kiállítását egy bizonyos összeg befizetéséhez köti.

A törzslapkivonat kiállításához kapcsolódó fizetési kötelezettség és a tanulói jogviszony fennállása alatt tett érettségi vizsga a közoktatási törvény által deklarált ingyenessége ellentmond egymásnak. A vizsga maga látszólag továbbra is ingyenes, ám a törzslapkivonatért fizetni kell. A vizsgázó ugyanakkor nem utasíthatja vissza a törzslapkivonatot, hiszen, még ha nem is kellene neki, a jogszabály szövege szerint ilyet a vizsgabizottság ki kell, hogy állítson neki. Másik oldalról viszont, amennyiben nem lenne kötelező a törzslapkivonat kiállítása, akkor a vizsgázó semmilyen írásos bizonyítékot nem kap arra nézve, hogy ő a vizsgát letette.

Éppen ezért a vizsgázó csapdahelyzetbe kerül, hiszen a vizsga ugyan ingyenes, ám utána mégis mindenképpen kénytelen fizetni egy bizonyos összeget. Mindez pedig súlyosan sérti a közoktatási törvény azon rendelkezését, hogy a tanulói jogviszony alatt tett érettségi vizsga ingyenes.

Megjegyzendő egyébként, hogy a közoktatási törvény a VIII. fejezetében felsorolja azokat a fizetési kötelezettségeket, amelyek a diák részéről a közoktatási intézmény számára járhatnak. Itt a törvény két fogalmat határoz meg: a térítési díj és a tandíj fogalmát. Más fizetési kötelezettséget a közoktatási törvény nem ismer. A törzslapkivonatért felszámított összeg nem tartozik a törvény által létrehozott egyik kategóriába sem, már csak a nagysága sem felel meg törvényben foglaltaknak. Ez a tény önmagában is jogsértő.

Mindezek alapján megállapítható, hogy a két jogszabály, a közoktatási törvény és a 100/1997. (VI. 13.) Korm. rendelet rendelkezései ellentmondanak egymásnak. Mivel a jogszabályi ellentmondás oda vezet, hogy az érettségizető iskolák az előrehozott érettségi vizsgát tevő diákoktól a törzslapkivonat kiállításáért pénzt szednek, és mindezt a közoktatási törvény szabályaival ellentétesen, megállapítható, hogy ez a helyzet sérti az előrehozott érettségit tevő tanulók a közoktatási törvényben biztosított oktatási jogait.

A fentiekre tekintettel azzal a jogalkotási javaslattal fordultunk az oktatási miniszterhez, hogy gondoskodjon az jogszabályi rendelkezések ellentmondásának megszüntetéséről. A miniszter a jogalkotási javaslatot elfogadta. (K-OJOG-640/2005.)

A jogszabályok lehetőséget adnak arra, hogy a sajátos nevelési igényű érettségizők bizonyos kedvezményeket kapjanak érettségi vizsgájukon, ám ez nem jelenti azt, hogy nekik egyáltalán ne kellene vizsgát tenni. Amennyiben a tanuló sajátos nevelési igénye miatt korábbi tanulmányai során mentesítve volt egyes tantárgyak értékelése alól, ezt a mentesítést az érettségi vizsga során is igénybe veheti, és a kötelező vizsgatantárgy helyett másik, általa választott tárgyból kell vizsgát tennie.

A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény 30. § (9) bekezdése, illetve az érettségi vizsga vizsgaszabályzatának kiadásáról szóló 100/1997. (VI. 13.) Korm. rendelet 6. § (7) bekezdése alapján, ha a sajátos nevelési igényű tanulót (pl. beszéd fogyatékos stb.) mentesítették a középiskolában az értékelés,

minősítés alól, akkor az érettségi vizsgán az érintett tantárgyak helyett a tanuló másik tantárgyat választhat. A tanuló részére az érettségi vizsgán biztosítani kell a hosszabb felkészülési időt, az írásbeli beszámolón lehetővé kell tenni az iskolai tanulmányok során alkalmazott segédeszköz (írógép, számítógép stb.) alkalmazását, szükség esetén az írásbeli beszámoló szóbeli beszámolóval vagy a szóbeli beszámoló írásbeli beszámolóval történő felváltását. (K-OJOG-140/2005.)

A május-júniusi vizsgaidőszakban az egész országot felkavarta az egyes érettségi feladatsorok kiszivárgásának ügye. A sajtóban csak érettségi botrányként emlegetett esetet, helyesebben az annak következményeként előállt helyzetet beadványok nyomán hivatalunk is vizsgálta. Az oktatási miniszter 2005. május 11-én határozattal megsemmisítette a május 10-én megtartott matematika középszintű írásbeli vizsga vizsgaeredményét. A határozat indokolásában hivatkozott a közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény 95. § (9) bekezdésére. Az ezt követő napokban addig soha nem látott számban kerestek meg minket tanulók, szülők, pedagógusok telefonon, e-mailben, faxon, levélben, és e döntés jogszerűségét vonták kétségbe.

Álláspontunk szerint az oktatási miniszter döntése jogszerű volt. A közoktatási törvény hivatkozott 95. § (9) bekezdése értelmében ugyanis az oktatási miniszter – a vizsgaszabályzatban meghatározottak szerint az államigazgatási eljárás általános szabályairól szóló 1957. évi IV. törvényben¹ szabályozott eljárás keretében – megsemmisítheti az érettségi vizsga eredményét, ha bebizonyosodik, hogy a vizsgát jogellenesen szervezték meg. A miniszter tehát a törvény felhatalmazása alapján rendelkezik azzal a joggal, hogy a vizsga eredményét megsemmisítse. Az ügyben vizsgálendő a feltétel megléte, vagyis, hogy bebizonyosodott-e az, hogy a vizsgát jogellenesen szervezték meg.

A matematika tételsor a vizsgát megelőző napokban a közvélemény tudomására jutott. A feladatok elérhetőek voltak az interneten, több helyen pénzért árusították őket, a sajtó is arról tájékoztatott, hogy hozzáfért a feladatsorhoz, sőt, a Magyar Televízió Este című műsorában a riporter a vizsgát megelőző este lezárt borítékban átadta a tételsort az oktatási miniszternek. Mindez elegendő ahhoz, hogy megállapíthassuk, a feladatok olyan széles körben váltak ismertté, hogy ez a tény döntő befolyással lehetett a vizsga eredményére.

Az érettségi vizsga 2005-ben volt először felvételi vizsga is. Különösen nagy jelentősége lett tehát annak, hogy a vizsgázás tiszta körülmények között folyjék le, és a diákok valódi tudásukról adjanak számot a vizsga során. Az esélyegyenlőség azonban veszélybe került azáltal, hogy a vizsgázók egy része megtudta előre a tételeket. Ezzel előnyre tettek szert a többi vizsgázó előtt, mindez pedig a diákok valódi tudásának összemérhetősége ellen hatott.

Az érettségi-felvételi vizsga jogszabályban rögzített célja szenvedett így csorbát. Azzal, hogy nem titkos tételekkel került megíratásra, a vizsga megszervezése jogellenes volt. Ezt a tényt akár köztudomású tényként is kezelhetjük, hiszen erről jóformán az egész ország tudott, további bizonyításától így el lehet tekinteni.

A vizsga eredményének megsemmisítése nem szankció jellegű. Ezzel nem büntetésképpen sújtották azokat a vizsgázókat, akik előre tudták a tételeket. A vizsga megsemmisítése jogkövetkezmény, amely olyan esetben áll be, ha a vizsga megszervezése jogellenes volt. Éppen ezért azok a vizsgázók, akik nem tudták előre a feladatokat, nem hivatkozhatnak arra, hogy ők szabályosan jártak el. Nem szabálytalanság miatt történt a vizsgaeredmény megsemmisítése, hanem egy objektív tény, a vizsga megszervezésének jogellenessége miatt. Ehhez a tényhez pedig nem férhet kétség.

¹ A törvényt azóta felváltotta a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény.

A fentiek alapján álláspontunk szerint az oktatási miniszter jogszerűen határozott úgy, hogy a vizsgaeredményt megsemmisíti. Ennek megfelelően nem állt módunkban eleget tenni annak a kérésnek, hogy intézkedjünk a vizsgaeredményt megszüntető határozat visszavonása érdekében. Mindezekről folyamatosan tájékoztattuk a hozzánk fordulókat.

FELSŐOKTATÁS

A 2005. évben hozzánk érkezett panaszokat – ahogyan azt évek óta hagyományosan tesszük – három nagy csoportba osztottuk. Az első csoportba a felvétellel kapcsolatos ügyek kerültek, a második csoportot a tanulmányi kötelezettségek teljesítésének gyakorlatát taglaló ügyek alkotják, míg a harmadik csoportba a tanulmányok finanszírozásának kérdéseit érintő ügyek tartoznak.

FELVÉTELI A FELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNYEKBE

Ahogyan azt korábbi beszámolóinkban is rögzítettük, a felsőoktatási intézmények felvételi eljárásai jogi hátterének alapját a felsőoktatási törvény 64. § (2) bekezdés c) pontjában megfogalmazott szabály képezi. Ennek értelmében a felsőoktatási intézmények autonómiájának külön nevesített esete a felvétel feltételeinek meghatározása. Az egyetemek és főiskolák saját hatáskörükben állapíthatják meg a felvehető hallgatók számát, és belátásuk szerint választhatják ki a felvételizők közül a hallgatóikat. Mindennek azonban természetesen a jogszabályok keretei között kell zajlania, a felsőoktatási autonómia semmiképpen sem jelentheti azt, hogy az intézmény ne lenne köteles tiszteletben tartani az egész jogrendszert átható általános jogelveket és a felvételre vonatkozó jogszabályi rendelkezéseket. E jogterület alapvető jogforrásának számít a felsőoktatási törvényen kívül a felsőoktatási intézmények felvételi eljárásának általános szabályairól szóló 269/2000. (XII. 26.) Korm. rendelet.

Mindenképpen meg kell említeni e körben az egyes felsőoktatási intézmények saját intézményi (és kari) felvételi szabályzatait is, amelyeknek rendelkezései ugyan nem minősülnek jogforrási rendelkezéseknek, mégis kötik a felvételi eljárás szereplőit: a felvételizőket és magukat az intézményeket is. Ugyancsak nem minősül jogforrásnak, mégis óriási jelentőséggel bír az Oktatási Minisztérium Felsőoktatási felvételi tájékoztató (a továbbiakban: Tájékoztató) című kiadványa. A Tájékoztató elsődleges információforrást jelent a jelentkezők számára, jelentősége miatt fontos, hogy csak pontos információkat tartalmazzon.

A felsőoktatási törvény fentebb idézett rendelkezéséből következő intézményi autonómiából egyben az is levezethető, hogy hivatalunk kizárólag azt vizsgálhatja, hogy a felsőoktatási intézmény eleget tett-e a felvételre vonatkozó jogszabályok és az intézményi szabályzat(ok) – garanciális jelentőségű – eljárási jellegű követelményeinek.

A hozzánk érkezett panaszok egy részében a beadványozók olyan, a felvétellel kapcsolatos kérdést tettek fel, amelyekre a válasz a Tájékoztatóban megtalálható volt. Ezekben az esetekben is igyekeztünk felvilágosítást adni, és felhívtuk a beadványozók figyelmét arra, hogy részletes információhoz juthatnak a Tájékoztatóból.

A beadványok egy csoportja azt a kérdést érintette, hogy milyen feltételekkel kerülhet be valaki a felvételi eljárásba, vagyis milyen követelményeknek kell megfelelnie ahhoz, hogy egyáltalán érvényes jelentkezést nyújthasson be.

A beadványozó olyan szakra jelentkezett, amelynél a felsőoktatási intézmény kötelezően emelt szintű érettségi vizsgát írt elő. A felvételi jelentkezési lap benyújtásán túl azonban nem jelentkezett érettségi vizsgára is. Tájékoztattuk, hogy az új érettségi-felvételi rendszerben – mivel az érettségi és a felvételi vizsga egybeesik –

a felsőoktatási intézmények, illetve az OFI nem kezeli a felvételi jelentkezést egyben a felvételi vizsgára való jelentkezésként. Amennyiben valaki úgy jelentkezik felsőoktatási intézménybe, hogy pontjai kiszámításához érettségi vizsgát is kell tennie, az erre való jelentkezést a felvételi eljárástól teljesen függetlenül kell és lehet megtennie. Az érettségi vizsga ugyanis soha nem évül el a felsőoktatási felvételi szempontjából, vagyis nem esik feltétlenül egybe az érettségi vizsga letételének és a felsőoktatási intézménybe való jelentkezésnek az időpontja. Ezért a felsőoktatási felvételi eljárásban az intézmények és az OFI nem is tudhatja, hogy az egyes jelentkezők rendelkeznek-e az adott felvételi vizsgatárgyból érettségi vizsgával, és ha igen, akkor megfelelő szintűvel rendelkeznek-e. Az érettségi vizsgákra tehát – amennyiben ez számukra szükséges – a felvételizőknek egyénileg kell jelentkeznie. Mindezek alapján a beadványozó 2005-ös felsőoktatási felvételi jelentkezése érvényes, ám eredménytelen, hiszen nem rendelkezik a megfelelő szintű vizsgával, ami alapján felvételi pontjait kiszámolhatnák. (K-OJOG-518/2005.)

A képességek alapján hozzáférhető felsőoktatáshoz való jog alkotmányos alapjog. A felvételi eljárás éppen azt célozza, hogy kiderüljön, kinek megfelelőek a képességei arra, hogy részt vehessen a felsőoktatásban. Más korlátot a bekerülésre csak nagyon szűk körben lehet állítani.

Egy felsőoktatási intézmény vezetője azt a kérdést tette fel, hogy hozhat-e a főiskola olyan tartalmú intézményi szabályt, amely csak abban az esetben tenné lehetővé saját intézményük dolgozói számára a főiskolán tanulmányok folytatását, ha más hazai felsőoktatási intézményben az adott szakon nem folyik képzés. Előadta, hogy intézményükben erkölcsi aggályok merülnek fel például az oktatást segítő tanszéki munkatársak – adminisztrátorok, laboránsok – képzése esetében.

A kérdéssel kapcsolatos álláspontunk a következő. A felsőoktatási jogszabályok – igaz ez mind a régi felsőoktatási törvényre és az ahhoz kapcsolódó végrehajtási jogszabályokra, és igaz ez az új felsőoktatási törvényre is – ugyan az intézmény hatáskörébe utalják a felvételi követelmények megállapítását, ám ez nem jelenti azt, hogy az intézménynek semmire nem kellene tekintettel lennie eljárása során. A felsőoktatási intézmény döntései nem lehetnek diszkriminatívak, vagyis nem valósíthatnak meg hátrányos megkülönböztetést. Az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint hátrányos megkülönböztetést valósít meg az a megkülönböztetés, amelynek nincs kellő alkotmányos indoka, más megközelítésben, ha ésszerűtlen, önkényes. Az intézményvezető által leírt megkülönböztetés indokolatlan, ilyen jellegű tiltással nem találkozunk az oktatás területén sehol. Nem is lenne értelme, a részrehajlás nem lehet automatikusan feltételezendő az oktatók részéről, amennyiben viszont mégis megtörténne, nem is okozhat olyan károkat, mint amilyeneket azokban az esetekben, ahol az elfogultságot kifejezetten összeférhetlenségi okként kezelik a jogszabályok. Annak sincsen jogszabályi akadálya, hogy egy oktató saját hozzátartozóját vizsgáztassa, nemhogy egy munkatársát. Márpedig, ha kifejezett jogszabályi felhatalmazás nélkül állítana kizáró feltételt a felvételi eljárás során a felsőoktatási intézmény, akkor végső soron a művelődéshez való alkotmányos alapjog szintén az Alkotmányban önállóan nevesített részjogosítványát, a felsőfokú tanulmányok folytatásához való jogot korlátozná alkotmányellenes módon.

Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy a vizsgák során elfogult lehetne az értékelés. Amennyiben ilyent tapasztalnak, akár pozitív, akár negatív irányban, azt orvosolni kell. (K-OJOG-1287/2005.)

A felvételi rendelet 2. § (4) bekezdés i) pontja értelmében a felsőoktatási intézmények a Tájékoztatóban kötelesek közzétenni a felvételi vizsgák időpontját. Mint minden évben, 2005-ben is érkezett hozzánk olyan panasz, amely azt sérelmezte, hogy ugyanabban az időpontban több felsőoktatási intézmény is tart felvételi alkalmassági vizsgát.

A felsőoktatási jogszabályok nem tiltják azt, hogy az intézmények ugyanazon napra hirdessék meg felvételi vizsgaidőpontjaikat. Ilyen esetben az intézmények megadhatnak pótfelvételi időpontot is, ám erre nem kötelezhetők. A jelentkezők a Tájékoztatóból idejében értesülnek a vizsgák időpontjáról, és a jelentkezéseik beadásakor ezt az adatot figyelembe vehették. A fentiek alapján az ügyben oktatási jogsérelmet nem állapítottunk meg. (K-OJOG-105/2005., K-OJOG-590/2005., K-OJOG-726/2005.)

Ahogy arról korábban már szó esett, hivatalunk által nem vizsgálható, hogy a felvételiző által kapott pontszám megfelel-e a vizsgán nyújtott teljesítménynek, ám azt, hogy a regisztráció során nem történtek-e hibák, vizsgálhatjuk.

A panaszos téves adminisztrációból eredő problémáival fordult hivatalunkhoz. A felvételi eljárás során hiánypótlásra szólították fel, amelynek az érettségi bizonyítványa másolatának benyújtásával eleget is tett. Ugyanakkor 2005. július 28-án értesítést kapott az intézmény tanulmányi osztályától, amelyben tudomására hozták, hogy kizárták a felvételi eljárásból, mert a befizetendő 3000 forintot nem rótta le. Mivel a panaszos rendelkezett a befizetést igazoló csekk másolatával, kérelmet nyújtott be az Országos Felsőoktatási Felvételi Irodához, amelyben jelezte, hogy a felvételi eljárási díjat befizette, az erről szóló csekket pedig elküldte. Az OFI közbenjárását követően azonban a felsőoktatási intézmény arról értesítette a felvételizőt, hogy csak költségtérítéses helyre fogadják el jelentkezését. A felvételiző ezután hozzánk fordult. Levélben fordultunk a felsőoktatási intézményhez, amely ekkor megváltoztatta korábbi álláspontját, és felvette államilag finanszírozott hallgatónak a panaszost. (K-OJOG-774/2005.)

2005-től az önálló felvételi vizsga megszűnt, helyét az érettségi vizsga vette át. Az új rendszerre való átállás természetes módon kérdéseket vet fel. Az új rendszerben az érettségi jegyek alapján számolják ki a felvételi pontszámot. De mi történik vajon azokkal, akik ugyan érettségiztek, ám a ma kötelező érettségi tárgyakból nincs vizsgájuk, illetve vizsgájuk van, de jegyük nincs, hanem szóveges értékelést kaptak? Az új rendszernek be kell tudni fogadnia őket is.

A beadványozó 1979-ben érettségizett. Abban az évben – hasonlóan több évhez – a történelem nem volt kötelező érettségi tárgy, így ebből nem rendelkezik érettségi vizsgával. Tájékoztattuk, hogy ilyen esetben a történelem helyett nem számítható be a más tárgyból tett érettségi vizsga, ám nem is kell attól tartania, hogy emiatt nem vehet részt a felvételi eljárásban. Ugyanúgy, mintha más felvételi tárgy hiányozna, történelem tárgyból most kell vizsgát tennie, és e vizsga eredménye alapján számolják ki a felvételi pontjait. (K-OJOG-374/2005.; K-OJOG-462/2005.; K-OJOG-463/2005., K-OJOG-471/2005., K-OJOG-484/2005., K-OJOG-492/2005., K-OJOG-1266/2005.)

Nem kell ugyanakkor vizsgát tennie annak, aki már tett érettségét a felvételi tárgyból, ám érettségi bizonyítványában nem jegy, hanem „megfelelt” minősítés szerepel. (Az 1974-ben érettségizettek nem jegyet, hanem ilyen szóveges értékelési fokozatot kaptak.) Az ő teljesítményük ugyanis megfeleltethető a mai rendszernek, így a „kiválóan megfelelt” fokozat középszintű jeles (100%) osztályzatra, a „megfelelt” fokozat középszintű jó (79%) osztályzatra váltható át. (K-OJOG-73/2005., K-OJOG-422/2005.)

Az új rendszerre való áttérés keretében utoljára 2005-ben lehetett az érettségét kiváltani nyelvvizsgával. Érettséginek ugyan az ilyen teljes értékű, ám a felvételi eljárásban nem használható fel.

Egy szülő azt sérelmezte, hogy gyermeke hiába váltotta ki előrehozott érettségi vizsgáját nyelvvizsgával, a felsőoktatási intézmények nem fogadják el az ilyen vizsgát felvételiként. Ez a gyakorlat a szülő szerint diszkriminatív. Tájékoztattuk, hogy az érettségi vizsga vizsgaszabályzatának kiadásáról szóló 100/1997. (VI. 13.) Korm. rendelet 61. § (10) bekezdése a következőképpen rendelkezik:

„A 2002-2005-ben szervezett vizsgaidőszakokban teljesítette idegen nyelvből az érettségi vizsgát az, aki – egynyelvű vagy kétnyelvű – legalább középfokú, „C” típusú, államilag elismert nyelvvizsga-bizonyítvánnyal vagy azzal egyenértékű okirattal rendelkezik. Ebben az esetben a vizsgázó tudását 2004-ig jeles (5) osztályzattal; 2005-ben emelt szintű jeles (5) (100%) osztályzattal kell minősíteni. A felsőoktatási felvételi eljárás során a jelentkezési feltételként meghatározott emelt szintű idegen nyelvi érettségi vizsga teljesítését nem helyettesíti az e bekezdés szerint a nyelvvizsga-bizonyítvány alapján kiadott érettségi bizonyítvány. Az a tanuló, akinek a felsőoktatási továbbtanulásnál feltétel az idegen nyelvi emelt szintű érettségi vizsga letétele, és aki korábban államilag elismert nyelvvizsga-bizonyítvány alapján teljesítette az előrehozott emelt szintű

idegen nyelvi érettségít, még tanulói jogviszonya alatt jelentkezhet ugyanabból a nyelvből emelt szintű idegen nyelvi érettségi vizsgára.”

A jogszabályi rendelkezésből látszik, hogy a nyelvvizsgával kiváltott előrehozott érettségít valóban nem vehetik figyelembe a felsőoktatási intézmények felvételi eljárásukban, a kedvezmény csak az érettségi vizsgára vonatkozik, vagyis az a lényege, hogy némileg tehermentesíti az érettségizőket az érettségi alatt. Nem cél azonban, hogy a felvételi eljárásban előnyökhöz juttassa őket. Álláspontunk szerint a hátrányos megkülönböztetés gyanúja éppen akkor lenne felvethető, ha az így szerzett érettségi bizonyítvány felvételi eredménnyé lenne átalakítható. A panaszos gyermekét viszont hátrány nem éri, hiszen az idézett jogszabályhely utolsó mondata alapján még tanulói jogviszonya fennállása alatt – de természetesen később is bármikor – újra jelentkezhet a felvételi során szükséges érettségi vizsgára, és ezzel pontosan ugyanabba a helyzetbe kerül a felvételi szempontjából, mint bármely más felvételiző. (K-OJOG-983/2005., K-OJOG-1327/2005.)

A felvételi pontok nemcsak a mindenki által ismert módon számíthatók. Kivételes esetben a jogszabály más megoldást is alkalmazni enged.

A panaszosok felsőfokú szakképzésben vettek részt. Szakirányban szerettek volna továbbtanulni, méghozzá a szakképzési tanulmányi eredményeik alapján. Sételmeztek, hogy a szakképzési eredmények kevesebb felvételi pontot eredményeztek, mint a rendes felvételi pontszámításban kialakult felvételi ponthatár.

Az ügyben a következő álláspontot alakítottuk ki. A felsőoktatási intézmények felvételi eljárásainak általános szabályairól szóló 269/2000. (XII. 26.) Korm. rendelet szerint a felvételi eljárásban a felvételi pontok kiszámítása az érettségi vizsga eredménye alapján történik. Ebben az eljárásban mindenki részt vehet. Ehhez képest kivételes szabályt tartalmaz a rendelet 10. § (4) bekezdése a felsőfokú szakképzésben részt vettek számára. Kedvezményes eljárásra számíthatnak, ugyanis nemcsak a rendes módon számított pontszámot kaphatják meg, hanem számukra létezik egy másik út is, nevezetesen, hogy nem kell vizsgát tenniük, hanem a szakképzésben elért tanulmányi átlagukat alapul véve számítható ki a pontszámuk.

Mindezekből következik, hogy a felsőfokú szakképzésben részt vettek nem feltétlenül érnek el a sajátos számítási módjukkal magasabb pontszámot, mint a rendes úton próbálkozó felvételizők. Egyszerűen arról van szó, hogy a felsőfokú szakképzésben részt vettek két lehetőség közül választhatnak. Vagy a rendes úton felvételiznek, vagy pedig a számukra kedvezményként megállapított utat veszik igénybe. Egyik út sem jelent magától értetődően biztos bejutást, sőt, a ponthatárok meghúzása előtt természetesen az sem látható előre, hogy melyik számítási móddal kap nagyobb esélyt a felvételiző. A két lehetőség közötti választás ódiuma a jelentkezőt terheli. Előfordulhat, hogy az az út, amelyet választott, kedvező lesz számára, de előfordulhat az is, hogy nem. Ez utóbbi történt a panaszosok esetében. Hátrányos megkülönböztetésben azonban nem volt részük, hiszen a rendes felvételi eljárásban ugyanúgy részt vehettek volna, mint bárki más. Ők inkább előnyben voltak a többiekhez képest, mert volt választási lehetőségük. Mivel az ügyben jogsértést nem mutattunk ki, az ügyet lezártuk. (K-OJOG-780/2005.)

Több panaszos vetette fel azt a kérdést, hogy megfelel-e a hátrányos megkülönböztetés tilalmának a kétszintű érettségi bevezetése és alkalmazása a felsőoktatási intézmények felvételi eljárásában. Az alapügyet a K-OJOG-22/2005. számon iktattuk, ám később számos más panasszal kellett összevonnunk, mivel ezt követően nagyon nagy számban érkeztek hozzánk ugyanebben a témában beadványok. A nagy sajtóvisszhangot is kiváltott ügy alapkérdése az volt, hogy a 2005-ben érettségiző és felvételiző diákok nem kerülnek-e hátrányba a szintén ez évben felvételiző, de korábban érettségizett társaikkal szemben.

A beadványozók – tanulók, pedagógusok, intézményvezetők – állítása szerint a kétszintű érettségi bevezetése a felvételi eljárás során hátrányos helyzetbe hozza a 2005-ben érettségiző tanulókat azokkal szemben, akik korábban érettségiztek. A beadványozók szerint a korábban – elsősorban 2004-ben – érettségizettek közül azok, akik nem az első helyen megjelölt intézménybe jutottak be, most tömegesen kívánták kihasználni ezt a lehetőséget, a 2005-ben érettségizők viszont elkeseredett, demoralizált állapotba kerültek a felismeréstől, hogy ők a korábban végzetekhez képest jelentős versenyhátrányba kerültek.

A beadványok a hátrányos megkülönböztetést két mozzanatban ragadták meg:

1. A 2005 előtt érettségiző, és idén felsőoktatási intézménybe felvételiző diák korábban szerzett érettségi jegyét középszintű érettségiként tudta elismertetni, méghozzá a szerzett pontok szempontjából maximális százalékként. Tehát egy korábbi jeles érettségi 100%-ot ért, függetlenül attól, hogy a jeles osztályzatot milyen százalékos teljesítményre kapta. Ezzel szemben a 2005-ben érettségiző és felvételiző diák 100%-ot csak abban az esetben kaphatott, ha érettségijét hiba nélkül, maximális pontszámmal teljesítette, egyébként pedig, hiába kapott ugyanolyan osztályzatot, mint a korábban érettségiző (pl. jelest), felvételi pontszámában 2-3-al kevesebbet kapott. A felvételinél 2-3 pont – duplázva 4-6 – óriási előnyt jelenthet.
2. A 2005 előtt érettségiző tehet emelt szinten érettségit 2005-ben. Ha ezt legalább 33%-osra teljesítette, akkor megkapta az emelt szintű érettségiért járó 7 többletpontot. Ugyanakkor beszámíttathatta régi, közepesenél jobban sikerült érettségijét, vagyis a szerzett pontok számításánál az előnyösebb régi eredményt kérhette figyelembe venni, míg a közepes vagy annál jobb osztályzatú, emelt szintű vizsgáért járó többletpontokat szintén megkapta, mivel tett emelt szintű vizsgát is. Vagyis ha valaki 2005 előtt jeles érettségit tett, és 2005-ben 33%-osra teljesítette az emelt szintű érettségit, akkor maximális szerzett pontot, plusz 7 többletpontot is kapott (tárgyanként), míg ugyanezt a felvételi eredményt a 2005-ben érettségiző diák csak akkor tudta produkálni, ha 2005-ben maximális pontszámra mérte az emelt szintű érettségit.
A jogszabályok alapján az alábbi következtetést vontuk le. A két pontban foglaltak külön-külön is felvetették oktatási jogsérelem veszélyét, ám együttes hatásukban mindenképpen veszélyeztették a felsőoktatási intézményekbe felvételizők azon csoportjának jogait, akik 2005-ben érettségiztek, vagyis álláspontunk szerint felvetették a 2005-ben érettségizők hátrányos megkülönböztetésének gyanúját. Ugyanakkor az is nyilvánvaló volt, hogy az érettségi-felvételi eljárás akkori szakaszában (2005 tavasza, jóval az érettségi és felvételi jelentkezések lezárulta után) az előre lefektetett szabályok teljes mértékben nem voltak megváltoztathatók, ezzel ugyanis a jogbiztonság alkotmányos követelménye olyan súlyosan sérült volna, hogy ez nagyobb károkat okozhatott volna, mint a fennálló alkotmányosan visszás helyzet. A jogbiztonságot azonban csak a jogalanyok számára hátrányt okozó visszamenőleges hatályú szabályozás sérti, olyan szabálmódosításra, amely az érintettek számára nem hátrányos, még akár akkor is sor kerülhetett.
Megállapítottuk, hogy az elkövetkező évekre nézve elsődlegesen a felvételi eljárást szabályozó jogszabály módosításával kellett a problémát orvosolni, a 2005. évben felvételizőkre nézve az oktatási tárca eseti jelleggel is kialakíthatott olyan megoldási módo(ka)t, amelyekkel kiküszöbölhető volt az esélyegyenlőség hiánya.
A fentieket ismertettük az oktatási miniszterrel, és kértük azonnali intézkedés megtételét.
Az oktatási miniszter döntését segítette az igazságügy-minisztertől kapott helyzetértékelés is. Az igazságügy-miniszter a miniszterelnök számára foglalta össze az általunk 1. számmal jelölt problémával kapcsolatos álláspontját.
Az igazságügy-miniszter feljegyzésében rögzítette azt a tényt, hogy a 2005-ben érettségizők és a korábban érettségizők eltérő szabályok szerint kaptak felvételi pontokat. Megállapította ugyanakkor, hogy az eltérő szabályozás alkotmányossági aggályokhoz akkor vezet, ha az Alkotmány 70/A. §-a által tiltott megkülönböztetést eredményez. Az Alkotmánybíróság következetes álláspontja szerint nem minden megkülönböztetés alkotmányellenes. Az Alkotmánybíróság gyakorlata alapján a testület akkor állapítja meg a diszkriminációt, ha a megkülönböztetés azonos szabályozási koncepción belül hasonló (homogén) csoporton belül áll fenn, és az eltérő szabályozásnak nincs kellő súlyú alkotmányos (azaz az adott helyzettel összefüggő ésszerű) indoka.
Az igazságügy-miniszter értékelése szerint az érettségi rendszer változása, illetve ezzel összefüggésben a felsőoktatási felvétel rendszerének a módosulása szempontjából a már korábban sikeres érettségit tett diákok és az először 2005-ben érettségizők a felvételi pontszámítás szempontjából nem képeztek homogén csoportot. A felsőoktatási intézménybe jelentkezők e két csoportját azért nem lehet teljesen egységesen kezelni, mert az új érettségi bevezetésével a korábbtól lényegesen különböző rendszer került bevezetésre, amelynek keretében kétszintű (közép-, illetve emelt szintű) érettségi letételére van lehetőség. A korábbi és az új érettségi rendszer nagymértékben eltér egymástól, így a rendszer megváltozásával összefüggésben az érintett két csoport nincs összehasonlítható helyzetben, ezért közöttük – alkotmányjogi értelemben – megkülönböztetésről sem lehet szó.
A rendelkezésére álló információk és elemzések alapján az oktatási miniszter a következő álláspontra helyezkedett. Elfogadta az igazságügy-minisztertől kapott állásfoglalást, és úgy döntött, hogy az 1. számmal jelölt probléma nem valósít meg a felvételizők között hátrányos megkülönböztetést. Ezért e tárgykörben sem a jogszabály módosítását, sem más intézkedés megtételét nem tartotta szükségesnek.
Álláspontunk a kérdésben változatlan maradt. Szemben az igazságügy-miniszter álláspontjával úgy véltük, a jelentkezők szükségszerűen homogén csoportot kell, hogy alkossanak. Az Alkotmány 70/F. § (2) bekezdése

alapvető jogként rögzíti a képességei alapján mindenki számára hozzáférhető felsőfokú oktatáshoz fűződő jogot. A felvételi rendszer célja éppen az, hogy a felsőoktatási intézményekbe a legjobb képességű pályázók kerüljenek be. A képességek mérése során ugyanakkor elengedhetetlen, hogy a felvételizők teljesítménye összemérhető legyen, és ez alapján egységesen rangsorolhatóak legyenek. Amennyiben a felvételizők nem alkotnak a rangsorolás szempontjából homogén csoportot, akkor pont a felvételi rendszer lényegét jelentő elv nem tud érvényesülni.

A 2. számmal jelölt problémával kapcsolatban az oktatási miniszter úgy döntött, hogy kezdeményezi a Kormánytól a 269/2000. (XII. 26.) Korm. rendelet módosítását. A Kormány döntése értelmében e módosítás szerint a felvételi rendelet 20. §-a 2005. április 27-i hatállyal a következő (12) bekezdéssel egészült ki:

„(12) Az oktatási miniszter az Ftv. 74. §-a (1) bekezdésének g) pontjában foglalt jogkörében – az új érettségi vizsgarendszer bevezetésével összefüggésben a korábban érettségizettek részére megállapított felvételi pontszámításból fakadó eltérések kezelése és az egyenlő bánásmód biztosítása érdekében – a Felsőoktatási és Tudományos Tanács állásfoglalásának keretei között dönthet az egyes felsőoktatási intézmények meghatározott szakjain az államilag finanszírozott képzés felvételi keretszámainak olyan jellegű bővítéséről, amely a korábban érettségizettekkel irányadó felvételi pontszámításból eredő, az új rendszerű érettségi vizsgát tevő felvételizőket esetlegesen érő hátrányokat ellensúlyozza. Az egyházi felsőoktatási intézmények esetében az oktatási miniszter a keretszám bővítéséről az Ftv. 74. §-a (1) bekezdése g) pontjának második mondatában meghatározott eljárás szerint dönthet.”

Megállapítottuk, hogy a felhatalmazás alapján az oktatási miniszter által hozott döntés ellensúlyozhatja az egyes felvételizőket ért hátrányokat. (K-OJOG-22/2005.)

A kérdésről az Alkotmánybíróság is véleményt nyilvánított, és 168/B/2005. AB határozatában az egyes pontszámítási szabályok alkotmányellenességének megállapítását elutasította. Az Alkotmánybíróság kimondta, hogy a felsőoktatási intézmények felvételi eljárásainak általános szabályairól szóló 269/2000. (XII. 26.) Korm. rendelet szabályozása az érettségien elért eredmény alapján számított felvételi pontok meghatározásakor nem tesz különbséget az alapján, hogy az érettségit (2005 előtt vagy 2005-től) és milyen módon (a régi, egyszintű érettségi, az új közép- vagy emeltszintű érettségi rendszerében) tette le a felsőoktatási intézménybe jelentkező. E szabályok minden jelentkezőre egyformán kötelezőek. Emellett megállapította, hogy a hatályos szabályozás a felsőoktatásban való részvételhez fűződő jogot önmagában nem korlátozza, hanem csak azt befolyásolja, hogy az adott évben a választott felsőoktatási intézménybe mekkora eséllyel kerül be az érettségiző, így legfeljebb esély-, de nem jogkülönbség lehet a szabályozás következménye. Mindezek alapján a 2005-ben felvételizőket érintő rendelkezést az Alkotmánybíróság nem semmisítette meg, erre az időszakra kötelező jogszabályi változtatást pedig nem írt elő a jogalkotó számára.

Ugyanakkor az Alkotmánybíróság szerint a jogalkotónak az Alkotmányból eredő általános kötelezettsége, hogy olyan szabályokat alkosson, amelyek nemcsak a jogegyenlőséget, hanem az esélyegyenlőséget is a lehető legnagyobb mértékben biztosítják. A jogalkotó a felvételi rendszer alapvető működési elveinek meghatározása során az egyik érintetti kör (a régi típusú rendszerben érettségizettek) jogegyenlőségének biztosítását szolgáló olyan szabályokat alkotott, amelyek hátrányosan érinthetik egy másik kör esélyeit a felsőoktatásba való bekerülésre. Emiatt az Alkotmánybíróság határozatában felhívta a jogalkotót, azaz a Kormányt, illetve az Oktatási Minisztériumot, hogy 2005. december 31-ig vizsgálja felül a szabályozást, és alkosson az esélyegyenlőséget megerősítő szabályokat.

Az Oktatási Minisztérium ezek után több jogszabály-módosítást hajtott végre, amelyet természetesen figyelemmel kísértünk. A felvételi rendelet módosításakor merült fel a következő probléma. A jogszabály-változás folytán a jövőben a nyelvvizsgákért kapható pluszpontok száma csökkenni fog. Az Oktatási Minisztérium eredetileg ezt a változtatást is a 2006-os évtől kívánta bevezetni. Mivel fennállt a veszélye annak, hogy az azonnali változtatás hátrányos helyzetbe hozza azokat a felvételizőket, akik eddig a korábbi számítási mód szerint készültek a felvételire,

ez a helyzet pedig sértené a jogalkotásra vonatkozó alkotmányos követelményeket, javasoltuk, hogy az új többletpont-számítási rendszer csak 2008-tól lépjen hatályba. Az oktatási miniszter elfogadta javaslatunkat.

TANULMÁNYI ÉS VIZSGAÜGYEK

A felsőoktatási hallgatók tanulmányi és vizsgaügyeit a jogszabályok mellett az intézmények által alkotott részletes belső szabályzatok rendezik. E szabályzatok minden hallgató számára nyilvánosak, ugyanakkor az érintettek sok esetben hivatalunktól szereznek tudomást a rájuk vonatkozó intézményi szabályokról. Ezért munkák során minden esetben igyekszünk felhívni a hallgatók figyelmét a szabályzatok elérési lehetőségeire elősegítve ezzel érdekeik hatékony érvényesítését.

Ebben az évben számos panasz származott a tanrend megváltoztatása, illetve a végzett szak besorolása körül keletkezett vitákból.

A panaszos beadványában a tanulmányi rend módosításának feltételeivel kapcsolatban tett fel kérdéseket. Tájékoztattuk, hogy a felsőoktatási törvény 51. §-a szerint a főiskola szervezetéről és működéséről az egyetemi, illetőleg a főiskolai tanács szabályzatot alkot, amely tartalmazza és meghatározza a felsőoktatási intézmény oktatási és tudományos kutatási feladatait, az intézmény oktatóinak, tudományos kutatóinak, hallgatóinak jogait és kötelességeit, valamint a hallgatók tanulmányi és vizsga szabályzatát. E rendelkezés alapján a felsőoktatási intézmény joga tanrendjének megállapítása, annak megváltoztatása, illetve a vizsgákkal kapcsolatos szabályok elfogadása. Ugyanakkor általános alapelvként érvényesül, hogy a tanrend módosítása, vizsgák összevonása, új tantárgyak bevezetése nem történhet meg irreálisan rövid időtartam alatt, mivel ez a hallgatók alapvető jogait sértené, illetve ellehetetlenítené tanulmányaikat. A megjelölt időtartam, a változásokra való felkészülési idő elfogadhatósága mindig a konkrét eset körülményeinek megítélésétől függ. (K-OJOG-102/2005., K-OJOG-280/2005.)

Egy hallgató sérelmezte a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karának eljárását. A panaszos a PPKE-BTK magyar nyelv és irodalom szakos hallgatója volt. Tanulmányait 1995-ben kezdte. Az abszolutóriumához a múlt tanév végéig már csak egy tanegység hiányzott, a BMR-251 jelzésű, „Az európai nyelvtudomány története” című tanegység. A panaszos arról értesült, hogy 2005 nyarán az említett tanegységet törölték a kötelezően elvégzendő tárgyak közül. Ennek ellenére az intézmény nem adta ki az abszolutóriumot arra hivatkozva, hogy az új (kredites) szabályok a beadványozóra nem vonatkoznak, ezért a régi tantervi követelményeket kell teljesítenie. A panaszos ugyanakkor azt állította, hogy még 2002-ben nyilatkoztatta az egyetem, hogy vállalja-e az új képzési követelmények szerinti követelményeket, vagy a régi szerint kívánja befejezni tanulmányait, és ő ekkor az új mellett döntött. A panaszos azt is közölte hivatalunkkal, hogy az egyetem időközben megszüntette a hallgatói jogviszonyát. A PPKE levelében arról tájékoztattott, hogy 1995-ben, vagyis amikor a panaszos megkezdte a tanulmányait, a karon egy ún. előíró féléves rendszer volt érvényben. Ez azt jelentette, hogy ha valaki egy adott félévben csak egyetlen tárgyat nem teljesített, az egész félévet ismételni kényszerült (vagyis ki kellett hagynia egy félévet, és újra végeznie az ismétlendőt). Mivel ez a rendszer aránytalanul sújtotta a hallgatókat, 2001-től a kar bevezette az ún. előíró tanegységlistás rendszert. Ennek az a lényege, hogy minden szak előírja az abszolutórium kiadásához elvégzendő tanegységeket, s a hallgató saját szándéka szerint végzi ezeket, figyelembe véve a szaknak a végzésére vonatkozó belső utasításait. Ez a rendszer előírja ugyan a tanegységeket, de nem köti félévhez őket, s ezért ha valaki egy tanegységet nem tud teljesíteni egy adott félévben, nem kell automatikusan félévet ismételnie, csupán az el nem végzett tanegységet kell megismételnie. 2002-től pedig a kar bevezette a kreditrendszerű képzést. A rektor álláspontja szerint amikor a panaszos 2002-ben folytatta korábban megkezdett, majd felfüggesztett tanulmányait, csak előíró tanegységlistás rendszerben tehetett ezt, mert a kreditrendszerű képzést csak felmenő rendszerben vezették be 2002-től. A nem kredites képzésben részt vevők számára pedig a vitatott tanegység kötelező. Mindezek alapján elfogadtuk a rektor azon álláspontját,

hogy a vitatott tanegység a panaszos képzésében kötelező. A beadványozó által említett nyilatkozat, miszerint az egyetem 2002-ben nyilatkoztatta, hogy az új rendszer szerint kívánja-e folytatni tanulmányait, feltehetőleg az előíró féléves rendszer és az előíró tanegységlistas rendszer közötti választásra vonatkozott, a kreditrendszerű képzésre biztosan nem, ugyanis azt ő jogszerűen nem is választhatta. A kreditrendszer bevezetéséről szóló jogszabályok (a 90/1998. (V. 8.) Korm. rendelet és a 77/2002. (IV. 13.) Korm. rendelet) ugyanis egységesen 2002. szeptember 1-jétől, felmenő rendszerben rendelik bevezetni azt, vagyis a panaszos, aki korábban kezdte tanulmányait, nem kerülhetett e rendeletek hatálya alá. Ebből következően rá nézve kötelezőek voltak azok a tanegységek, amelyek minden olyan hallgatónak kerültek kötelezőként előírásra, akik még nem a kredites képzésben vesznek részt. Ilyen hallgatók egyébként értelemszerűen, és a rektor tájékoztatása szerint is, számosan vannak. Ebben a tekintetben tehát az egyetem eljárásában jogsértés nem volt kimutatható. (K-OJOG-984/2005.)

A panaszos levelében kifogásolta, hogy a Zsigmond Király Főiskolán folytatott nemzetközi kapcsolatok szakos tanulmányai során nem szerezhet közgazdász végzettséget, holott az elvégzett tárgyak jellege erre feljogosítaná. Válaszunkban felhívtuk a figyelmét arra, hogy a felsőoktatási törvény 64. § (2) d) pontja szerint az oktatás, a tudományos képzés, a művészeti tevékenység, a kutatás és a tanulás szabadságának biztosítása érdekében a felsőoktatási intézmények önkormányzati joga a tantervek, tananyagok, képzési programok meghatározása. Emellett a képzésre vonatkozó alapvető követelményeket a nemzetközi kapcsolatok alapképzési szak képesítési követelményeiről szóló 46/1997. (III. 12.) Korm. rendelet melléklete rendezi. Ettől elkülönült szabályozás alá esnek a főiskolai szintű közgazdasági szakok – így például a nemzetközi kapcsolatok szakkal párhuzamba állítható nemzetközi kommunikáció szak is –, amelyeket a közgazdasági felsőoktatás alapképzési szakjainak képesítési követelményeiről szóló 4/1996. (I. 18.) Korm. rendelet 3. melléklete tartalmazza. E jogszabályok értelmében a nemzetközi kapcsolatok szak, amelynek keretében alapképzésben főiskolai végzettség és „nemzetközi kapcsolatok szakreferens” szakképzettség szerezhető, nem tartozik a közgazdasági felsőoktatás alapképzési szakjai közé. A panaszos álláspontja alapján a felsőoktatási intézmény eleget tesz azon követelményeknek, amelyek a „közgazdász” végzettség megszerzéséhez szükségesek. Ezt olyan tanulmányi kötelezettségekkel indokolja, mint a tanulmányok során teljesítendő négy komplex szigorlat, amelyek közül kettő a közgazdasági, valamint a módszertani és menedzsment szigorlat. Megvizsgálva a 4/1996. (I. 18.) Korm. rendelet főiskolai közgazdász, illetve a nemzetközi kapcsolatok végzettség megszerzésére vonatkozó követelményeket, általánosságban megállapítható, hogy a képzési formák különböző szabályozását az eltérő képzési célok indokolják. A nemzetközi kapcsolatok szakkal összefüggő előírásokkal a jogalkotó egy olyan multidiszciplináris képzés alapjait fektette le, amelyben egyenlő mértékben részesülnek a hallgatók jogi, biztonságpolitikai, pénzügyi, diplomáciai, illetve közgazdasági képzésben. Ezzel szemben a fentebb már említett főiskolai közgazdász végzettséget nyújtó nemzetközi kommunikáció szakon a közgazdasági ismeretek kiemelt szerepet kapnak. Ezt bizonyítja, hogy amíg a nemzetközi kapcsolatok szakon a gazdasági ismeretek tanórákban kifejezett képzési ideje a 8 féléves tanulmányok 15-20 %-át teszik ki, addig a főiskolai közgazdász végzettség megszerzéséhez a gazdasági, módszertani alapoza jogszabályi előírás alapján a tanórák legalább 20-40 %-a, és ezt is kiegészítik a közgazdasági szakismeretek további 40-70 %-ban. A nemzetközi kapcsolatok szakon az ismeretek ellenőrzési rendszere négy komplex szigorlatból áll – ahogyan a főiskola számonkérési követelményei is. Ugyanakkor e szigorlati követelmények önmagukban – a fentebb vázolt képzési arányokat is figyelembe véve – nem alapozzák meg a közgazdász végzettség megszerzésére vonatkozó jogosultságot. A Zsigmond Király Főiskola az oktatási miniszter 2000. november 6-án kelt határozatában kapott engedélyt a nemzetközi kapcsolatok szak megindítására. E határozat az Oktatási Közlöny XLV. évfolyamának 1. számában jelent meg, és úgy rendelkezett, hogy a oklevélben szereplő szakképzettség megnevezése „nemzetközi kapcsolatok szakreferens” kell, hogy legyen. A közgazdász végzettség megszerzésének lehetőségével kapcsolatos utalást a 2001/2002. tanévre vonatkozó Felsőoktatási felvételi tájékoztató sem tartalmazott. A Magyar Akkreditációs Bizottság 2003/4/III/4. sz. határozata szerint a szak akkreditációja jelenleg feltételes, annak új határideje 2006. június 30-a. Mindezek értelmében a nemzetközi kapcsolatok szakon korábban sem állt fenn a közgazdász végzettség megszerzésének lehetősége, mivel a főiskola szakindítási engedélye egyértelművé tette mind az indítható szak megnevezését, mind pedig az annak során megszerzhető végzettséget. A panaszos kifogásolta továbbá, hogy a diplomából hiányzó közgazdász megjelölés hátrányos helyzetbe hozza a Zsigmond Király Főiskola hallgatóit, amennyiben gazdasági szakirányon kívánnak továbbtanulni. E kérdéssel kapcsolatban megállapítottuk, hogy a közgazdasági felsőoktatásban folyó szakirányú továbbképzési szakok képesítési követelményeiről szóló 7/1999. (II. 1.) OM rendelet 1. számú mellékletének 2. pontja alapján gazdasági szakirányú továbbképzésben egyetemi és főiskolai végzettséggel, illetve szakképzettséggel rendelkezők

vehetnek részt. A felvétel további feltételeit az egyes továbbképzési szakok képesítési követelményei határozzák meg. A szakindítási engedéllyel rendelkező intézmény a felvételhez további feltételeket határozhat meg, így nem minősül jogszabályellenes lépésnek, amennyiben egy felsőoktatási intézmény közgazdasági végzettséget ír elő felvételi követelményként. A magyar felsőoktatási rendszerben a mindenkor képzési követelmények, illetve az annak során megszerzhető végzettség meghatározása jogalkotási feladat, amelynek megfelelő végrehajtását a Magyar Akkreditációs Bizottság ellenőrzi. A Zsigmond Király Főiskolán a nemzetközi kapcsolatok szakon tanuló hallgatók jogai nem sérülnek, tanulmányaikat a jogszabályoknak megfelelően kibocsátott szakindítási engedély, valamint a képzési követelményeket egyértelműen szabályozó képesítési kormányrendelet alapján végzik. (K-OJOG-380/2005.)

A vizsgáztatás rendjét a felsőoktatási intézmények belső szabályzataikban többnyire kellő részletességgel rögzítik. Ugyanakkor a vizsgán történtek és a megszerzett érdemjegy sokszor érinti érzékenyen a hallgatókat.

Egy hallgató egy vizsgán kapott érdemjegyét sérelmezte. Tájékoztatottuk, hogy a felsőoktatási törvény 32. § (2) bekezdés c) pontja értelmében a hallgatók tanulmányi munkájának és teljesítményének értékelése az oktató joga, így a vizsgákon nyújtott teljesítmény értékelését az oktatási jogok biztosja nem vizsgálhatja felül. Ennek az oktatói autonómiának is korlátját jelentik azonban a jogszabályokban, illetve az intézményi tanulmányi és vizsgaszabályzatban előírt eljárási rendelkezések. Amennyiben egy ilyen jellegű jogsértés a jogszabályoknak megfelelően bizonyítható, a felsőoktatási törvény 34. § (4) bekezdése alapján a felsőoktatási intézmény döntése, intézkedése vagy mulasztása ellen a hallgató jogviszonyának megsértésére hivatkozva felülbírálati kérelemmel élhet. Levelében utalt arra, hogy diktafonnal rögzítené a vizsgát. Ezzel kapcsolatban felhívtuk a panaszos figyelmét arra, hogy ez a megoldás mellett, hogy személyiségi jogokat sérthetne, egy esetleges vizsgálat esetén bizonyítékként nem fogadható el. (K-OJOG-533/2005.)

A diploma megszerzésének feltételei között sokszor az egyik legnehezebben teljesíthető akadálynak bizonyul az előírt nyelvvizsgák megszerzésének kötelezettsége. Ezért 2005-ben is jelentős számú kérdés érkezett hivatalunkhoz ebben a témakörben – mind a hallgatóktól, mind pedig a felsőoktatási intézményektől.

Az Oktatási Jogok Biztosának Hivatalába több panasz érkezett, amelyek a Budapesti Kommunikációs Főiskola üzleti kommunikáció szakán nyelvi követelményként 2004-ben bevezetett TOEIC angol nyelvű szakmai nyelvvizsgával voltak kapcsolatosak. A panaszosok sérelmezték, hogy a főiskola annak ellenére tette visszamenőleges hatállyal kötelezővé a TOEIC (Test of English for International Communication) nyelvvizsga letételét, hogy 2003-as felvételiükor még egy, a főiskola által szabályzata alapján választható nyelvből tett középfokú nyelvvizsga, illetve két angol nyelvű tantárgy teljesítését írta elő a követelményrendszer. Álláspontjuk szerint ez a módosítás a visszamenőleges hatály jogszerűtlensége mellett jelentős anyagi többletterheket jelentett a hallgatók számára. Az intézmény főigazgatója hivatalunk eljárása, valamint a hallgatói véleményfelmérés alapján belső vizsgálatot folytatott le a kérdéses TOEIC nyelvvizsgával kapcsolatban. Ennek eredményeképpen megállapította, hogy bár a nyelvvizsga tantárgyi bevezetéséből és teljesítéséből az érintett diákoknak számos előnye származik, a hallgatói vélemények alapján a 2005/2006. tanévtől kezdődően választható tantárgyként szerepel a TOEIC nyelvvizsga a mintatantervben. A főiskola döntése alapján ezzel egyidejűleg a TOEIC törlésre került a kötelező tantárgyak közül. (K-OJOG-269/2005.)

Egy főiskolai hallgató beadványában arról érdeklődött, hogy megszabhatja-e a felsőoktatási intézmény, hogy már az államvizsga előtt rendelkezni kell a diploma megszerzésének feltételeként előírt nyelvvizsgával, illetve, hogy kiköthet-e a főiskola kötelező idegen nyelvet. Tájékoztatottuk, hogy a kérdéses nemzetközi kapcsolatok alapképzési szak képesítési követelményeiről szóló 46/1997. (III. 12.) Korm. rendelet 5.3.1. pontja alapján a záróvizsgára bocsátás feltételei között szerepel legalább két idegen – köztük az egyik angol vagy francia – nyelvből szakmai anyaggal bővített nyelvvizsga-szigorlat, vagy azzal egyenértékű nyelvvizsga, amelyek közül a szabadon választott helyett felsőfokú, C típusú állami vagy azzal egyenértékű nyelvvizsga is lehet. Ugyanakkor a felsőoktatási törvény 95. § (7) bekezdése szerint amennyiben a törvény másként nem rendelkezik, az oklevél kiadásának feltétele az alapképzési szakok és szakirányú továbbképzési szakok képesítési követelményeiről szóló kormányrendeletben, illetve miniszteri rendeletben a záróvizsgára bocsátás

előfeltételeként előírt államilag elismert vagy azzal egyenértékű nyelvvizsga követelmény teljesítése. Ezen jogszabályok a panaszos esetében azt jelentették, hogy a hatályban lévő rendelkezések alapján a nyelvvizsga megszerzése nem a záróvizsgára bocsátás, hanem az oklevél kiadásának feltétele, így államvizsgáit annak hiányában is leteheti. Emellett az angol vagy francia, azaz a rendelet, és így a felsőoktatási intézmény által kötelezően előírt nyelvek közötti választás lehetősége fennállt a számára. (K-OJOG-469/2005., K-OJOG-843/2005.)

Egy rektorhelyettes arra nézve kért tájékoztatást, hogy a felsőoktatási intézmény milyen intézkedést tehet (kell tennie) abban az esetben, ha bebizonyosodik, hogy a hallgató (vagy volt hallgató) által benyújtott, az oklevél kiadásának feltételeként meghatározott nyelvvizsga-bizonyítvány hamis. Amennyiben a nyelvvizsga-bizonyítványt bemutató személy még az intézmény hallgatója, fegyelmi eljárás is indulhat ellene. Ahogyan a rektorhelyettes is jelezte, az intézmény ilyen esetben megtagadhatja az oklevél kiadását. Ugyanakkor ezt az intézménynek célszerű csak akkor megtennie, ha teljesen biztos abban, hogy a nyelvvizsga-bizonyítvány hamis, ugyanis a hallgató jogosult akár bírósághoz is fordulni az oklevél kiadása érdekében, és amennyiben a bíróság érvényesnek találja a nyelvvizsga-bizonyítványt, akkor elmarasztalja a felsőoktatási intézményt. Mindezeket túl a felsőoktatási intézmény feljelentést is tehet a rendőrségen, és akkor a továbbiakban a nyomozó hatóság fog dönteni arról, hogy történt-e az ügyben bűncselekmény vagy sem. A feljelentést azonban a felsőoktatási intézmény nem köteles megtenni, ez csak egy lehetőség számára. A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 171. § (1) bekezdése kimondja ugyanis, hogy bűncselekmény miatt bárki tehet feljelentést. A feljelentés kötelező, ha annak elmulasztása bűncselekmény. Jelen esetben közokirat-hamisítás jöhet szóba, ezzel kapcsolatban pedig nincs feljelentési kötelezettség. A (2) bekezdés értelmében a hatóság tagja és a hivatalos személy, továbbá, ha külön törvény előírja, a köztisztviselő köteles a hatáskörében tudomására jutott bűncselekményt – ha az elkövető ismert, annak megjelölésével – feljelenteni. A feljelentéshez csatolni kell a bizonyítási eszközöket, ha ez nem lehetséges, a megőrzésükről kell gondoskodni. A felsőoktatási intézmény oktatója azonban álláspontunk szerint sem nem tagja hatóságnak, sem nem hivatalos személy, így rá nézve ez a jogszabályhely sem állapít meg kötelezettséget. (K-OJOG-643/2005.)

Ismét számos levélben fordultak hivatalunkhoz a 40. életévüket betöltött hallgatók nyelvvizsga-kedvezményére vonatkozó kérdéssel. A felsőoktatási törvény 95. § (7) bekezdése alapján a felsőfokú végzettséget igazoló oklevél kiadásának feltétele az alapképzési szakok és szakirányú továbbképzési szakok képesítési követelményeiről szóló kormányrendeletben, illetve miniszteri rendeletben a záróvizsgára bocsátás előfeltételeként előírt államilag elismert vagy azzal egyenértékű nyelvvizsga követelmény teljesítése. A felsőoktatási törvény 123. § (10) bekezdése szerint amennyiben az adott képzésre vonatkozó képesítési követelmények általános nyelvvizsgát írnak elő, a követelmény teljesítése alól mentesülnek azok az egyetemi és főiskolai szintű képzésre felvett hallgatók, akik tanulmányaik – első évfolyamon történő – megkezdésének évében legalább a 40. életévüket betöltik. Ugyanakkor a kedvezményre vonatkozó kérdésekre minden esetben a kérdéses szak képzési követelményeire vonatkozó külön rendelkezések figyelembevételével lehetett pontos választ adni.

A hallgató a tanulmányaira vonatkozó nyelvvizsga-kötelezettségről érdeklődött. Tájékoztatottuk, hogy a közgazdasági felsőoktatás alapképzési szakjainak képesítési követelményeiről szóló 4/1996. (I. 18.) Korm. rendelet 1. számú mellékletének 5.3. pontja alapján az informatikus közgazdász szak a diploma megszerzésének feltétele legalább egy idegen nyelvből középfokú, C típusú állami vagy azzal egyenértékű nyelvvizsga. Ugyanakkor a hallgató levelében jelezte, hogy tanulmányainak megkezdésekor már betöltötte 40. életévét, ezért felhívtuk a figyelmét arra, hogy a vonatkozó jogszabályok alapján a diploma megszerzéséhez nem szükséges a képesítési követelményekben, valamint főiskola tanulmányi szabályzatában meghatározott nyelvvizsga-előírások teljesítése. (K-OJOG-486/2005., K-OJOG-834/2005.)

A panaszok száma ebben az évben is jelezte, hogy a felsőoktatási intézmények a jogszabályi előírásokon túl is gyakran vezetnek be a nyelvvizsga-követelmény teljesítésére vonatkozó kötelezettségeket és időbeli korlátokat.

Egy panaszos beadványában arról érdeklődött, hogy lehetséges-e három év elteltével a záróvizsgálóhoz szükséges nyelvvizsga letételével kapcsolatban halasztási kérelemmel élni. A felsőoktatási törvény 95. § (7) értelmében a felsőfokú tanulmányok elvégzését igazoló oklevél kiadásának feltétele az alapképzési szakok és szakirányú továbbképzési szakok képesítési követelményeiről szóló kormányrendeletben, illetve miniszteri rendeletben a záróvizsgára bocsátás előfeltételeként előírt államilag elismert vagy azzal egyenértékű nyelvvizsga követelmény teljesítése. Továbbá a felsőoktatási törvény 97. § (1) bekezdése szerint a sikeres záróvizsga és – ha a törvény másként nem rendelkezik – az előírt nyelvvizsga teljesítésének igazolását követő 30 napon belül a felsőoktatási intézmény kiállítja és kiadja az oklevelet a jogosult részére. Ugyanakkor a felsőoktatási törvény, illetve a jelenleg hatályban lévő vonatkozó jogszabályok, így a felsőoktatási intézményekben a képesítési követelmények alapján folyó alapképzési szakokon a nyelvvizsgák letételéről szóló 97/2000. (VI. 22.) Korm. rendelet nem ír elő időbeli korlátokat a nyelvvizsga követelmény teljesítésével kapcsolatban, így – jogszabályi felhatalmazás hiányában – a felsőoktatási intézmények számára sincs biztosítva a lehetőség, hogy a nyelvvizsga letételének időpontját, illetve annak elhalasztását engedélyhez kössék. (K-OJOG-141/2005.)

Hivatalunkba több panasz is érkezett a Budapesti Műszaki és Gazdasági Egyetem MBA képzésén résztvevő hallgatóktól. A beadványokban kifogásolták, hogy az egyetem álláspontja alapján diplomájukat azért nem kaphatták meg, mert angol egynyelvű, államilag elismert „Pitman” nyelvvizsgájuk volt. Ugyanakkor ennek ellentmond, hogy a beiratkozáskor, azaz 2002-ben hatályban lévő, rájuk vonatkozó Tanulmányi- és vizsgaszabályzat a diploma megszerzésének feltételeként „C” típusú, állami középfokú nyelvvizsga megszerzésének igazolását jelölte meg, e követelménynek pedig nyelvvizsgájuk megfelelt. A panaszos kifogásolta továbbá, hogy többszöri kérdésére sem kapott megfelelő választ nyelvvizsgájának el nem fogadásával kapcsolatban. Megkeresésünk nyomán az intézmény saját hatáskörben orvosolta a jogsérelmet, így a panaszosok megkapták diplomájukat. (K-OJOG-358/2005., K-OJOG-400/2005.)

A panaszos beadványában sérelmezte, hogy bár életkora folytán már nem köteles a diploma megszerzéséhez nyelvvizsgát tennie, a felsőoktatási intézmény által kötelező tanegységként meghatározott szakfordítás kurzus hasonló nehézségeket okoz számára. Felhívtuk a figyelmét, hogy a felsőoktatási jogszabályok nem tiltják, hogy szakfordítást kötelező tanegységként jelöljön meg az olyan hallgatói számára is, akik egyébként az oklevélhez nyelvvizsga letételére nem kötelesek. A két követelmény között alapvető különbség van. A nyelvvizsga-követelmény a diploma kiadásának feltétele, amelyet az állam állított jogszabályban, a panaszos által említett szakfordítási feladat azonban nyilván a tantervi követelmények része, amelyre a felsőoktatási intézménynek is befolyása van. Egy kötelező tanegység elvégzése nélkül a hallgató az abszolutóriumig sem juthat el, vagyis nem államvizsgázhat, nem is merülne fel esetében az, hogy a diplomáját milyen feltételek mellett adják ki számára. Nem is lenne ésszerű, ha a két követelményt összekevernénk, hiszen például egy angol szakos bölcsész, akinél a tantervi követelmények része értelemszerűen számos nyelvi feladat, nyilván nem hivatkozhatna arra, hogy betöltötte negyvenedik életévét, ezért őt mentesíteni kellene a nyelvi követelmények alól. Azokon a szakokon tehát, ahol a képzés részét képezik a nyelvi követelmények, a nyelvvizsga-mentességre vonatkozó szabály speciálisan érvényesül. (K-OJOG-1271/2005.)

Hivatalunkat számos alkalommal keresik meg olyan fogyatékossgal élő hallgatók, akiknek a felsőoktatási képzések elvégzése több problémát jelent, mint egészséges társaik számára. Az esetek többségében kevés tudomással bírnak az őket megillető kedvezményekről, ezért minden esetben széles körű tájékoztatással igyekszünk segíteni tanulmányaikat.

A panaszos a diszlexiás hallgatókra vonatkozó jogi szabályozással kapcsolatban kért tájékoztatást. Felhívtuk a figyelmét, hogy helyzetére a fogyatékossgal élő hallgatók tanulmányainak folytatásához szükséges esélyegyenlőséget biztosító feltételekről szóló 29/2002. (V. 17.) OM rendelet tartalmaz irányadó rendelkezéseket. A rendelet 10. §-ának b) pontja szerint a diszlexiás hallgató írásbeli vizsga helyett szóbeli vizsgát tehet, ha fogyatékossga miatt nem képes az államilag elismert „C” típusú nyelvvizsga írásbeli követelményeinek teljesítésére, részleges felmentést kaphat a „B” típusú (írásbeli) nyelvvizsga letétele alól. Továbbá a hallgatónak írásbeli vizsga esetén a nem fogyatékos hallgatók esetében megállapított felkészülési időnél hosszabb felkészülési időt kell biztosítani, részére az írásbeli beszámolóknál a számítógép használata megengedett, illetve részére a vizsga esetén a szükséges segédeszközöket biztosítani kell (pl. írógép, helyesírási szótár, értelmező szótár, szinonima szótár). További, a fogyatékossgal élő hallgatókra vonatkozó

általános kedvezményekről szintén a rendeletből tájékozódhat. A rendelet melléklete határozza meg a fogyatékos megállapításának feltételeit. Eszerint a fogyatékos megállapítását, annak mértékét, illetve végleges vagy időszakos voltát igazoló szakvélemény kiadására, amennyiben a jelentkező fogyatékosága már a közoktatási tanulmányai során is fennállt, és erre tekintettel tanulmányi és érettségi vizsga során kedvezményben részesült, a fogyatékos típusa szerint illetékes Országos Beszédvizsgáló Szakértői és Rehabilitációs Bizottság vagy a területileg illetékes Tanulási Képességet Vizsgáló Szakértői és Rehabilitációs Bizottság jogosult. A fentiek alapján a panaszosnak mindenképp a fogyatékos megállapító szakértői véleményt kellett beszereznie ahhoz, hogy a felsőoktatási intézmény a rendeletben szabályozott kedvezményeket saját hatáskörben hozott döntése alapján számára biztosíthassa. (K-OJOG-112/2005., K-OJOG-254/2005.)

A rendelet 5. §-a csak annyit tesz kötelezővé a felsőoktatási intézmények számára, hogy döntsenek arról, megadják-e a kedvezményt hallgatójuknak vagy sem. A rendelet 2. § (1) bekezdése szerint ugyanis a fogyatékos hallgatóknak joguk van a kedvezményre nézve kérelmet benyújtani. Az 5. § (1) bekezdése szerint a kérelmet egy külön erre a célra létrehozott bizottság bírálja el. A hallgató a (2) bekezdés értelmében fellebbezhet is a bizottság döntése ellen. A bizottság, és utána fellebbezés esetén a felsőoktatási intézmény vezetője azonban nem méltányossági döntést hoz, hanem a felhozott érvek alapján szabadon dönt arról, hogy a kedvezményt megadja-e vagy sem. A jogszabály ugyanis csak lehetőséget ad a felsőoktatási intézménynek a kedvezmény biztosítására, arra nem kötelezi. A fent idézett jogszabályhely alapján a hallgató – ha az intézmény úgy dönt – a „B” típusú nyelvvizsga letétele alól kaphat felmentést. Az „A” típusú vizsga alól jogszerűen felmentés nem adható. Amennyiben ez alól is mentesítené őt a felsőoktatási intézmény, jogsértően járna el. (K-OJOG-1304/2005.)

Ebben az évben is sok hallgató kifogásolta beadványában, hogy a felsőoktatási intézmény elutasította a nyilvántartásában szereplő (azóta megváltozott) nevük kijavítását. A hallgató neve a felsőoktatásról szóló 1993. évi LXXX. törvény 2. számú melléklete alapján az egyetem által nyilvántartott és kezelt személyes adatnak minősül, így annak megváltozása esetén az érintett diák a személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXIII. törvényben (adatvédelmi törvény) foglalt jogokkal élhet. Az adatvédelmi törvény 11. § (1) bekezdése értelmében az érintett hallgató tájékoztatást kérhet személyes adatainak kezeléséről, valamint kérheti azok helyesbítését, illetve törlését. A törvény 14. § (1) bekezdése alapján a valóságnak meg nem felelő adatot az adatkezelő, jelen esetben az egyetem helyesbítenie köteles.

A panaszos neve házasságkötésével hivatalosan is megváltozott, tehát a felsőoktatási intézmény az adatvédelmi törvény ezen rendelkezéseinek értelmében – a panaszos kérelmére – köteles a nyilvántartásában szereplő személyes adatokat a változásnak megfelelően módosítani. Amennyiben az intézmény nem tesz eleget az adatvédelmi törvény által rá, mint adatkezelőre kirótt kötelezettségének, azaz nem módosítja nyilvántartásában a panaszos nevét, a jogszabály 17. § (1) bekezdése alapján a panaszosnak jogainak megsértése miatt lehetősége nyílik bírósághoz fordulni. A bíróság az ügyben soron kívül jár el, illetve azt, hogy az adatkezelés a jogszabályban foglaltaknak megfelel, az egyetem köteles bizonyítani. A perre az adatkezelő székhelye szerinti bíróság az illetékes, illetve a panaszos választása alapján lakóhelye szerinti bíróság előtt is megindítható. (K-OJOG-306/2005.)

Egy főiskolai hallgató sérelmezte, hogy a felsőoktatási intézmény tanulmányi osztálya megtagadja a diplomán szereplő nevének kijavítását. A felsőoktatási törvény 97. § (1) bekezdése szerint a sikeres záróvizsga és az előírt nyelvvizsga teljesítésének igazolását követő 30 napon belül a felsőoktatási intézmény kiállítja és kiadja az oklevelet a jogosult részére. Az oklevél a Magyar Köztársaság címerével ellátott közokirat, amely tanúsítja a tanulmányok sikeres elvégzését, az oklevélben megnevezett szakon. Az oklevél tartalmazza a kibocsátó felsőoktatási intézmény nevét, az oklevél birtokosának nevét, születésének helyét és idejét, a végzettség, illetve az odaítélt fokozat és a tanulmányi szakirány (szak, szakképzettség), a képzési forma megnevezését, a kibocsátás helyét, évét, hónapját és napját. Tartalmaznia kell továbbá a felsőoktatási intézmény vezetőjének, a záróvizsga-bizottság vagy a doktori szigorlati bizottság elnökének az eredeti aláírását, az intézmény pecsétjét, továbbá mindazokat az adatokat, amelyeket az intézmény szabályzat feltüntetni rendel. Ennek értelmében a

panaszos esetében az oklevél kiállításának a nyelvvizsga teljesítésének igazolását követően kell történnie, nem pedig korábban, a záróvizsga letételének időpontjában. A személyes adataiban bekövetkezett adatok nyilvántartásával kapcsolatban tájékoztattuk a panaszost, hogy a felsőoktatási törvény és az adatvédelmi törvény rendelkezései alapján jogosult a főiskola által nyilvántartott, a hallgatói jogviszonyával összefüggő adatainak helyesbítését kérni, illetve a bejelentése alapján a főiskola köteles a diplomáját az adataiban – a kiállítás időpontját megelőzően – bekövetkezett változásnak megfelelően kibocsátani. (K-OJOG-106/2005.)

A 2005-ös év során több levelező, illetve távoktatásos formában tanuló hallgató fordult hivatalunkhoz a tanóra-, vizsga- és konzultációs időpontok meghatározásával kapcsolatos problémáikkal és felvetéseikkel. A panaszokkal kapcsolatban a következők kerültek megállapításra.

Az Alkotmány 70/F. §-a alapján a Magyar Köztársaság biztosítja állampolgárai számára a művelődéshez való jogot, így a felsőoktatásban való részvétel lehetőségét. Ez utóbbi jog érvényesülésének meghatározó alapelve, hogy az állampolgárokat a felsőoktatási tanulmányok nem alanyi jogon, hanem képességeik szerint illetik meg. A felsőoktatásban való részvétetről hozott döntést számos tényező befolyásolja, hiszen a jelentkező egyéni céljai és anyagi lehetőségei mellett társadalmi érdekektől (így a végzettség iránti általános szükséglettől), illetve – főként éppen a levelezős oktatási forma esetében – a munkáltatók szempontjaitól is függ. A jelentkezőknek tehát több, a tanulmányaikat a jövőben befolyásoló körülményt kell mérlegelniük, amikor arról határoznak, hogy mennyi időre, anyagi áldozatra, valamint munkavégzés alóli szabadságra lesz szükségük a választott képzés során. Természetesen a tanulmányok kimenetelét befolyásoló tényezők az évek alatt mind a hallgató, mind a munkáltató, mind pedig a felsőoktatási intézmény részéről megváltozhatnak. Ugyanakkor ezek a változások nem vonhatják maguk után sem a tanulmányi rendszer egészének mindenkori igény szerinti átalakítását, sem pedig a munkáltatói szempontok esetenkénti újraértékelését. A vizsga- és a konzultációs időpontok megállapításakor szintén számos érdeket kell összevetni a hallgatók egyéni kívánságain túl. Ezért a levelezős oktatási formával kapcsolatban hangsúlyozottan érvényesülnek a tanulmányi rendszer egységének megőrzésére vonatkozó elvek, a hallgatók pedig ezen kereteken belül dönthetnek tanulmányaik menetéről. (K-OJOG-1173/2005., K-OJOG-1214/2005.)

Mindemellett a távoktatással kapcsolatos beadványok nyomán tájékoztattuk a panaszosokat arról is, hogy a felsőoktatási törvény 124/E. § z) pontja szerint a távoktatás sajátos információ-technológiai és kommunikációs taneszközök, valamint ismeretátadási-tanulási módszerek használatával az oktató és hallgató interaktív kapcsolatára és az önálló hallgatói munkára épülő képzés, amelynek időtartamát, az ismeretátadás és a tanulmányok teljesítése ellenőrzésének formáit a hallgatóval kötött – egyéni tanulmányi rendre vonatkozó – megállapodásban a felsőoktatási intézmény határozza meg. E rendelkezés értelmében a távoktatás rendje a felsőoktatási intézmény, illetve a képzésben résztvevő hallgatók kölcsönös megegyezésén alapuló rugalmas rendszer, amelynek beosztására, a konzultációs és vizsgaidőpontok kijelölésére vonatkozó kötelező szabályokat – éppen ezért – a felsőoktatási törvény nem tartalmaz. (K-OJOG-915/2005.)

A HALLGATÓK ÁLTAL FIZETENDŐ DÍJAK, TÉRÍTÉSEK ÉS A RÉSZÜKRE NYÚJTHATÓ TÁMOGATÁSOK

Ebben az évben a felsőoktatási panaszok többsége finanszírozási kérdésekkel volt kapcsolatos. Az e körben felmerülő problémák nagy számának egyik alapvető oka továbbra is a „tandíj” és a „kölségtérítés” megkülönböztetésének hiánya, mivel e fogalmakat a hallgatók és az intézmények gyakran használják pontatlanul. A felsőoktatási törvény 31. § (1) bekezdése szerint az államilag finanszírozott felsőfokú képzésben részt vevő hallgatók tandíjat és egyéb díjakat, az államilag nem finanszírozott – kölségtérítéses – képzésben részt vevő hallgatók pedig kölségtérítést és egyéb díjakat fizetnek. Tandíjmentességben pedig értelemszerűen csak az államilag finanszírozott képzésben részt vevő hallgatók részesülhetnek, a kölségtérítéses képzésben résztvevők akkor sem, ha egyébként teljesítik a tandíjmentesség egyéb feltételeit. A hallgatók által fizetendő díjakra és térítésekre, valamint a részükre nyújtható támogatásokra vonatkozó szabályokat a felsőoktatási törvény mellett az 51/2002. (III. 26.) Korm. rendelet és az egyes intézmények szabályzatai tartalmazzák.

A panaszos korábban félévet ismételt, ezért a főiskola a 7. félév során már nem folyósított számára juttatásokat. Levelében sérelmezte ezt az eljárást, mivel egy félévben – saját szavai alapján – már fizetett „kölségtérítést”. A tandíj és a kölségtérítés a felsőoktatási jogszabályokban élesen elkülönülő fogalmak. Kölségtérítést az fizet, akinek képzése nem államilag finanszírozott. Tandíjat ellenben az államilag finanszírozott képzésben részt vevő hallgatók fizetnek, bizonyos feltételek fennállása esetén, ilyen például az, ha valaki félévismétlésre kényszerül. A kettő között egyébként az összegben is különbség van, a tandíj néhány tízezer forint értéket szokott elérni, míg a kölségtérítés ennél több, bizonyos képzések esetében a milliós nagyságrendet is elérheti (pl. orvosi képzés). Amikor a panaszos félévismétlő volt, államilag finanszírozott maradt, csak tandíjat kellett fizetnie. Ellenben ha kölségtérítésessé válik a képzése, akkor már valóban nem juttatásképes, nem kaphat támogatást, ráadásul kölségtérítést kell fizetnie. Az ösztöndíj folyósítása ezen kívül függ attól is, hogy a felsőoktatási intézmény szabályzatában milyen feltételeket határozott meg az ösztöndíjra való jogosultsággal kapcsolatban. Ezt ugyanis az intézmény bizonyos jogszabályi keretek között szabadon szabályozhatja. Előfordulhat tehát az is, hogy egy államilag finanszírozott képzésben részt vevő hallgató nem jogosult ösztöndíjra. Megjegyzendő, hogy ebben az esetben a többi juttatás, mint például lakhatási, szociális támogatás stb. – ha folyósításuk egyéb feltételei fennállnak – jár. (K-OJOG-1156/2005.)

Államilag finanszírozott képzés

Az államilag finanszírozott képzés keretében nyújtott tandíjmentesség az államilag finanszírozott első alapképzésben, első kiegészítő alapképzésben, az első akkreditált iskolai rendszerű felsőfokú szakképzésben nappali, valamint az első alapképzésben és az első akkreditált iskolai rendszerű felsőfokú szakképzésben esti vagy levelező tagozaton tanuló hallgatók számára biztosítja a diploma megszerzésének ingyenes lehetőségét. E szabályozás értelmében az első alapképzés befejezése után a második diploma megszerzése során kölségtérítést kell fizetni. A tandíjmentesség időbeli keretét az a rendelkezés adja meg, amely szerint az összes, a hallgató által megkezdett félévek száma nem haladhatja meg a képesítési követelményekben szereplő képzési időtartamot. Ugyanakkor ez az általános szabály több, a képzés kötelező időtartamára vonatkozó panasz kapcsán is pontosításra szorult.

A panaszos levelében gyermeke hallgatói jogviszonyának időtartamáról érdeklődött. A felsőoktatási törvény 27. § (2) bekezdése alapján tájékoztattuk, hogy a hallgató a felsőoktatási intézménnyel hallgatói jogviszonyban áll, amely a beiratkozással jön létre, és az adott tanévben a végbizonyítvány (abszolutórium) megszerzését követő első záróvizsga-időszaknak az utolsó napjáig tart. A hallgatói jogviszony megszűnése után az oklevél kiadásáig a jogosultat az intézményi szabályzatban meghatározottak szerint megilletik a záróvizsga letételéhez fűződő jogok, illetve terhelik a kötelezettségek. E rendelkezés alapján tehát a hallgatói jogviszony időtartama az első záróvizsga-időszak befejezésétől függ. Amennyiben tehát a panaszos gyermeke

őszi vizsgái vizsgahalasztás vagy ismétlés miatt váltak szükségessé, és emiatt az első vizsgaidőszak befejeződése után, a következő záróvizsga-időszakban válnak esedékessé, a felsőoktatási intézmény eljárása, azaz hogy a hallgatói jogviszony fennállását kizárólag az első vizsgaidőszak végéig (júniusig) igazolja, a felsőoktatási törvény értelmében jogszerű megoldásnak minősül. (K-OJOG-863/2005.)

A panaszos beadványában kérdésként szerepelt, hogy a halasztott félév beleszámít-e a 13 államilag finanszírozott szemeszterbe. A felsőoktatásról szóló 1993. évi LXXX. törvény 28. § (1) bekezdése szerint a hallgatói jogviszony az intézményi szabályzatban meghatározott módon, összesen négy félévig szüneteltethető, amely két félévvel, különleges méltányosságot indokoló okból legfeljebb a képzés időtartamának megfelelő ideig meghosszabbítható. A hallgatói jogviszonyon alapuló egyes jogok és kötelezettségek azonban – a hallgatói jogviszony szünetelése alatt – az intézményi szabályzatban meghatározott módon megilletik, illetőleg terhelik a hallgatót, de ezen időszak alatt sem pénzbeli, sem természetbeni támogatásban nem részesíthető. E rendelkezések értelmében – álláspontunk szerint – a halasztott félév nem számít bele a 13 államilag finanszírozott szemeszterbe, mivel a kérdéses időszakban semmilyen jellegű anyagi juttatás, így tanulmányainak állami finanszírozása sem illeti meg a halasztó hallgatót. (K-OJOG-281/2005.)

A hallgató levelében arra a kérdésre kért választ, hogy az egyetemi tanulmányok négy tanév alatti befejezése esetén köteles-e továbbra is beiratkozni, illetve költségtérítési díjat fizetni. A felsőoktatási tanulmányi pontrendszer (kreditrendszer) bevezetéséről és az intézményi kreditrendszerek egységes nyilvántartásáról szóló 200/2000. (XI. 29.) Korm. rendelet 4. § (4) bekezdése alapján, ha a hallgató a képesítési követelményekben előírt, az oklevél megszerzéséhez szükséges krediteket a képesítési követelményekben meghatározott képzési időnél hamarabb megszerzi, részére a felsőoktatásról szóló 1993. évi LXXX. törvény 85. §-ában az adott képzési szintre előírt minimális képzési idő után kiadható az oklevél. A felsőoktatási törvény vonatkozó rendelkezése szerint egyetemi végzettséget a képesítési követelmények szerinti, legalább négyéves nappali képzésben lehet megszerzeni. A hallgató esetében, a rendelkezésre bocsátott információk alapján megállapítható volt, hogy e törvényi követelménynek eleget tett. A tanulmányok befejezésével kapcsolatban tájékoztattuk, hogy a felsőoktatási törvény 95. §-ának értelmében a záróvizsga része a szakdolgozat (diplomamunka) elkészítése és megvédése. Amennyiben a hallgató a hallgatói jogviszony megszűnéséig záróvizsgáját nem teljesíti, azt hallgatói jogviszonya megszűnését követően bármikor leteheti a záróvizsga letétele idején hatályos képesítési követelményeknek a záróvizsgára vonatkozó rendelkezései alapján. A fenti rendelkezések alapján tehát fennáll a jogszabályi lehetőség a tanulmányok rövidebb idő alatt történő befejezésére, emellett pedig a záróvizsga letételére, illetve a szakdolgozat benyújtására – a levelben megjelölt egyetem jogszabályellenes, három éves időtartamot megjelölő gyakorlatával ellentétben – a felsőoktatási törvény nem szab meg határidőt. E a tanulmányi kötelezettségeket hallgatói jogviszonyától függetlenül, azaz beiratkozás nélkül teljesítheti, így fizetési kötelezettség sem áll fenn. (K-OJOG-885/2005.)

Egy adott szak képzési kereteinek jogszabályi meghatározása – ahogy azt az alábbi ügy is mutatja – szintén súlyos finanszírozási következményekkel járhat.

A panaszos az egyházzene szakra vonatkozó jogszabályokból eredő tanulmányi és finanszírozási problémákra kívánta felhívni a figyelmet. A művészeti felsőoktatás alapképzési szakjainak képesítési követelményeiről szóló 105/1998. (V. 23.) Korm. rendelet 1. sz. melléklete alapján az egyházzenei képzésen belül különböző képzettségnek minősül az egyetemi, illetve a főiskolai szintű egyházzenei végzettség. Amíg az egyetemi szintű képzéssel, azaz egyházzene tanár szakkal kapcsolatban a kormányrendelet nem támaszt előképzettségi feltételt, a főiskolai szintű egyházzene tanár szakot a jogszabály az előképzettséget igénylő képzések között sorolja fel. E jogi megoldás alapján az egyetemi szintű képzés önállóan végezhető, illetve más szakokkal párhuzamosan is felvehető. Az 51/2002. (III. 26.) Korm. rendelet 18. § (1) bekezdésének a) pontja alapján tandíjmentesség kizárólag az első alapképzésen, valamint az első kiegészítő alapképzésen résztvevő hallgatókat illeti meg. Amennyiben a hallgatók egy másik képzettség megszerzése után felvételiznek az egyetemi szintű egyházzene szakra, nem első alapképzésben vesznek részt, így tandíjmentességre nem jogosultak. Mivel a szak nem közismereti tanári szak, az ehhez kapcsolódó jogszabályi kedvezmény sem vonatkozik rá. A személyi jövedelemadóról szóló 1995. évi CXVII. törvény 36. § (1) bekezdése szerint az összevont adóalap adóját a felsőoktatási intézmény hallgatójának tandíja és/vagy költségtérítése meghatározott mértékben csökkenti. Ugyanakkor ez a lehetőség a törvény alapján kizárólag a felsőoktatási törvényben

felsorolt felsőoktatási intézményben hitelesített iskolai rendszerű első alapképzésben résztvevő magánszemélyek számára áll fenn, így az egyetemi szintű egyházzene hallgatók esetében nem érvényesül. Mindemellett megállapítottuk, hogy a fentiekkel ellentétben, a főiskolai szintű egyházzene hallgatók jogosultak az adóigazolásra, mivel ők – a kormányrendelet által megkövetelt bementi követelménynek megfelelően – első alapképzésben vesznek részt. (K-OJOG-181/2005.)

Az államilag finanszírozott képzés keretében szedett díjak

A 2005-ös év legnagyobb társadalmi és médiavisszhangot kiváltó ügycsoportja az államilag finanszírozott hallgatóktól szedett díjakkal kapcsolatos problémakör volt. Bár hivatalunkba az elmúlt évek során több ilyen jellegű panasz érkezett, az érintett felsőoktatási intézmények az esetek többségében saját hatáskörükben megfelelően orvosolták a panaszokat. Ebben az évben az ügyek a beadványok nagy száma és hordereje, a beszedett összegek nagysága miatt indított átfogó hivatali vizsgálat révén nagy nyilvánosságot kaptak. Egyes felsőoktatási intézmények ennek következtében hivatalunkkal együttműködve a jogszabályoknak megfelelően módosították díjszedési gyakorlatukat, míg mások továbbra is a hallgatók által sérelmezett módon járnak el.

A tandíjmentességen felül megállapítható díjakkal kapcsolatban az 51/2002. (III. 26.) Korm. rendelet 21. § (2) bekezdése rendelkezik. E paragrafus szerint az állami felsőoktatási intézmények külön jogszabályban, valamint a rendeletben szabályozott díjakon felül egyéb szolgáltatásokért, amelyek nem kapcsolódnak a képesítési követelményekben, illetve a tantervekben foglalt tanulmányi kötelezettségek teljesítéséhez, a hallgatói önkormányzat egyetértésével a Szervezeti és Működési Szabályzatban más díjakat is megállapíthatnak. Egyéb díjak – a 2005-ben hatályban lévő jogszabályok alapján – a hallgatókra nem voltak kiróhatók.

a) Eseti, kisebb összegű díjak

Hangsúlyozni kell, hogy nem minden, a felsőoktatási intézmények által szedett díj minősül a jogszerűtlennek. A jogszabályi rendelkezéseknek megfelelően előírhatók például különböző adminisztratív típusú és eljárási díjak (vizsgadíjak, késedelmi díjak, stb.), ám a beszedési gyakorlat során is érvényesülnie kell az egyenlő bánásmódra vonatkozó általános követelményeknek.

Hivatalunkba panasz érkezett a Miskolci Egyetem másoddiplomás levelező tagozatos hallgatóitól. A panaszosok kifogásolták, hogy – mint levelező tagozatos hallgatóknak – eltérő összeget kell fizetniük késedelmes feladatleadás esetén, mint a nappali tagozatos hallgatóknak. A Neptun információs rendszeren keresztül nyújtott tájékoztatás alapján, míg a nappalis diákok által fizetendő díj 500 Ft, addig a levelezősök ugyanazért a mulasztásért 600 Ft-ot fizetnek. Hasonló az összegbeli különbség az aláíráspótlás, valamint az ismételt vizsgadíjak esetében is. A panaszosok sérelmezték, hogy megfelelő, ésszerű indok hiányában, a díjfizetési kötelezettséggel kapcsolatos összegbeli megkülönböztetés jogellenes, diszkriminatív helyzetet eredményez. A rektorhelyettes levelében arról tájékoztatta hivatalunkat, hogy a panasszal összefüggésben belső vizsgálatot indított a különjárási díjak tekintetében meglévő ellentmondásos gyakorlat feltárása érdekében. A Miskolci Egyetem hallgatói részére nyújtható támogatásokról, valamint az általuk fizetendő díjakról és térítésekről szóló 62/2004. sz. Miskolci Egyetemi Tanács-i határozat 36. §-a rögzíti a hallgatók által fizetendő díjakat. E szabályzati hely értelmében a második ismételt vizsga díja 500 Ft, a különjárási (aláíráspótlást is ideértve) szintén 500 Ft. E szabályzat személyi hatálya mind az államilag finanszírozott, mind pedig az önköltséges képzésben részt vevő hallgatók tekintetében egységesen határozza meg a tanulmányi kötelezettségek elmulasztása vagy késedelmes teljesítése esetén fizetendő díjakat. A rektorhelyettes vizsgálatát követően a Miskolci Egyetem karai és önálló intézetei nyilatkozataikban igazolták, hogy a különjárási díjak kiszabása tekintetében nem járnak el diszkriminatívan. A vizsgálat mindemellett

megállapította, hogy a panaszban sérelmezett ellentmondásos gyakorlatot – elismerve az adminisztrációs hibát – egyedül a Gépészmérnöki Kar folytatta. E kar nyilatkozatában vállalta, hogy a szabályzattal ellentétes gyakorlatot megszünteti, és a többletként beszedett 100 Ft-os díjkülönbözetet az azt igénylő hallgatóknak visszatéríti. A fentiek mellett a rektorhelyettes a jövőre vonatkozóan ígéretet tett arra, hogy a jogszabályellenes gyakorlat további elkerülése érdekében felhívja a karok és az önálló intézetek vezetőinek figyelmét a hallgatók által fizetendő díjak szabályzatban rögzített pontos betartására. (K-OJOG-506/2005.)

A panaszok között nagyobb esetszoportot jelentettek a diplomák kiállításáért kiszabott díjakkal kapcsolatos kérdések. Ezekben az ügyekben is meg kellett különböztetni a jogszerűen, illetve a jogszerűtlenül beszedett díjak körét.

A hallgató levelében a felsőoktatási intézmények által kiállított oklevelekért fizetendő összegek jogszerűségével kapcsolatban érdeklődött. Tájékoztattuk, hogy a felsőoktatási törvény 97. § (1) bekezdése alapján a sikeres záróvizsga és az előírt nyelvvizsga teljesítésének igazolását követő 30 napon belül a felsőoktatási intézmény kiállítja és kiadja az oklevelet a jogosult részére. Az oklevél a Magyar Köztársaság címerével ellátott közokirat, amely tanúsítja a tanulmányok sikeres elvégzését, az oklevélben megnevezett szakon. A felsőoktatási intézmények az oklevelet hagyományaiknak megfelelő formában és tartalommal oly módon adják ki, hogy az azonosítható és ellenőrizhető legyen. Ennek értelmében a felsőoktatási törvény a megfelelő feltételek teljesülése esetén kötelezővé teszi a felsőoktatási intézmények számára a végzettséget igazoló oklevél kiadását, ugyanakkor nem ad felhatalmazást ezzel kapcsolatos díjfizetési kötelezettség megállapítására. A fentieket támasztja alá az illetékekről szóló 1990. évi XCIII. törvény is, amelynek 33. § (2) bekezdésének 11. pontja szerint az egyes alkotmányos jogok érvényesítése, illetőleg kötelezettségek teljesítése, valamint a társadalmi igazságosság előmozdítása érdekében tárgyánál fogva illetékmentes eljárás a felsőoktatási intézménybe való felvétellel, a tanulmányokat folytatónak a tanulmányokkal, a tandíjjal, vizsgadíjjal és a kollégiumi elhelyezésükkel kapcsolatos eljárás, továbbá az iskolai és tanfolyami bizonyítvány kiadása. (Kivételt képez e szabály alól a bizonyítvány másolatának kiállítása.) Mindazonáltal fontos megjegyezni, hogy a szokásos okmányoktól eltérő, díszesebb formátumú oklevelek esetén indokolt lehet a kiállítás árának megtérítése. (K-OJOG-597/2005.)

b) Az államilag finanszírozott képzésű hallgatóktól szedett díjakkal kapcsolatos átfogó vizsgálatok

Hivatalunkba számos panasz érkezett, amelyek a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészkarának budapesti kihelyezett tagozatával, a Budapesti Média Intézettel voltak kapcsolatosak. Az intézményben fizetendő díjakkal összefüggésben érkezett felvetések, bejelentések, illetve panaszok száma és súlyossága indokoltá tette a probléma vizsgálatát, így az ügyben eljárást indítottunk.

A panaszosok, akik államilag finanszírozott levelező tagozatos kommunikáció szakos képzésben vettek részt, sérelmezték, hogy egyetemi tanulmányaik során „fejlesztés” címén félévente 80.000 Ft-ot, majd 90.000 Ft-ot kellett befizetniük egy magáncég, a Médiamenedzser Oktató Kft. számlaszámára. Álláspontjuk szerint ez ellentétes az 51/2002. (III. 26.) Korm. rendelet 18. §-ával, amely a tandíjmentességről rendelkezik. A rektorhelyettes a panaszokkal kapcsolatos megkeresésre adott válaszában arról tájékoztatott, hogy az SZTE Bölcsészettudományi Kar Média Intézetében működő kommunikáció egyszakos, továbbá kommunikáció-informatikus könyvtáros és kommunikáció-magyar szakpáros levelező alapképzési szakokra felvett államilag finanszírozott hallgatók képzési normatívája negyede, illetve 2004-től fele a nappali tagozatos normatívának. Mindezek ellenére az egyetemi szintű képzéseiken a tárgyakat közel azonos óraszámokban oktatják, mint a nappali tagozatos azonos képzéseket. Emellett válaszában kifejtette, hogy a hallgatók által „fejlesztés” címén befizetett összeg megfelel a jogszabályi követelményeknek, mivel az egyetem a befizetett összeget a legkorszerűbb tanulmányi technikai háttér folyamatos biztosítására, valamint a tantervi követelményeknél magasabb óraszámú oktatás fenntartására fordítja.

Hivatalunk álláspontja szerint az SZTE Bölcsészettudományi Kar Média Intézetében államilag finanszírozott képzésen bevezetett „fejlesztési” költséghozzájárulási kötelezettség a felsőoktatási törvény, illetve az 51/2002.

(III. 26.) Korm. rendelet díjfizetésre vonatkozó rendelkezéseivel ellentétben állt. A hatályos jogszabályok alapján sem a normatíva csökkenése, sem pedig annak esetleges növekedése nem befolyásolja a hallgatók által fizetendő díjakra vonatkozó rendelkezéseket, így jogszabályi felhatalmazás hiányában a felsőoktatási intézményeknek nem áll módjukban a csökkenéssel kieső bevételt díjak beszedésével pótolni. Mindemellert a rektorhelyettes által felvázolt technikai eszközök beszerzése szorosan összefügg a tanulmányi kötelezettségek tényleges teljesítésével. A tantervi követelményekbe foglalt gyakorlati ismeretek megfelelő megszerzésének szükségszerű feltétele a technikai háttér (stúdió berendezések, kamerák, számítógépes hálózatok, számítógépek) folyamatos biztosítása. Ezen tények alapján a gyakorlati követelmények teljesítéséhez szükséges berendezések beszerzése elengedhetetlen a képesítési követelmények és a tantervbe foglalt tanulmányi kötelezettségek teljesítéséhez, ez pedig az 51/2002. (III. 26.) Korm. rendelet alapján kizárja az e címen fizetendő képzési hozzájárulás díjként való megállapítását. Mindezekre tekintettel a 40/1999. (X. 8.) OM rendelet 7. § (7) bekezdése alapján kezdeményeztük, hogy a felsőoktatási intézmény a jogszabályoknak megfelelően szüntesse meg kommunikáció egyszakos, továbbá kommunikáció-informatikus könyvtáros és kommunikáció-magyar szakpáros levelező alapképzési szakokra felvett államilag finanszírozott hallgatókat jogellenesen terhelő képzési hozzájárulásra vonatkozó fizetési kötelezettséget.

A rektor levelében arról tájékoztatót, hogy a jogszabályellenes helyzet megszüntetésére vonatkozó kezdeményezést nem fogadja el, a díjak beszedésére vonatkozó gyakorlatot pedig a jogszabályoknak megfelelőnek minősítette. A rektor álláspontjával szemben a kezdeményezést továbbra is fenntartottuk. Az Alkotmány 70/F. §-a alapján a Magyar Köztársaság biztosítja állampolgárai számára a művelődéshez való jogot, így a felsőoktatásban való részvétel lehetőségét. Ez utóbbi jog érvényesülésének meghatározó alapelve, hogy az állampolgárokat a felsőoktatási tanulmányok képességeik, és nem pedig anyagi lehetőségeik szerint illetik meg. Ahogyan azt az Alkotmánybíróság is hangsúlyozta, a felsőoktatáshoz való alapvető jog sérelme abban az esetben állhat fenn, ha a tandíjra, illetve a díjakra vonatkozó szabályozás – az állami támogatás formáira is tekintettel – szükségtelenül és aránytalanul korlátozza e jog érvényesülését, vagyis megakadályozza, ellehetetleníti a megfelelő képességgel rendelkezők oktatásban való részvételét [79/1995. (XII. 21.) AB határozat]. Ezen alapelvet mind a felsőoktatásra vonatkozó jogszabályok értelmezése tekintetében, mind pedig a belső (finanszírozási kérdésekre vonatkozó) intézményi szabályzatok megalkotása során érvényre kell juttatni.

A rektor álláspontja nem tartalmazott olyan elemeket, amelyek érdemben cáfolták volna a kezdeményezésben foglaltakat, bár elutasította annak elfogadását. Ugyanakkor a rektor által a vizsgálatunk nyomán megszabott intézkedések, azaz a költségtérítéssel képzési forma kizárólagossá tétele, valamint a díjszedésre vonatkozó szerződés általános bevezetése azt jelzik, hogy a Szegedi Tudományegyetem végeredményben egy olyan gyakorlaton kívánt változtatni, amelyen – saját jogi álláspontja alapján – egyáltalán nem szükséges módosításokat eszközölni. Reményünket fejeztük ki, hogy ez az ellentmondásos megoldási kísérlet a fenti alkotmányos alapelv szellemében a hallgatók javát szolgálja majd. (K-OJOG-461/2005.)

A Budapesti Gazdasági Főiskola Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Főiskolai Karának (BGF-KVIFK) államilag finanszírozott angol és német nyelvű idegenforgalmi és szálloda, valamint kereskedelmi szakos hallgatói a fizetendő térítési díjakat sérelmezték, és egyúttal hangsúlyozták, hogy államilag finanszírozott hallgatóként a rájuk „költéshozzájárulás” címen kirótt 150.000 Ft ellentétes a tandíjmentességről rendelkező jogszabályokkal.

Megkeresésünkkel kapcsolatban a rektor álláspontjában hangsúlyozta, hogy a díjszedés évek óta a jogszabályoknak megfelelően történik, mivel a felsőoktatási törvény 8. §-a alapján folytatható idegen nyelvi képzés során a térítési díj fizetése azért szükséges, mert az többlétszolgáltatásnak tekinthető a magyar nyelven történő oktatáshoz viszonyítva. Kiemelte továbbá, hogy a hallgatók (jelentkezésük alkalmával) a Felsőoktatási felvételi tájékoztatóban rendelkezésükre bocsátott információkat figyelembe véve választhatnak, hogy ingyen szándékoznak-e magyar nyelven tanulni, vagy pedig idegen nyelven, az idegen nyelvű hozzájárulás megfizetésével. Ezen többlétszolgáltatási igényüket a felvételi jelentkezési lapon jelzik. A hallgatóknak lehetőségük van a magyar nyelvű képzésre átmenni, minden hátrány nélkül. Álláspontunk szerint az államilag finanszírozott idegen nyelvű szakokon bevezetett idegen nyelvű képzési hozzájárulás-fizetési kötelezettség az 51/2002. (III. 26.) Korm. rendelet díjfizetésre vonatkozó rendelkezéseivel ellentétben áll. A Felvételi tájékoztatóban a képzés államilag finanszírozott formában, angol és német nyelvű idegenforgalmi és szálloda, valamint kereskedelmi szakként lett meghirdetve. Ahogyan azt levelében a rektor is hangsúlyozta, a képzés keretében heti 33 kontaktórában angol vagy német nyelven folyik az oktatás, és a tananyag számonkérése is

ezen a nyelveken történik. Ezen tények alapján az angol vagy német nyelv nem többlétszolgáltatás, hanem elengedhetetlen feltétele a képesítési követelmények és a tantervbe foglalt tanulmányi kötelezettségek teljesítésének, ez pedig az 51/2002. (III. 26.) Korm. rendelet alapján kizárja az e címen fizetendő képzési hozzájárulás díjként való megállapítását. Kezdeményeztük, hogy a felsőoktatási intézmény a jogszabályoknak megfelelően szüntesse meg az államilag finanszírozott angol és német nyelvű idegenforgalmi és szálloda, valamint kereskedelmi szakos hallgatókat jogellenesen terhelő idegen nyelvű képzési hozzájárulásra vonatkozó fizetési kötelezettséget.

A rektor a kezdeményezésre adott válaszában továbbra is fenntartotta a díjszedés jogszerűségére vonatkozó álláspontját. Levelében a probléma gyökerét a jogszabályok elégtelen szabályozására vezette vissza, és kiemelte, hogy az új felsőoktatási törvény a „többlétszolgáltatás kimondásával” ezt az elégtelen szabályozást jogértelmezési jelleggel pótolja. A rektor által hivatkozott, a felsőoktatásról szóló 2005. évi CXXXIX. törvény 125. § (3) bekezdésének a) pontja szerint az államilag támogatott képzés keretében a hallgató által térítési díj fizetése mellett igénybe vehető az alap- és mesterképzés tantervében magyar nyelven meghatározott, magyar nyelven oktatott ismereteknek – a hallgató választása alapján – nem magyar nyelven történő oktatása. A BGF-KVIFK által 2006/2007. tanévre meghirdetett államilag finanszírozott szakok között négy idegen nyelvű képzés szerepel: kereskedelem és marketing, illetve turizmus vendéglátás angol és német nyelven. E szakok államilag finanszírozott képzésként történő meghirdetése azt jelzi, hogy a rektor által hivatkozott új felsőoktatási törvény hatályba lépésének időpontjában sem fog fennállni a hallgatók számára biztosított önálló döntési jog. A rektor azzal érvelt, hogy a hallgatók az intézménybe való felvételi eljárásuk kezdeményezése során, a fizetendő díj összegének ismeretében döntenek arról, hogy az idegen nyelvi képzésen kívánnak-e részt venni. Ugyanakkor a felsőoktatásra vonatkozó jogszabályok élesen elkülönítik a hallgatók, illetve a felvételizők jogállását. Az új felsőoktatási törvény egyértelműen a felsőoktatási intézményekkel – a sikeres felvételi vizsgát követően – jogviszonyt létesítő hallgatók, és nem a felvételi eljárásban résztvevő személyek számára kínálja fel annak a lehetőségét, hogy a többlétszolgáltatások igénybevételéről döntsenek. A rektor leveleiben továbbá arról tájékoztatott, hogy az idegen nyelvi képzési formát igénybe venni nem kívánó hallgatók – a kar Tanulmányi és Vizsgaszabályzata (KTVSZ) alapján – kérhetik az idegen nyelvű szakról a magyar nyelvű szakra történő átvételüket, amelynek engedélyezéséről a Tanulmányi Bizottság dönt. Ezen lehetőség biztosítása – álláspontunk szerint – nem szolgálja a probléma érdemi megoldását. A KTVSZ rendelkezése a gyakorlatban egy olyan méltányossági eljárást eredményez, amelyben az átvétellel kapcsolatos kérelem benyújtása nyomán az érdemi döntés joga nem az azt kérelmező hallgató, hanem az intézmény, illetőleg a Tanulmányi Bizottság hatáskörében van. Mindezek alapján e körben a hallgató számára biztosított önálló döntés joga szintén nem érvényesül. Tekintettel arra, hogy a rektor állásfoglalása nem tartalmazott olyan érveket, amelyek a kezdeményezésünkben foglaltakat megváltoztatnák, a Budapesti Gazdasági Főiskola által folytatott díjszedési gyakorlat jogszerűtlenségére vonatkozó álláspontunkat továbbra is fenntartottuk. (K-OJOG-1096/2005.)

A Kodolányi János Főiskola államilag finanszírozott hallgatói a rájuk „beiratkozási díj”, „képzési hozzájárulás”, illetve „regisztrációs díj” címén kirótt 46.000 Ft-os összeg miatt keresték meg hivatalunkat.

A panaszokkal kapcsolatban a főigazgató arról tájékoztatott, hogy a felsőoktatási törvény, valamint az 51/2002. (III. 26.) Korm. rendelet vonatkozó szabályaival összhangban minden tanévben az intézmény a Főiskolai Tanács által jóváhagyott szabályzatban rögzíti a hallgatói által fizetendő díjak és térítések összegét, valamint megfizetésükről szóló rendelkezéseket. Emellett az adott tanévben érvényes díjakat a főiskola a Felsőoktatási Felvételi Tájékoztatóban is összegszerűen közzéteszi. A főigazgató hangsúlyozta továbbá, hogy az államilag finanszírozott képzésben résztvevő hallgatókat a főiskola szabályzata az ún. „egyéb szolgáltatási díjak” megfizetésére nem kötelezi, így százas nagyságrendű azon hallgatók száma, akik ezen díj befizetése nélkül végzik tanulmányaikat. A főigazgató álláspontjának ugyanakkor ellentmondott, hogy számos olyan panasz érkezett hivatalunkba, amelyek megalapozottan állították, hogy az „egyéb szolgáltatási díj” 46.000 Ft-os összegének befizetése kötelező. A panaszosok beadványaikban bemutatták azon 2005 júliusában keltezett regisztrációs leveleket, amelyeket a főiskola Tanulmányi Osztálya küldött az államilag finanszírozott nappali tagozatos hallgatóinak a tanévkezdés alkalmából, és amelyekben az állt, hogy „a tandíj befizetését igazoló csekk vagy banki nyilatkozat” hiányában a 2005/2006. tanévre „beiratkozni, leckeönnyvet kitölteni nem lehet”. Emellett a panaszosok általi befizetésekről szóló számlák alapján megállapítható, hogy a Kodolányi János Főiskola hallgatói a hatályos Szabályzatban szereplő „egyéb finanszírozási díj” helyett „beiratkozási

díjat” róttak le az őszi félév elején. Tudomásunkra jutott továbbá, hogy a 2005-ben újonnan beiratkozott államilag finanszírozott hallgatókkal aláíratott szerződés 3. pontja a következőket tartalmazta: „*A Hallgató tudomásul veszi, hogy főiskolai tanulmányai alatt a szemeszterre történő beiratkozásának – és így hallgatói jogviszonyának – feltétele, hogy az adott félévre meghatározott beiratkozási díjat egy összegben befizesse*”.

Levelében a főigazgató kiemelte, hogy a Kodolányi János Főiskola hallgatói korábban ténylegesen beiratkozási díjat fizettek, ám ez a gyakorlat az intézmény hatályos Szabályzata alapján megszűnt, így az „*egyéb szolgáltatási díj*” beszedése ma már önkéntes alapon történik. Jelenleg – a beiratkozási díj elnevezésének saját hatáskörben történt megváltoztatása után – a Kodolányi János Főiskola intézményi Szabályzatának 3.1. pontja az államilag finanszírozott hallgatóktól szedett ún. „*egyéb szolgáltatási díj*” összegét 46.000 Ft-ban állapítja meg. A szabályzat megjelöli a díj befizetése ellenében igénybe vehető szolgáltatásokat (így többek között az adminisztrációs, sport- és kulturális, diáktanácsadó, valamint a mentálhigiénés szolgáltatásokat). A szabályzat alapján „*az államilag finanszírozott hallgatók az egyéb szolgáltatási díj megfizetésére nem kötelezhetők, a díj fizetése önkéntes, amelynek elfogadását a felek polgárjogi szerződésben rögzítik*”. A főigazgató állításának ugyanakkor ellentmondtak mind a hivatalunkba érkezett panaszok, mind pedig a kötelező díjszedési gyakorlat fennállását alátámasztó írásos bizonyítékok. Mindezek alapján megállapítottuk, hogy a Kodolányi János Főiskolán jogszabály-, illetve belső szabályzat ellenes módon történik a díjak szedése.

Az intézmény díjszedési gyakorlatával kapcsolatos hivatalunkba érkező panaszok nagy száma azt is jelzi, hogy a hallgatók nem megfelelően informáltak az intézményi Szabályzatnak az „*egyéb szolgáltatási díj*” megfizetésének önkéntességéről szóló rendelkezéseivel kapcsolatban. A beadványok túlnyomó többsége sérelmezte a díj megfizetésének kötelező jellegét, ez pedig jól tükrözi, hogy a hallgatók számára a díjfizetésre felszólító regisztrációs levél, illetve a fizetési kötelezettséget megállapító szerződés révén nem válhatott egyértelművé, hogy a díj meg nem fizetése – a Szabályzat alapján – nem vonja maga után hallgatói jogviszonyuk automatikus megszűnését, és a tanulmányok során sem jelent hátrányt számukra. Ezért kezdeményeztük, hogy a Kodolányi János Főiskola a jogszabályoknak és a „*fizetendő díjakról és térítésekről a 2005/2006-os tanévre*” szóló intézményi Szabályzatnak megfelelően szüntesse meg az államilag finanszírozott hallgatókat jogellenesen terhelő fizetési kötelezettséget megállapító gyakorlatát. Kezdeményeztük továbbá, hogy a díjfizetés önkéntességével kapcsolatban tegye meg a szükséges lépéseket a hallgatók legszélesebb körű tájékoztatása érdekében. (K-OJOG-1096/2005.)

A Modern Üzleti Tudományok Főiskolája hallgatói beadványaikban sérelmezték, hogy „*beiratkozási díj*” címén 25.000 Ft-ot kell befizetniük, államilag finanszírozott képzésük ellenére. Az ügyben szintén vizsgálatot indítottunk.

A panasszal kapcsolatos álláspontjában az intézmény arról tájékoztatta hivatalunkat, hogy a Modern Üzleti Tudományok Főiskolájának államilag finanszírozott hallgatói az intézmény „*Hallgatói juttatás és térítési szabályzatának*” 2005 márciusi módosítása óta 2005 szeptemberétől nem fizetnek beiratkozási díjat. A hallgatók egyéb díjat fizetnek, amelynek megjelölése „*képzés-fejlesztési díj*”. E díjat a hallgatók finanszírozási formájuktól függetlenül kötelesek megtéríteni, a díj összegét pedig az intézmény a képesítési követelmények, illetve a tantervekben foglalt tanulmányi kötelezettségeken túli többletszolgáltatásokra fordítja. A „*képzés-fejlesztési díj*” jelenlegi összege 20.000 Ft. Álláspontunk szerint a Modern Üzleti Tudományok Főiskolájának államilag finanszírozott képzéseiben bevezetett „*képzés-fejlesztési díj*” megfizetésére vonatkozó kötelezettség a díjfizetésre vonatkozó jogszabályokkal ellentétben áll. A főiskola szabályzatának 22. § (2) bekezdése alapján a hallgatók a díj ellenszolgáltatásaként vehetik igénybe – a tanulmányi kötelezettségeken túl – az intézmény által biztosított számítástechnikai eszközöket a tanórákon kívül, továbbá a könyvtári és foglalkoztatás-egészségügyi szolgáltatásokat, valamint az ETR SMS-küldést. E szolgáltatások a jogszabályi előírásoknak megfelelően nem kapcsolódnak a képesítési követelmények teljesítéséhez, így egyéb szolgáltatási díj tárgyai lehetnek. Ugyanakkor a főiskola a díj befizetését azon államilag finanszírozott hallgatói számára is kötelezővé teszi, akik – mivel ezek a szolgáltatások nem jelentik a főiskolai végzettség megszerzésének feltételét – tanulmányaik során ezekkel nem kívánják élni. A felsőoktatási törvény 87/E. § (1) bekezdése szerint a felsőoktatási intézményben folytatott tanulmányok során a tanulmányi követelmények teljesítését – az egyes tantárgyakhoz, tantervi egységekhez rendelt – tanulmányi pontokban (kredit) kell kifejezni. A hallgatónak az adott képzésben történő előrehaladását a megszerzett kreditek összege fejezi ki. Mivel a felsőoktatási törvény a tanulmányokban való előrehaladást, beiratkozást más feltételhez nem köti, a felsőoktatási intézmények sem áll módjában a tanulmányi kötelezettségeiket

teljesítő hallgatók felé ezen felül egyéb feltételeket, így a „képzés-fejlesztési díj” befizetését követelményül támasztani.

Mindezekre tekintettel kezdeményeztük, hogy a felsőoktatási intézmény a jogszabályoknak megfelelően államilag finanszírozott hallgatói tekintetében szüntesse meg a „képzés-fejlesztési díjra” vonatkozó általános fizetési kötelezettséget, és a jövőben a díjat csak azon államilag finanszírozott képzésben résztvevő hallgatóira rója ki, akik a szabályzatban rögzített, képesítési követelményekhez nem kapcsolódó szolgáltatásokat igénybe kívánják venni. A kezdeményezést az intézmény elfogadta, és saját hatáskörben orvosolta a problémát. (K-OJOG-1096/2005.)

Mivel a vizsgálatokban érintett intézmények eltérő módon reagáltak a díjszedés jogszerűtlenségére irányuló kezdeményezésekre, a hallgatók jogainak védelmében minden esetben hangsúlyoztuk, hogy akik a díjfizetés jogszerűségével továbbra sem értenek egyet, a bíróságon szerezhetnek érvényt igazuknak. A hallgatók véleményt nyilváníthatnak, javaslattal élhetnek, kérdést intézhetnek a főiskola vezetőihez, kezdeményezéseket tehetnek, tiltakozhatnak, illetve – a jogszabályi keretek között – egyéb eltérő módokat választhatnak egyéni és közösségi céljaik elérése érdekében. A díjszedési gyakorlattal kapcsolatos problémák esetében a hallgatók számára hozzáférhetővé vált mind hivatalunk kezdeményezéseinek tartalma, mind pedig az intézményvezetők állásfoglalása, így rendelkeznek az összes olyan érdemi információval, amely lehetővé teszi számukra, hogy a különböző álláspontokat figyelembe véve, felelős döntés meghozatala után, a jogszabályellenes díjszedésekkel kapcsolatban önállóan léphessenek fel.

Költségtérítés-fizetési kötelezettség, mentesség a költségtérítés-fizetési kötelezettség alól

Bár a költségtérítéses képzésben résztvevő hallgatók esetében a jogszabályok, az intézményi szabályzatok és a kötelezően megkötött szerződések meglehetősen pontossággal rendezik a fizetési kötelezettségre vonatkozó részletszabályokat, ebben az évben is számos gyakorlati problémával szembesültünk munkánk során.

A panaszos azért fordult hivatalunkhoz, mert véleménye szerint az egyetemnek korábban befizetett költségtérítése visszajárt számára. Ezt azzal indokolta, hogy azt a szakot, amelyen egy félévi költségtérítést befizetett, leadta, és átjelentkezett egy másik felsőoktatási intézménybe. Tájékoztattuk, hogy az egyetem költségtérítésre vonatkozó igénye a beiratkozással keletkezik. A költségtérítés nem arányos ellenszolgáltatás valamely szolgáltatásért, hanem díj. A költségtérítés összege ugyan havi bontásban lehet megállapítva, de ez nem jelenti azt, hogy az egy félévi költségtérítés ne járna az egyetemnek a beiratkozáskor. Ezen az a tény sem változtat, hogy az intézmény méltányossági alapon engedélyezheti a részletfizetést is. A szemeszterre szóló költségtérítés az egyetemnek akkor is jár, ha a hallgató az adott félévet valamely okból nem fejezte be, akár azért, mert le nem tett vizsgája maradt, akár azért, mert félév közben döntött úgy, hogy halaszt (amennyiben ezt a felsőoktatási intézmény szabályzata egyáltalán engedélyezi). Mindezt a beiratkozáskor kell a hallgatónak mérlegelnie, ha már beiratkozott, a költségtérítést nem követelheti vissza. (K-OJOG-114/2005.)

Egy hallgató kifogásolta, hogy bár a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának egyik szakára 2004. évi felvételi eljárás során kizárólag államilag finanszírozott helyeket hirdettek meg, és őt is államilag finanszírozott hallgatóként vették fel, költségtérítési díj fizetésére kötelezték. Az intézmény ezt a döntést azzal indokolta, hogy a hallgató nem volt magyar állampolgárnak tekinthető. Ugyanakkor a panaszos arról tájékoztatta hivatalunkat, hogy magyar hatósági határozat alapján magyar állampolgárnak minősül. Mindezek alapján – miután két féléven keresztül leróta a költségtérítési díjat – kérte az államilag finanszírozott képzésre történő átvételét. Szerinte új államilag finanszírozott státusz megnyitására sem lett volna szükség, mivel 2004-ben ilyen finanszírozású hallgatóként vették fel, így helye azóta is betöltetlen maradt. Az intézmény válaszevélében arról tájékoztatta hivatalunkat, hogy a panaszos kizárólag államilag finanszírozott helyre jelentkezett. Mivel határon túli nemzetiségűként regisztráltatta magát a felvételi jelentkezéskor, és a felvételi döntés is ez alapján született meg, finanszírozott státusza attól függött, hogy elnyeri-e a Határon Túli Magyar

Ösztöndíj Tanács „A/3”-as ösztöndíját. A felvételi kiértékelésben tájékoztatták, hogy ugyan első körben csak költségtérítéses helyre vették fel, de az „A/3”-as ösztöndíj elnyerése esetén joga van a finanszírozott képzésre beiratkozni. Ugyanakkor, mivel a panaszos végül nem kapta meg az ösztöndíjat (Magyarországon végezte középiskolai tanulmányait), csak költségtérítéses képzésre iratkozhatott be. A panaszos továbbra is határon túli magyar nemzetiségű, szerbia-montenegrói állampolgárként volt regisztrálva, de a közelmúltban megszerzett állandó letelepedési engedély birtokában már jogosulttá vált az állami finanszírozásra. Az egyetem álláspontja szerint a panaszos saját jogon ezt új felvételi eljárás során megszerezhetné volna, ám ezzel a lehetőséggel nem kívánt élni. Az intézmény továbbá hangsúlyozta, hogy a határon túli felvételizőkre vonatkozó felvételi döntés feltételes születik meg minden évben, nem jelenti a finanszírozott hely garانتálását, hiszen a Határon Túli Magyar Ösztöndíj Tanács dönt a helyek odaítéléséről, a regionális ösztöndíjtanácsok előterjesztése alapján. A panaszos államilag finanszírozott képzésre történő átvételével kapcsolatban a dékán kiemelte, hogy az SZTE-BTK a jogszabályi felhatalmazással, amely a költségtérítéses hallgatók átsorolását lehetővé teszi államilag finanszírozott státuszba a megüresedő helyeken, kizárólag rendkívüli, különösen méltánylandó esetben és csak egyedi elbírálás alapján kíván élni. A panaszos esetében ez pedig nem volt megállapítható.

A szomszédos államokban élő magyarokról szóló 2001. évi LXII. törvény (a továbbiakban: Szátv.) 9. § (2) bekezdésének értelmében az államilag finanszírozott, a jogszabályban meghatározott képzésben nappali tagozaton részt vevő hallgató hallgatói normatívára, a hallgatói előírányzat másik részét képező pénzbeli és természetbeni juttatásokra, illetve a tételes egészségügyi hozzájárulás megtérítésére jogosult. Az Szátv. támogatások részletes feltételeit és a további támogatások körét az oktatási miniszter külön jogszabályban határozza meg. A tanulmányaik során anyagi támogatásban részesülő hallgatók államilag finanszírozott képzés keretében az oktatási miniszter által évente meghatározott számban folytathatnak tanulmányokat a Magyar Köztársaság felsőoktatási intézményeiben. A külföldiek magyarországi és a magyarok külföldi felsőfokú tanulmányainak egyes kérdéseiről szóló 157/2001. (IX. 12.) Korm. rendelet (a továbbiakban: kormányrendelet) 2. § (1) bekezdése alapján külföldi hallgató és kutató magyar felsőoktatási intézményben államilag finanszírozott vagy költségtérítéses képzésben vehet részt. A kormányrendelet 3. § (1) bekezdése szerint államilag finanszírozott képzésben vesz részt az a külföldi hallgató, aki nemzetközi megállapodás alapján, illetőleg nemzetközi megállapodás alapján ösztöndíjjal, magyar állami ösztöndíjjal, határon túli magyaroknak adományozott magyar állami ösztöndíjjal, nemzetközi megállapodás alapján határon túli magyaroknak adományozott magyar állami ösztöndíjjal tanul magyar felsőoktatási intézményben, és a jogszabályban meghatározott juttatásokban és kedvezményekben részesül. A rendelet vonatkozásában „A/3” kategóriásnak minősülnek az Szátv. hatálya alá tartozó ösztöndíjasok, a törvény hatálya alá nem tartozó határon túli magyar ösztöndíjasok, továbbá egyes nemzetközi megállapodások alapján ösztöndíjban részesülő határon túli magyar hallgatók. Az „A/3” kategóriába tartozó határon túli magyar hallgatók évi 10 havi, illetve 12 havi ellátásban részesülnek, vagy pedig részképzésben vesznek részt. Az „A/3” kategóriába sorolt hallgatók esetében a magyar állami ösztöndíj adományozásának feltételeit a pályázati felhívás, részletes feltételeit az ösztöndíjas és az oktatási miniszter által kijelölt szervezet között létrejött szerződés szabályozza. Az „A/3” kategóriába sorolt, alapképzésben részt vevő hallgató ösztöndíját – a tanulmányi eredménye alapján differenciáltan – az Oktatási Minisztérium egyetértésével az oktatási miniszter által kijelölt szervezet állapítja meg. Mindezek értelmében megállapítható, hogy a Szegedi Tudományegyetem a jogszabályoknak megfelelően járt el a panaszos felvételije során. Mivel az „A/3” kategóriás anyagi támogatás elnyerését a vonatkozó jogszabályok meghatározott feltételekhez, illetve külön pályázati kiíráshoz kötik, az SZTE-BTK-nak a felvételi eljárás közben a felsőoktatási tanulmányok finanszírozásának kérdésével kapcsolatban figyelembe kellett vennie az ösztöndíjról hozott döntést.

A hallgató panaszában kifogásolta továbbá az államilag finanszírozott képzésre való átvételének elutasítását. A felsőoktatási intézmények képzési és fenntartási normatíva alapján történő finanszírozásáról szóló 8/2005. (I. 19.) Korm. rendelet 2. § (2) c) pontjának értelmében államilag finanszírozott hallgatónak minősül bármely szakon költségtérítéses képzésből az intézmény döntése alapján az intézménynél már meglévő államilag finanszírozott helyre átvett hallgató, a kilépett hallgató képzési idejéből még hátralévő időtartamban. E jogszabályi rendelkezés értelmében a felsőoktatási intézménynek módjában áll egyes költségtérítéses hallgatóit államilag finanszírozott képzésre átvenni, ugyanakkor a jogszabály nem kötelezi az intézményt az átvételre vonatkozó kérelem automatikus elfogadására. Így a dékán álláspontja, miszerint az átvételre vonatkozó jogszabályi lehetőséggel kizárólag rendkívül méltánylandó esetben kíván élni, illetve az panaszos kérelmének elutasítása megfelel a jogszabályi előírásoknak. (K-OJOG-792/2005.)

Több hallgató sérelmezte a költségtérítési díj emelését. Az ilyen jellegű panaszok kapcsán tájékoztattuk a beadványozókat, hogy a költségtérítés mértékét a főiskola intézményi szabályzatában állapítja meg, és rendelkezik a képzés során biztosított esetleges intézményi támogatásokról, a költségtérítés fizetése alóli mentességről és a fizetendő egyéb díjakról, térítésekről. A felsőoktatási intézmény köteles tájékoztatni a hallgatót a szabályzat rendelkezéseiről, az első félévre beiratkozott hallgatóval pedig a beiratkozáskor írásbeli szerződést köt. A szerződésben meg kell határozni a hallgató által első tanévben fizetendő díjat, térítéseket, a fizetési kötelezettség feltételeit. Az intézmény a szerződést tíz évig köteles megőrizni. Az intézmény emellett köteles az első évfolyamon meghirdetett költségtérítéses képzés térítési összegeit a felvételi tájékoztatóban közzétenni. A tanulmányok során, annak második és további éveiben a költségtérítés összege legfeljebb az előző tanévben megállapított költségtérítésnek a Központi Statisztikai Hivatal által előző évre vonatkozóan közzétett fogyasztói árindexszel növelt összege lehet. A költségtérítés összegét a megelőző tanév május 31-éig az intézményben szokásos módon nyilvánosságra kell hozni. Mindezek alapján a főiskolának – a vonatkozó jogszabályi rendelkezések figyelembevételével – módjában áll a költségtérítési díj összegét a megjelölt összeghatároknak megfelelően növelni. (K-OJOG-845/2005.)

Évek óta visszatérő problémát jelent, hogy a tanulmányaikat államilag finanszírozott keretek között megkezdő hallgatók meghatározott idő elteltével – látszólag ok nélkül – arról értesülnek, hogy a következő félévben költségtérítéses hallgatóként folytathatják tanulmányaikat. Mivel a jogszabályi háttér sokszor hiányzik a kiállított határozatokból és értesítő levelekből, a hallgatók többnyire a hivatalunkat keresték meg panaszaikkal. Minden esetben felhívtuk a figyelmüket arra, hogy az 51/2002. (III. 26.) Korm. rendelet 19. § (6) bekezdése értelmében – összhangban a felsőoktatási törvény 124/E. § d) pontjával – az a hallgató, aki korábban már részt vett államilag finanszírozott képzésben és azt megszüntetve új felvételi eljárás keretében ismét államilag finanszírozott hallgatóként folytatja tanulmányait, az az új felvételi eljárás alapján megkezdett képzésben olyan időtartamig lehet államilag finanszírozott, amely szerint az összes megkezdett államilag finanszírozott félévek száma nem haladja meg az új képzés képesítési követelményeiben megjelölt tanulmányi időtartamot. Az idézett rendelkezéssel létrehozott jogintézmény a felsőoktatási szakváltás intézménye. Ennek megfelelően amennyiben az érintett hallgató tanulmányait egy felsőoktatási intézmény államilag finanszírozott képzésben kezdte meg, ám hallgatói jogviszonyát ott megszüntetette és új felvételi eljárás után egy másik felsőoktatási intézményben folytatta tanulmányait, csak a fentiek szerint számított időben vehet részt államilag finanszírozott képzésben, lejártá után költségtérítést köteles fizetni. A rendelet e szabály alól felmentést nem ad. Ugyanakkor a felsőoktatási intézmény a költségtérítés egy része vagy egésze megfizetése alól felmentést adhatott. Szintén lehetősége volt az intézménynek arra, hogy költségtérítéses képzésben részt vevő hallgatót megüresedett államilag finanszírozott helyre átvegyjen. Mindezekről a felsőoktatási intézmény szabályzatában rendelkezett. (K-OJOG-5/2005., K-OJOG-74/2005., K-OJOG-91/205., K-OJOG-363/2005., K-OJOG-704/2005., K-OJOG-726/2005., K-OJOG-1066/2005., K-OJOG-1141/205., K-OJOG-1315/2005.) Fontos azonban megjegyezni, hogy a szakváltás intézménye az új felsőoktatási törvény alapján átalakult.

Az 51/2002. (III. 26.) Korm. rendelet 22. § (1) bekezdése költségtérítéses képzésben résztvevő kismamák esetén biztosítja a költségtérítés befizetése alóli mentességet, amennyiben a felsőoktatási intézmény hallgatója az adott félév (oktatási időszak) első napján terhességi-gyermekágyi segélyben, gyermekgondozási segélyben, gyermeknevelési támogatásban vagy gyermekgondozási díjban részesül. Ilyen esetekben a költségtérítés összegét a finanszírozási rendelet alapján az Oktatási Minisztérium folyósítja az intézmények számára. A költségtérítés alóli mentességre vonatkozó kedvezményt a finanszírozási rendelet állami egyetemek és

főiskolák hallgatói számára biztosítja, illetve az egyházi és egyéb, nem állami fenntartású felsőoktatási intézmények, így az alapítványi oktatási intézmények esetében akkor, ha a főiskola, illetve az egyetem az Oktatási Minisztériummal erről külön megállapodás kötött. (K-OJOG-3/205., K-OJOG-15/2005., K-OJOG-40/2005., K-OJOG-42/2005., K-OJOG-90/2005., K-OJOG-158/2005., K-OJOG-272/2005., K-OJOG-360/2005., K-OJOG-429/2005., K-OJOG-553/2005., K-OJOG-628/2005., K-OJOG-804/2005., K-OJOG-907/2005.) E rendelkezésekről több alkalommal adtunk hírt az érintett hallgatók számára. Ugyanakkor – mint a felsőoktatási tanulmányok finanszírozási kérdéseire vonatkozó jogszabályok esetében több alkalommal – a gyakorlat sok esetben eltért az előírásoktól, ami számos félreértésre adott okot.

A panaszos megítélése szerint az alapítványi és magánfőiskolák hallgatóinak a díjfizetési kötelezettség során történő jogszabályi megkülönböztetése diszkriminációhoz vezet. Az Alkotmánybíróság szerint a diszkrimináció tilalma elvének értelmezésekor speciális a jogalkotó által adott kedvezmények megítélése. Az Alkotmánybíróság megállapította, hogy a kedvezményezettek homogén csoportján belül nem lehet különbséget tenni faj, szín, nem stb. alapján, azaz a kedvezményből ilyen alapon nem lehet senkit sem kizárni” [39/1992. (VII. 16.) AB határozat, ABH 1992. 235, 237.]. Tehát a jogalkotó a kedvezményekre való jogosultság meghatározásakor nem tehet a kedvezményezettek homogén csoportján belül önkényes megkülönböztetéseket. A kedvezmények megítélésekor az követelhető meg, hogy a nem egyenlő elbánásnak ésszerű oka legyen. Jelen esetben az eltérő szabályozás nem önkényes, annak ésszerű oka van. A különböző finanszírozású intézmények más-más állami támogatásban részesülnek, ennek szabályai pedig függhetnek az állam teherbíró képességétől, illetve az állami szerepvállalásra irányuló politikai akarattól is. A támogatással az állam kedvezményt biztosít meghatározott alanyi körnek. Az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint az állam a kedvezmények biztosítása esetén nagy mérlegelési szabadsággal rendelkezik a kedvezményezettek kiválasztása tekintetében, feltéve, hogy ez a kiválasztás nem önkényes. Álláspontunk szerint jelen esetben nem önkényes, hiszen a megkülönböztetés oka a felsőoktatási intézmények eltérő finanszírozási megoldásaiban keresendő, és az állam nem saját intézményei esetében sem zárja ki annak lehetőségét, hogy a kismamák számára biztosítsa a kedvezményt, ám annak folyósítására és ellenőrzésére a szerződéses formát választja. Nincs alkotmányos akadálya annak, hogy az állam az oktatásban résztvevők költségterítés-fizetési kedvezményeit átalakítsa, kedvezményeket adjon vagy vonjon el. A fentiekre tekintettel tájékoztattuk a panaszost, hogy mivel a GYES/GYED-hez kapcsolódó fizetési kedvezménnyel kapcsolatos jogszabályi megoldás nem önkényes, annak ésszerű oka van, az oktatási jogok sérelme nem állapítható meg. (K-OJOG-347/2005.)

Hivatalunkhoz fordult a Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Karának egyik képzésére járó hallgató. A hallgató azt sérelmezte, hogy a felsőoktatási intézmény 8000 Ft nyomtatványköltség megfizetésére kötelezte őt. Ez a költség a költségtérítéstől elkülönülve terheli a hallgatókat. A beadványozó ráadásul GYES-en van, ezért neki költségtérítést nem kell fizetnie, a nyomtatványköltséget azonban igen. A rektorhelyettes arról tájékoztatta hivatalunkat, hogy megkeresésünk nyomán a PTE-TTK térítési szabályzatát felülvizsgálta, és módosítását kezdeményezte. A PTE-TTK dékánja a helytelen gyakorlatot megszüntetette. Mivel az intézmény a beadványozó által felvetett problémát saját hatáskörben orvosolta, az eljárást megszüntettük. (K-OJOG-1166/2005.)

Juttatások, kedvezmények

A hallgatókat felsőoktatási tanulmányaik során különböző, jogszabály által biztosított juttatások és kedvezmények segítik. Az 51/2002. (III. 26.) Korm. rendelet 7. § (1) bekezdése értelmében a tanulmányi ösztöndíj egy tanulmányi félév időtartamára adható. Az ösztöndíj összegét az előző tanulmányi félév tanulmányi eredménye alapján úgy kell megállapítani, hogy az ösztöndíj legyen a hallgató tanulmányi munkájára. Ha az oktatás nem félévekre tagozódik, az eltérő oktatási időszakokra eső ösztöndíjat a félévi ösztöndíjhoz igazodó, arányos összegben kell megállapítani. A (2) bekezdés szerint a tanulmányi ösztöndíj odaítélésekor – az abban részesülők körének és számának meghatározásakor – biztosítani kell, hogy az azonos vagy hasonló tanulmányi kötelezettség alapján elért eredmények összemérhetők és az így megállapított ösztöndíjak azonos mértékűek legyenek. A jogszabályok ennél több megkötést nem tartalmaznak, ezen jogszabályi keretek között a felsőoktatási intézmények szabályzatukban szabadon határozhatják meg, hogy náluk milyen elvek, számítási mód szerint történik az ösztöndíjak megállapítása. (K-OJOG-1148/2005.)

Ebben az évben számos kérdés merült fel a köztársasági ösztöndíjra való jogosultsággal kapcsolatban. E problémakört több ügyben is részletesen vizsgáltuk.

A panaszos kifogásolta, hogy a kétszakos képzés keretében a köztársasági ösztöndíj-pályázat elbírálása során figyelembe veszik a másik karon folytatott szakon elért tanulmányi eredményeket is. Az 51/2002. (III. 26.) Korm. rendelet 10. § (1) bekezdése szerint az oktatási miniszter a kiemelkedő tanulmányi eredményű, tudományos diákköri munkában, illetve szakmai téren kimagasló munkát végző hallgatók részére – egy tanév időtartamára, a felsőoktatási intézmény előterjesztésére – köztársasági ösztöndíjat adományoz. Köztársasági ösztöndíjban a felsőoktatási intézmény nappali tagozatos, első alapképzésben, illetve első kiegészítő alapképzésben részt vevő hallgatóinak 0,8%-a részesülhet két lezárt félév, illetve legalább 55 kreditpont megszerzése után. A köztársasági ösztöndíj pályázat útján nyerhető el. A pályázat feltételeit az oktatási miniszter minden év március 31. napjáig teszi közzé az Oktatási Minisztérium hivatalos lapjában. A pályázati intézményi elbírálásának rendjét és feltételeit a felsőoktatási intézmény az erre vonatkozó saját szabályzatban határozza meg. A fenti rendelkezések értelmében az oktatási miniszter pályázati kiírásának keretein belül a felsőoktatási intézmények szabályozzák a köztársasági ösztöndíj elnyerésének részletes feltételeit. Emiatt téves a panaszos azon álláspontja, miszerint az a hallgató, aki két szakot végez egyszerre és csak az egyik szakon ért el jó tanulmányi eredményt és végez szakmai tevékenységet, hátrányba kerül azzal szemben, aki csak egy szakot hallgat. Az elbírálás elsődleges célja, hogy az érintett hallgató tanulmányi és szakmai eredményeit értékelje, ez pedig a két szakon folytatott képzés esetében mindkét szak figyelembevételét jelenti. (K-OJOG-725/2005.)